

Deset let po Akčním programu KSČ

ZDENĚK MLYNÁŘ

V listopadu roku 1968 se Leonid Brežněv ptal Bohumila Šimona: «A kdo vlastně psal ten Akční program?» Šimon mu vykládal, že na to byla ustavena komise, kterou vedl Drahomír Kolder. «Na to se neptám – řekl Brežněv –. Chci vědět, kdo to opravdu napsal».

I po deseti letech není odpověď na tuto otázku bez zajímavosti. Neboť koneckonců i osudy těch, kdo text Akčního programu přímo na jaře 1968 formulovali, vypovídají leccos o tomto programu samotném. Tři členové pracovní skupiny, která tehdy text psala, jsou dnes uznávanými představiteli «normalizační» politiky: Jan Fojtík, Radovan Richta a Pavel Auersperg. Tři žijeme v exilu: já, Karel Kaplan a Ota Šik, který sice nebyl formálně v tehdejší redakční skupině, ve skutečnosti však při formulaci textu v oddílu o ekonomické reformě přímo spolupůsobil. Radovan Richta za ním navíc tehdy stále běhal i s různými obecně politickými formulacemi. Poslední tři z autorů textu žijí v Praze «na okraji společnosti»: Bohumil Šimon docela v ghetu vyvržených, Antonín Červinka a Stanislav Provazník v polomilosti vládnoucích. Provazník si to pracně vysloužil udavačstvím po srpnu 1968.

Zhruba podobným způsobem se dělí i osudy několika desítek dalších lidí – hlavně z různých oborů společenských věd – kteří pro Akční program KSČ zpracovávali mnoho dílčích podkladů a studií, z nichž se potom při konečné formulaci textu vycházelo. Také členové tehdejší řídicí komise, vedené Kolderem, měli různé osudy: Josef Smrkovský nesmí mít v Praze ani hrob, zatímco Lubomír Štrougal, který tehdy v komisi vehementně prosazoval «partnerské pojetí» Národní

fronty, je předsedou vlády, jejíž policie Smrkovskému právo na hrob upírá. Josef Špaček pracuje na stavbě dálnice, zatímco Vasil Bilak se po ní vozí ve služební limuzíně. Osudy lidí, kteří formulovali a schvalovali někdejší myšlenky Akčního programu KSČ, jsou tedy navýsost rozporné. Jaké však jsou osudy těchto myšlenek samých? Mohou být bez rozporů?

CO Z AKČNÍHO PROGRAMU KSČ ŽIJE PO DESETI LÉTECH

Podle tzv. «Poučení z krizového vývoje...», které v roce 1970 formulovali a schvalovali někteří z těch, kdo před tím formulovali a schvalovali také Akční program KSČ, nežije z tohoto programu nic – leda snad jeho příznak, varující na věčné časy před «pravcovým oportunistem» a nebezpečím «kontrarevoluce» každého, kdo by chtěl ještě normálně a kriticky myslet. Protože však závěry tohoto «Poučení» platí jenom tam, kde je Obzinova StB schopna potlačit všechno, co je s nimi v rozporu, není hledisko «Poučení» příliš významné.

Za hranicemi působnosti StB a s ní spřátelených bratrských policejních sil platí viditelné závěry docela jiné. Hlavní idea Akčního programu KSČ – nezbytnost spojení socialismu s politickou demokracií, nutnost překonat zkosnatělý model totalitní politické diktatury sovětského typu – se za deset let po Akčním programu KSČ stala běžnou a stále sílící ideou. Komunistické strany západní Evropy všude tam, kde představují něco

více než sovětským blokem vydržovanou skupinku a agenturu, se k této myšlence veřejně hlásí. Moskevskými dědici stalinismu a našimi «normalizátory» tolik nenáviděný pojem eurokomunismu je významnou politickou realitou. Komunistické strany v Itálii, Francii, Španělsku, Velké Británii a v některých dalších evropských zemích dnes už jednoznačně a programově odmítají vidět v modelu totalitní diktatury sovětského typu systém, který by měl být nastolen jako nutný průvodce socialistických změn v jejich zemích. Z programových dokumentů těchto stran mizí pojem diktatury a otevřeně je odmítáno ztotožňovat marxismus s doktrínou, kterou Stalin nazval «marxismem-leninismem» a která systém totalitní politické diktatury vydává za atribut socialismu.

Ať už je to popíráno jakkoli, ať je směšný vztek krejčíka Bilaka jakkoli znát na jeho tváři, když o těchto věcech mluví, nemění to nic na faktu, že to byl právě Akční program KSČ z roku 1968, který poprvé poněkud uceleněji a v jisté (byť nedůsledné) koncepci v komunistickém hnutí posledních let oficiálně otevřel cestu podobným myšlenkám.

Pro poválečný vývoj evropské levice dalo Československo, dva zcela protichůdné podněty. Únorem 1948 byl dán definitivně podnět k rozkolu sil této levice; likvidací politické demokracie včetně brutálního potlačení sociální demokracie byl postup KSČ tehdy posledním důkazem, že komunisté pod velením Kremlu představují pro všechny nekomunistické politické směry – včetně socialistických – smrtelné nebezpečí. Únorem 1948 přispěla KSČ svou nikoli zanedbatelnou troškou do mlýna politiky studené války a tím i k dočasnému oslabení socialistických sil v poválečné Evropě. «Pražské jaro» 1968 bylo neméně významným československým podnětem – tentokrát však ve zcela jiném politickém směru. Reformní komunisté v KSČ podali praktický důkaz, že i komunisté jsou schopni vývoje k politické demokracii. Akční program KSČ a sovětská vojenská intervence přispěly v celé Evropě k novému sblížení socialistických demokratických sil a tím k perspektivě jejich většího politického vlivu. V otázce politických struktur společnosti dal tento program za pravdu demokratickým, protitotalitním směrům socialistického hnutí. Na tom nic nemění fakt, že tyto směry – včetně vládnoucích sociálně demokratických stran – nenašly v jiných otázkách společenského vývoje Evropy dodnes uspokojivé řešení a dostávají se v některých hospodářských a sociálních problémech do slepé uličky. V oblasti politického systému jim však dává za pravdu i vývoj komunistické orientace.

Po deseti letech žije nejenom tento mezinárodní ohlas Akčního programu KSČ, nýbrž i jeho ohlas vnitropolitický a jeho ohlas uvnitř sovětského bloku. Tento program byl praktickým důkazem, že za určitých podmínek uvnitř monopolně vládnoucí komunistické strany i ve společnosti vcelku je možné najít cestu reformního vývoje totalitního politického systému sovětského typu. Jiná je ovšem otázka, kdy takové podmínky v určité zemi existují, zda například mohou i v Československu znovu vzniknout atd. O tom budu konkrétněji hovořit dále – a to nikoli s optimismem, alespoň pokud jde o současné Československo. Bez ohledu na to, zda tyto podmínky aktuálně existují v určité zemi, je po «pražském jaru» jak v Českosloven-

sku, tak také v Polsku, v NDR, v Maďarsku i jinde zřejmé, že zásadně vzato existovat mohou.

Ač zardoušeno a utopeno v beznaději přesily tanků, žije «pražské jaro» přece jako naděje hlavně v těch zemích sovětského bloku, které svým předchozím vývojem nahromadily nejvíce předpokladů pro demokratický, nikoli totalitní politický systém. Rok 1953 v Berlíně byl živelnou revoltou. Polský říjen 1956 měl četné programové prvky reformy (sám Gomulka tehdy zavedl pojem «různých modelů socialismu» do oficiálního slovníku komunistických stran) a podobné prvky se rodily i v Maďarsku za Nagyovy vlády ještě před tím, než místo reformy nastal krvavý masakr. Nikde však nedospěl vývoj k tak ucelené koncepci ekonomických a politických změn v demokratickém duchu, jako v linii Akčního programu KSČ na jaře 1968. I možnost podobné koncepce byla tedy v Praze prakticky prokázána – a její násilná porážka ani restaurace totalitarismu na tom nemohou nic změnit.

Krátká existence a realizace Akčního programu KSČ samozřejmě také ukázala, že vývoj k politické demokracii z východiska totalitní diktatury přináší tendence, které usilují o to, aby meze a tempo reformem, dané vládnoucím monopolním subjektem (komunistickou stranou), byly překračovány. Ukázala však zároveň, že kolem reformního programu, stanoveného «shora», je přesto možno soustřeďovat většinovou podporu. Že to je složitý, náročný politický vývoj, vnitřně rozporný a co do výsledků ještě nikde zatím neověřený. Že však to je přesto vývoj možný, který je sto získat si důvěru obrovské většiny národa, vylučovat extrémní a protidemokratické tendence a stát se reálným pokusem o východisko ze společenské krize. Také v tomto smyslu žije reformní program KSČ z roku 1968 ještě po deseti letech.

OMEZENOST POLITICKÝCH KONCEPCÍ AKČNÍHO PROGRAMU KSČ

Po deseti letech je samozřejmě lépe vidět i problematičnost a omezenost politické koncepce Akčního programu KSČ. Myslím, že ve dvou důležitých bodech je to nejzřejmější: ve snaze sloučit na neurčitě dlouhou dobu demokratickou reformu s vyloučením možnosti politického uplatnění opozičních politických subjektů a ve snaze provést demokratickou reformu při zachování dřívější závislosti země na Sovětském svazu.

Pokud jde o první otázku, myslím si dodnes, že na jaře roku 1968 nemohla KSČ zahájit demokratickou reformu tím, že by otevřela možnost volného organizování opozičních politických sil a podstoupila svobodné volby. To by bylo znamenalo nikoli začínat reformu, ale vystavit nereformovaný systém destrukci; z hlediska KSČ by to navíc byla politická sebevražda. Bylo jediné možné, aby se KSČ pokusila změnit svou politiku, sebe samu jako společenský organismus (nové stanovy), vytvořit řadu demokratických mechanismů jiného typu než jsou opoziční politické strany (samospráva pracujících, samostatné odbory a společenské organizace, svoboda projevu atd.) – a teprve potom aby se otevřela další fáze vývoje.

Pro tuto další fázi vývoje však bylo zcela nezbytné připustit podle pravidel politické demokracie

také svobodu pro politickou opozici, uznat nedělitelnost politických svobod a práv pro všechny zájmy a snahy lidí v socialistické společnosti. Komunistická strana by se v této fázi musila vystavit soudu svobodných voleb a podřídit se jejich výsledku i v případě, že by to znamenalo ztrátu jejího dosavadního postavení, nutnost aliance s jinými politickými proudy pro udržení pozice ve vládě anebo i volební porážku, přechod do menšinové opozice. KSC by byla tedy musila uznat a nakonec prakticky respektovat to, co dnes programově uznávají komunistické strany Itálie, Francie, Španělska a další pro případ svého volebního vítězství (co však zatím v praxi nebylo nikde provedeno).

Teoreticky vzato by v této věci byl možný postupný vývoj. Při reformní, nenásilné změně diktátorských mocenských systémů je to z praxe známo. Případy postupného nabývání národní nezávislosti dřívějších kolonií jsou jedním z příkladů. Vývoj po Francově smrti ve Španělsku je druhým příkladem. Víím, že to je vzato jen abstraktně, že žádný z těchto příkladů není srovnatelný se situací Československa roku 1968 v mnoha podstatných aspektech. Ale jde mi právě o jediný aspekt: možnost postupného, reformního překonávání diktátorského systému ve fázích – a v tom je zásadní shoda, nehledě na všechny rozdíly.

Koncepce Akčního programu KSC však ve skutečnosti žádnou další fázi vývoje konkrétněji neformulovala. Nevydávala se sice za koncepci nadčasovou, měla platit pro období snad asi dvou let – ale o další budoucnosti se neříkalo vlastně nic. A právě proto také vedla mimo jiné k tomu, že tendence a politické požadavky, realizovatelné ve druhé fázi (například za dva roky) se snažily uplatnit již ve fázi první, snažily se využít příležitost, neboť nikde jim nebyla dána perspektiva a vznikala obava, že až se pohyb ve společnosti uklidní, žádná další fáze reformy už «shora» nikdy nepřijde.

Nebyla to obava bezdůvodná. Je totiž faktem, že o nějaké druhé fázi reformy a o jejím politickém obsahu neexistovala v KSC na jaře 1968 žádná konkrétnější představa a tím méně jednota názorů. To, o čem hovořím dnes jako o druhé nutné fázi reformního vývoje by nebylo tehdy ani tzv. progresivním křídlem vedení KSC přijato jako politicky reálná a žádoucí perspektiva. Konečně já sám bych to byl tehdy takto jasně neformuloval: teoreticky jsem tuto možnost připouštěl, ale jako politický požadavek pro konkrétní a dohlednou fázi vývoje (např. pro rok 1970) bych ji byl nekladl. A to vše bez ohledu na nátlak Moskvy: byla to vlastní vnitřní koncepční omezenost nás, československých reformních komunistů ve vedoucích funkcích v KSC roku 1968.

Nátlak Moskvy je druhou, samostatnou otázkou. Koncepce Akčního programu KSC vycházela z iluze, že Moskva ponechá prostor pro vnitropolitické reformy v Československu tím spíše, čím výrazněji bude reformní politika sama sebe vydávat za specifickou vnitřní záležitost, jež nesouvisí s celkovým postavením Československa v sovětském bloku. Tato iluze vznikala z ideologického, nerealistického pohledu na SSSR a sovětský blok vůbec.

Příspěl k tomu mimo jiné i zvláštní vývoj Československa v posledních letech vlády A. Novot-

ného. Od roku 1963 směřoval tento vývoj jednoznačně a soustavně k vytváření reformní koncepce, jejímž ideologicko-politickým východiskem byla vlastně Chruščovova hesla z doby po XX. sjezdu KSSS. Avšak právě v roce 1964 byly v SSSR tyto koncepce poraženy a nastal vývoj, směřující k restauraci totalitarismu: Brežněv postupně vytvářel v ideologii i politice jakousi eklektickou směs stalinismu s pragmatismem, která stále více opouštěla půdu reformního komunismu (který se vzmáhal v Praze) a slučovala velmocenské zájmy SSSR a jeho imperialistické metody v zemích, které ovládal, s pragmatickými kroky vůči těm silám ve světě, které musel respektovat a nemohl jim diktovat. Na tom zároveň Brežněv budoval i svou osobní pozici, roku 1968 ještě zdaleka ne jistou.

Koncepce Akčního programu KSC budovala na představě, že v SSSR a v zemích sovětského bloku se opravdu má rozvíjet to, co se nazývá «linií XX. sjezdu KSSS»; budovala však na této představě v době, kdy ve skutečnosti se tam už restauroval a upevňoval systém vyzkoušeného samoděržaví a jeho imperialistické metody.

Představa, že i sovětské vedení může otevřít dobrovolně, na základě přesvědčení o prospěšnosti takového vývoje socialismu, cestu politické demokracii například v Československu, plynula také z vnitřních ideologických iluzí většiny reformních komunistů v KSC. Sám jsem ji definitivně opustil až po zkušenostech sedmdesátých let: teprve po roce 1975, po zkušenostech se vztahem sovětského vedení k vývoji v Československu, Polsku, NDR i k vývoji eurokomunismu, k vývoji v Číně a zároveň i k formálně proklamovaným, leč fakticky popíraným zásadám evropské a světové politiky v duchu Helsinek. Sovětská politika je pochopitelná jen jako imperiální velmocenská politika, při které jsou vlastní mocenské zájmy jediným rozhodujícím kritériem; řeči o socialismu, komunismu, marxismu i o suverenitě národů jsou jen ideologickou výzbrojí této velmocenské politiky, nástrojem k dosažení jejích cílů.

ČESKOSLOVENSKÉ PODMÍNKY ROKU 1968 A ROKU 1978

Skutečnost, že monopolně vládnoucí KSC dospěla k oficiální politické linii Akčního programu z roku 1968, byla plodem tehdejších, nyní neopakovatelných podmínek v této straně i ve společnosti. Novotného vedení KSC po léta brzdilo změny, které logicky vyžadovala «linie XX. sjezdu KSSS». Tím sice zabránilo erupcím v roce 1956, ale zároveň tím umožnilo, aby koncepce těchto změn postupně uvnitř samotné KSC nazrávaly a získaly nakonec většinovou podporu.

Hlavním nositelem reformního komunismu v KSC byla v šedesátých letech generace tehdejších zhruba čtyřicátníků. Byli to lidé, kterým bylo po válce kolem dvaceti a kteří se stali členy KSC z ideologického přesvědčení, nikoli z konjunkturálních důvodů. To z nich zprvu vytvořilo ideologicky zaslepené stalinisty – ale po krachu roku 1956 ideologicky přesvědčené reformátory. Jejich ideologičnost byla trvale zdrojem jak jejich omezenosti a jejich iluzí, tak i jejich síly a vnitřního přesvědčení o nezbytnosti změn. Směr těchto změn byl také značnou měrou určován jejich vlastní ži-

votní zkušenosti: vraceli se k ideálu demokratického socialismu, který byl jejich původním ideálem po válce a který byl vlastně do února 1948 oficiálním cílem politiky KSČ. Že u nás nemusí být diktatura proletariátu, protože «její funkce plní lidová demokracie», že u nás nebudou kolchozy, že bude více politických stran Národní fronty a svobodné volby – to všechno tvrdil před únorem 1948 Klement Gottwald docela podobně, jako to dnes tvrdí George Marchais ve Francii. Jinými slovy: KSČ původně oficiálně prohlašovala, že v Československu nebude kopírován sovětský model politického a společenského systému.

Generace československých komunistů, spjatá s tímto východiskem, se zčásti vlastně k němu vracela po krachu stalinismu. Znovu brala vážně «linii XX. sjezdu KSSS» – a dvanáct let ji rozvíjela a nakonec prosadila v podobě linie Akčního programu KSČ.

Existence této ideologické orientace v KSČ spolu s masovostí této strany (každý desátý občan byl jejím členem, mezi lidmi produktivního věku asi každý sedmý) vytvářela v šedesátých letech přece jen politicky významné organické spojení KSČ s ostatní společností. Pravda, po únoru 1948 se KSČ v rozhodujících směrech připodobnila diktátorsky vládnoucím stranám v jiných totalitních systémech, byla od společnosti oddělenou a nad ni postavenou mocenskou silou. Přesto však určité organické spojení se společností umožňovalo, že zájmy, názory, potřeby této společnosti do vládnoucí KSČ byly pozdě a deformovaně, ale přece jenom pronikaly: přenášely je tam především statisíce členů KSČ, kteří tvořili stále významnější proud reformních komunistů.

To také – spolu se systematickou liberalizací v letech 1963-68 – umožňovalo, že ve společnosti přece jen existovala naděje, že sama vládnoucí KSČ je schopna nějakých reforem, které společnost vyžaduje. Kdyby taková naděje neexistovala už několik let před «pražským jarem», mohlo být svržení Novotného jenom podnětem k erupci vzpoury proti despotii, nikoli počátkem demokratického procesu pod vážně přijímaným heslem obrody socialistického systému.

Politika «normalizace» Gustava Husáka důkladně destruovala všechny tyto předpoklady reformního vývoje z roku 1968. Z hlediska zájmů trvalé sovětské nadvlády v Československu, z hlediska pojetí jednoty zemí sovětského bloku jako jednoty v podstatě koloniálního ruského imperia to je účelné a správné. Čistkou KSČ v roce 1970 byly reformní komunisté vyvrženi nejenom mimo stranu, ale – pokud zůstali jakkoli politicky aktivní – uzavřeni do zvláštního gheta a postaveni v mnoha směrech mimo zákon. Husák tomu říká, že «dožívají na okraji společnosti», neboť podle jeho názoru je centrem společnosti mechanismus moci, jehož ústřední postavou je on sám.

Tím se však podstatně změnilo nejenom postavení těchto lidí, ale i zbylé KSČ: ta totiž tímto způsobem ztratila své předchozí organické vazby se společností. Poslední zbytky postavení KSČ ve společnosti jako politické strany, jakou je jen organizace lidí, působících z vlastního přesvědčení v určitém programovém směru uvnitř ostatní společnosti, byly «normalizací» úspěšně vymýceny. KSČ je nyní prostě organizací stoupenců existující moci, přesněji vzato organizací lidí, kteří získávají

společenské preference proto, že jsou ochotni podporovat momentálně vládnoucí mocenskou skupinu.

To také – spolu se systematicky prováděnou politikou zjevného podřizování národních zájmů velmocenským potřebám SSSR – vytvořilo v sedmdesátých letech stav, kdy společnost od vládnoucí KSČ už neočekává takové reformy, které by byly v jejím vlastním zájmu. «Normalizovaná» KSČ to správně cítí a proto se tím více jakýchkoli reformních kroků bojí, neboť se bojí erupce nespokojenosti a lidového hněvu. Některé podstatné podmínky politického vývoje z roku 1968 jsou tedy opravdu změněny a sotva se mohou opakovat, vrátit.

Jestliže však i za optimálních podmínek dopadla reforma tak, jak dopadla – co se vůbec může dít nyní, po deseti letech?

PERSPEKTIVY ZMĚN

Vývoj samozřejmě zastavit nelze, a to ani v «normalizované» KSČ a dokonce ani ne v její mocenské špičce. Nelze zastavit ani vývoj ve společnosti, mimo mocenskou strukturu. Sotva však lze očekávat, že se vývojové tendence uvnitř této struktury a mimo ni zase sejdou a sblíží tou měrou, jakou tomu bylo na jaře 1968 po Akčním programu KSČ.

Silou, která uvnitř KSČ bude usilovat o změny, nebude už někdejší proud ideologicky přesvědčených reformních komunistů, neboť takový proud uvnitř KSČ už není. Takovou silou budou naopak už lidé, neovládaní představou «obrody marxismu», nýbrž představou o lépe a racionálněji fungujícím systému vládnutí. Oč budou méně ideologičtí (i ve smyslu demokratické, humanistické interpretace marxismu), o to budou pragmatictější. Snad právě v tom je ale paradoxní podoba pokroku uvnitř mocenských struktur po «normalizaci»: důsledný pragmatismus vládnoucích je ve skutečnosti asi nejúčinnějším nástrojem destrukce ideologických opor totalitarismu. Totalitní systém není sice cílevědomě reformován z hlediska vyšších hodnot, je naopak konzervován, stagnuje a vnitřně hnije. Pragmatikové, kteří mu slouží, se starají jen o to, aby efektivně fungoval z hlediska krátkodobých, účelových potřeb a cílů, které si oni sami kladou. To však nemůže systém vnitřně a trvale posílit.

Pragmatikové, usilující o racionálnější mechanismus dirigování společnosti, získají asi první úspěchy pod tlakem rostoucích ekonomických potíží. Rozhodujícím způsobem je pak posílí, až za několik let přijdou ke slovu uvnitř KSČ «nadějně mladé kádry», které musil Husák a Bilak nabrat do jejich řad, ačkoli tito lidé kašlou jak na Husáka a Bilaka, tak na leninismus, internacionalismus a vůbec všechny – ismy kromě konjunkturalismu. Mocenská a řídicí struktura diktatury se bude stále více podobat struktuře, která se rodila v posledních letech vlády generála Franca ve Španělsku. Jak ukázala praxe v této zemi, záleží pak jen na vnitřních i vnějších okolnostech, do číh služeb je taková již pragmaticky jednající struktura konjunkturálních byrokratů převedena.

Považuji to za daleko reálnější perspektivu vývoje «normalizované» KSČ a jí ovládaného mo-

cenského mechanismu než to, že by se uvnitř této KSČ znovu zrodil nějaký reformní «Akční program». Tím však zároveň nabývá vývoj uvnitř mocenské struktury zcela jiného významu z hlediska zájmů společnosti. Pro život lidí, pro atmosféru v zemi atd. může mít značný praktický význam, zda nad zkosnatěle ideologickou (v podstatě stalin-skou) koncepcí Bilaka a Husáka nabyde brzy vrchu racionálnější, pragmatičtější koncepce Štrou-gala, Kempného, Lenárta nebo nějakého doposud nám neznámého soudruha Vopičky. V «kadarizo-vaném» Maďarsku a v některých ohledech i v dnešním Polsku nebo NDR se lidem žije lépe než v našem «socialismu s husí kůží». Pro dlouhobé, konečné východisko z krize však to není tak důležité, jako mohl být před deseti léty Akční program KSČ.

Neboť je pravděpodobné, že žádná reálně možná pragmatická, reformní koncepce nijak podstatněji nepřiblíží řešení základních otázek, jež mají opravdu význam pro perspektivu života národa, pracujících lidí a jimi chtěného společenského zřízení. Pragmatikové mohou změnit podmínky, za nichž na takové řešení musí lidé čekat. To není nedůležité, protože toto čekání může být ještě velmi dlouhé. Není to však přesto východisko, jsou to jen podmínky, které máme pro hledání východiska. Současní pragmatikové v KSČ by se musili hodně činit, aby dosáhli onoho stavu relativně slušných podmínek života společnosti, jakého v šedesátých letech dosáhl A. Novotný. A přece, jak známo, to nebylo řešení – nýbrž jen počátek cesty, která měla vést k jeho nalezení.

Budou-li zase rozděleny Husákovy dvě funkce, bude-li Bilak poslán zpátky do Bratislavy a některý dnešní tajemník se stane velvyslancem v Ulan-Batoru, budou to lidé samozřejmě vítat. Jakýkoli pohyb v mocenské špičce je nutno vítat. Ale to všechno nebude pro konečné řešení rozhodujících problémů podstatné.

Podstatné bude to, co budou lidé v Československu opravdu politicky chtít a co budou s to politicky realizovat, až přijde znovu příležitost zásadnější vývojové změny. Zda poučení z osudu Akčního programu KSČ a celého «pražského jara» bude v celonárodním měřítku správně pochopeno a politicky zhodnoceno.

Na rozdíl od Husákova «Poučení» není toto celonárodní poučení zatím formulováno v žádném programu. Přece však myslím, že ve vědomí lidí takové poučení existuje a dalo by se vyjádřit několika politickými požadavky.

První by byl asi požadavek národní a státní nezávislosti. Po srpnu 1968 si lze už sotva představit, že kdyby lidé v Československu měli opravdu možnost sami rozhodnout o mezinárodním postavení své země, volili by členství ve Varšavské smlouvě. Chtěli by spíše suverenní stát, stojící mimo bloky.

Druhý by byl zřejmě požadavek, aby se v normálních svobodných, všeobecných a tajných volbách mohlo rozhodnout o tom, zda to i nadále má být KSČ, kdo má v zemi vládnout. Je to vlastně paradoxně návrat do minulého století: boj za všeobecné hlasovací právo a za právo zakládat politické organizace, které by ve volbách mohly o důvěru voličů soutěžit. Vrátili jsme se ovšem v Československu k tomuto požadavku vlastně proto, že v Rusku nebyl nikdy vybojován.

Třetím požadavkem – a tentokrát určitě i v českých zemích – by asi bylo, aby Češi i Slováci mohli stejně svobodně a demokraticky sami rozhodnout, v jaké podobě a státní formě chtějí nadále uspořádat své vzájemné vztahy, neboli rozhodnout o svém národním právu na sebeurčení. Demokraticky by musily být posouzeny jak různé alternativy společného státu (federace, konfederace), tak také možnost vzniku dvou samostatných států, spojených jen různými dohodami v různých hospodářských a politických otázkách.

Vím, že v jistém smyslu není vůbec politicky reálné očekávat, že tyto otázky budou k demokratickému rozhodnutí lidu předloženy. Ale to ještě neznamená, že nejsou velice reálnou politickou silou ve vědomí národa. Za Rakousko-Uherska také si nebylo možno dlouho představit, že by se dalo rozhodovat o tom, zda má vzniknout Československá republika. A přece nakonec vznikla. A stala se republikou demokratickou a nikoli monarchií nebo fašistickým státem proto, že lidé v této zemi byli – nehledě na život utlačených za starého mocnářství – schopni právě demokratický způsob života zvolit a politicky realizovat.

Argument, že tehdy šlo o výsledek války, je sice pravdivý, ale zužuje problém. Šlo o situaci, v níž to, co se zdálo nemožným, se najednou možným stalo pro novou konstelaci sil v Evropě. A taková situace může být důsledkem války – ale také nemusí být vždy důsledkem války: existují jiné druhy společenského pohybu uvnitř jednotlivých zemí i na celých kontinentech, než je válka.

Nikdo, kdo nechce jen prorokovat, ale chce se držet politické reality, nemůže dnes říci, kdy se mohou podmínky k řešení těchto základních otázek v Československu vytvořit. Avšak zároveň nikdo, kdo se chce držet politické reality, nemůže popřít, že právě tyto problémy v Československu docela reálně existují a budou si stále znovu vynucovat řešení. Jsou reálnou, nikoli smyšlenou politickou silou – byť i potlačenou a zdánlivě odsouzenou k beznaději.

Kdyby se dnes měl formulovat nějaký «Akční program» demokratických reform, nemohl by obejít existenci těchto otázek. Právě proto je předem jasné, že takový program nemůže stvořit žádná skupina v «normalizované» KSČ. A je to snad také důvod, proč takový program vůbec nikdo neseписuje – ani v řadách opozice. Byly by to jen požadavky – a nikoli program: neboť by chyběla představa o reálně možných politických cestách a prostředcích k dosažení takových požadavků. A bez toho není politický program programem. Problémy a požadavky samy však v národním vědomí reálně přesto existují.

Nejsou tedy programy, ale přesto probíhá praktický vývoj politického myšlení a jednání lidí i v «normalizovaném» Československu. A vedle už dávno známých, navyklých a nikoho nezajímajících forem, jako je 99,98% hlasů pro kandidáty NF a nekončící hnutí pracovních závazků, jež – kdyby se jen za posledních deset let sečetly – už vlastně dávno měly vytvořit hodnoty, stále nikde neviditelné, se objevily i formy docela nové a zajímavé. Například «Charta 77».

«Charta 77» opravdu není politickým opozičním programem. A přece režim správně cítí, že nějak s tím nejpodstatnějším, vůbec beztrestně nevyslovitelným programem celonárodního vě-

domí lidí souvisí. Má pravdu, opravdu souvisí. Je prvním, maličkým a proti tankům i policii ještě bezmocným článkem, zprostředkujícím onu doposud neznámou cestu k celonárodním demokratickým požadavkům. Neklade sice žádné požadavky z těch, o nichž jsem hovořil, žádá však, aby režim dal občanům formálně jim zaručená politická práva, zejména také právo říkat své názory.

A v tom právě je háček: dejte v «normalizovaném» Československu lidem opravdu právo říkat beztrestně, co si myslí – a kde to skončí? Husák, Bilak, ale i Štrougal a neznámý dnes ještě soudruh Vopička budoucnosti to však správně tuší – a velice se toho obávají. Čili, jinak řečeno: i zkušení politikáři a makléři moci vědí, že tudy někudy vede nejasná sice, ale přece jenom cesta k těm tolik «nereálným» požadavkům.

Držme se tedy zatím této cesty. «Akční programy» se poměrně rychle dají zformulovat, když je ten správný čas a jsou opravdu podmínky pro politickou akci.

K rozporům ve vedení KSČ

Není jistě náhodou, že Husák považoval za nutné vyvracet na zasedání ÚV KSČ 15-16. března 1978 «falešné zprávy» zahraničního tisku o rozporech ve vedení. Je to známá metoda, která ale už nikoho nepřesvědčí. Stačí si vzpomenout (či přečíst stará Rudá práva), jak se Gottwald dušoval nerozbornou jednotou vedení KSČ ještě několik týdnů před «odhalením» a zatčením Slánského, pak Novotný polemizoval s «falešnými proroky» ještě na podzim 1967, těsně před svým pádem – a konec konců i na podzim 1968 jsme byli ujišťováni o «pevné jednotě vedení», zatímco všichni věděli, že Bilak, Husák, Jakeš, Indra a další komplotují proti Dubčekovi a připravují jeho svržení.

Husákovo ujišťování je třeba chápat jen v tom smyslu, že zatím se mu podařilo udržet své postavení s podporou Brežněva a také proto, že jeho odpůrci jsou příliš rozděleni svými ambicemi i váhaví strachem z veřejného mínění a jeho reakce na jakékoliv změny. Jmenování dosud neznámého Josefa Hamana tajemníkem ÚV KSČ, ačkoliv nebyl vůbec členem ÚV a musel být do tohoto orgánu koptován (jaká demokracie a dodržování stanov!) je zřejmě součástí usilovné snahy Husáka získat a upevnit si svou kontrolu aparátu, v němž je zatím jeho pozice více než labilní. Také nové heslo «kritiky a sebekritiky» a vytýkání «neoprávněných zásahů politických pracovníků» do ekonomiky připomíná manévry z období Novotného režimu v době jeho krize a má zřejmě sloužit Husákovi jako zbraň v boji proti jeho odpůrcům.

Břežnové plénum ÚV se v tomto smyslu jeví jako Husákovo vítězství v tomto kole, ale další kola zřejmě budou následovat a výsledek není zdaleka ještě jistý.

Pod zdánlivě jen mírně zčeřenou hladinou probíhá ve stranických kruzích velmi intenzivní činnost, směřující k odstavení Husáka. V dostizích o nástupnictví nyní prudce vyrazil kupředu pražský

tajemník Kapek. Během února vyvíjeli jeho stoupenec v Praze mimořádně intenzivní činnost. Konají se četná neoficiální setkání a porady. Příznačné pro ducha a zaměření těchto akcí bylo setkání člena předsednictva Městského výboru KSČ v Praze (a bývalého tajemníka) prvního náměstka pražského primátora Pospíšila, který jako Kapkův člověk na radnici hlídá Štrougalova muže Zuzku. Sešel se v polovině února s několika obvodními tajemníky KSČ a s dalšími funkcionáři z obvodů, kde jim sdělil, že příští plénum ÚV musí řešit odvolání Husáka z funkce gen. tajemníka, že to už nejde dále odkládat. Má však zůstat do konce funkčního období na Hradě. Pokud jde o nástupnictví, vyjádřil názor, že Štrougal je nevhodný kandidát, protože pro stranu nic neudělal, podporoval dlouho Husáka, v rozhodných chvílích stranu zklamal a proto by pražský aktiv KSČ neměl podporovat jeho kandidaturu. Podle Pospíšila jediný vhodný kandidát je Antonín Kapek, který se prý vždy osvědčoval a pražský aktiv by měl podporovat jeho kandidaturu. S Husákem by podle něj měl odejít rovněž Bilak, který se svou spoluprací s Husákem stal pro českou veřejnost nepřijatelný a měl by odejít do Bratislavy výměnou za Lenárta. Tím, že by se Lenárt stal předsedou vlády za Slováky, byl by současně z této funkce vyřazen a odstraněn i Štrougal. Kapek má nesporně v Praze v aparátě dosti silnou pozici a našel by podporu i u části pražských hospodářských pracovníků a zejména na Středočeské KS StB.

Mimo Prahu by ho mohl podporovat východočeský tajemník Frant. Tesař, starý stoupenec Novotného. Jinak však v celostátním měřítku je jeho pozice slabá, na Moravě nepatrná a na Slovensku vůbec žádná. Kapkova zvýšená aktivita může souviset s aktivizací člena politbyra ÚV KSSS a tajemníka moskevského městského výboru Grišina v boji o nástupnictví v Kremlu. Kdyby otěže v Moskvě převzal Grišin, měl by Kapek jistou šanci. (obdoba zpřežení Chruščov-Novotný). Kapek ve dvou dopisech do Moskvy na jaře a na podzim 1977 kritizoval Husáka za bezkonceptnost ekonomické politiky jistě právem, sám však neprokázal, že by takovou koncepci měl. Současně však vytýkal Husákovi příliš umírněný postoj vůči domácí opozici. Kapkovo případné vítězství v boji o nástupnictví by mohlo přinést určité dílčí pragmatické změny v hospodářské politice a omezení investic na Slovensko, ale současně tvrdší politický kurs s většími represemi a znamenalo by převážení ultralevých tendencí. Aktivita jeho stoupenců v Praze svědčí o tom, že svůj nástup k moci bere velmi vážně a dělá přípravy, aby mohl vyvolat rozhodnou sračku. Její výsledek je však nadále otevřenou věcí.

Štrougal po odvolání Hejny zaujal vyčkávací postoj. Je možné, že to dělá záměrně, ponechává volné pole Kapkově činnosti, aby tento svým vystoupením působil jako beranidlo, které přivodí Husákovu pád, aby potom vystoupil jako umírněný činitel, který má překonat obě krajnosti. Před širší veřejností se chce jevit jako jediný muž s koncepcí řešení ekonomických problémů a není proto náhodou, že právě nyní byl veřejnosti představen tzv. komplexní experiment řízení hospodářství jako akt vyplývající z rozhodnutí předsednictva federální vlády – a nikoliv předsednictva ÚV KSČ nebo ÚV (Rudé právo 15.2.). Efektivita, kvalita

jsou hesla, pod kterými chce Štrougal svést svůj zápas s Kapkem o uvolňující se křeslo generálního tajemníka ÚV KSČ. V tomto duchu vystupují i různí jeho stoupenci v osobních rozhovorech a navíc dodávají jakoby své názory na čistku z let 1969-70. «Bylo to neštěstí pro stranu, nikdy se to nemělo stát a je to třeba napravit.»

Představují tak Štrougala jako člověka, který by v této věci chtěl jít z celého vedení nejdále, zřejmě především ve vztahu k technikům, ekonomům, výzkumníkům, nevyplývá však z toho, že by se to mělo vztahovat i na společensko-vědní a uměleckou inteligenci. I při tomto omezeném rozsahu odčinění čistky z let 1969-70 by tento krok byl pozitivní a tak se Štrougal jeví z alternativ, přicházejících v úvahu po Husákovi, jako «nejmenší zlo». Jeho největší slabinou je však váhavost, dost podobná Hendrichově v lednu 1968. Hendrich si tehdy připravil nástupní referát pro funkci prvního tajemníka, zapomněl však udělat opatření takového druhu, aby moc skutečně převzal. Štrougal je však organizačně schopnější a nemusel by toto Hendrichovo opomenutí opakovat.

Příznačný pro situaci je materiál Hořeního «Pomluvy»... (RP 18.2.), kde se mezi jiným tvrdí, že opakující se spekulace o rozporech mezi vedoucími osobnostmi patří do oboru tzv. šedé propagandy (založené na polopravdách). Přisuzuje jejich rozšiřování antikomunistickým centrálním, ač opak je pravdou, protože nejvíce a nejpodrobnějších informací pochází právě z okruhu vysokých funkcionářů KSČ. Opodstatněnost těchto fám v jejich základě nepřímo přiznal Hoření, když je zařadil do kategorie «šedé propagandy» a přiznal tak, že je na nich aspoň půl pravdy.

Málo povšimnuta zůstala zpráva v denním tisku 3. února, že na závěr pobytu přijal G. Husák člena politbyra ÚV KSSS a leningradského oblastního tajemníka Georgije Romanova. Tato návštěva je dosud obestřena i pro zasvěcené rouškou záhady. Jisté je, že Romanov při této návštěvě nevystupoval ve funkci provinčního činitele, ale poprvé přijel z přímého pověření politbyra ÚV KSSS. Účelem jeho návštěvy podle jedněch bylo informovat o připravovaných personálních změnách v Kremle, podle jiných si měl na místě ověřit situaci ve vedení KSČ. Jednal při svém pobytu zřejmě odděleně i s dalšími členy předsednictva ÚV KSČ jako Brežněv v prosinci 1967. Co komu řekl a na čem se s kým dohodl, zůstává zatím i v zasvěcených kruzích předmětem dohadů.

K elementům, potvrzujícím nejistotu Husákova vedení je třeba také připočítat vyhlášení nebyvalé ostré pohotovosti, jaká se za čtvrt století uskutečnila jen čtyřikrát a vždy v krizových obdobích (1953, 1956, 1969 a v lednu 1978). Tato pohotovost umožňuje Husákovi sledovat pomocí «ochrany» bezpečností všechny pohyby členů vedení a zabránit jim tak v nekontrolovaných cestách do krajů a na různé schůzky, kde by se mohli domlouvat o společných akcích proti Husákovi.

Zajímavé je také oživení činnosti frakční skupiny «Čechie», která vydala nové memorandum, silně zaměřené proti Husákovi: vytýká mu jeho oportunistus. Autorství se přičítá Jaromíru Langovi, ale ani další známí příslušníci této frakce jako Antonín Černý a Vilém Nový se netají svými záměry využít nynějších těžkostí k odstavení Husáka z funkce generálního tajemníka.

Předseda české vlády Josef Korčák prý pronesl v úzkém kruhu přátel příznačný výrok: «Kulaky jsme honili 5 let a pak jsme je přijali do družstev, aby nám pomohli. Vyloučené z partuje honíme už 8 let a je konečně na čase dát jim pokoj anebo odborníky z jejich řad získat, aby nám taky pomohli.»

Ke všem rozporům se ovšem připojují ožehavé problémy česko-slovenských vztahů, jež se projevují také ve vedení. Někteří slovenští členové předsednictva si stěžovali na zasedání vedení, že se v Praze nevytvářejí pro «federální Slováků» dobré životní podmínky, zejména že se jim nepřiděluje dost bytů a že není dobrý vztah jejich českých podřízených. Tím se cítil dotčen zejména Kapek, jako vedoucí tajemník městského výboru v Praze, který kritiku odmítl protiútokem: prohlásil, že toto provizorium většině «federálních Slováků» vyhovuje, protože takto mohou za státní peníze léhat každý týden mezi Prahou a Bratislavou (žádají k tomu často zvláštní letadla a pro normální cestující nejsou místa, na což doplácí ČSA a občané). Uvedl také že dostává od mnoha stranických organizací na ministerstvech stížnosti na nízkou odbornou úroveň vedoucích pracovníků ze Slovenska, kteří se navíc často chovají ke svým podřízeným arogantně. V diskusi, která se o vztazích Čechů a Slováků rozpoutala se také kritizovalo neúměrné přerozdělování rozpočtových prostředků a investic ve prospěch Slovenska.

To vše připomíná v mnohém napětí, které panovalo na konci roku 1967 před pádem Novotného. Bylo by však chybou vidět zde nějaké mechanické opakování. Československo je dnes okupovanou zemí, kde vůle sovětského vedení platí mnohem víc než před rokem 68. A Moskvě Husák zatím vyhovuje: v Československu je zatím větší klid než v Polsku, nejsou s ním žádné problémy jako s Rumunskem, které si osobuje právo na samostatnou zahraniční politiku, nejsou s ním starosti ani jako s Maďarskem, které potichu, ale tvrdohlavě provádí liberální ekonomickou reformu nebo jako s NDR, která si naopak dává za svou věrnost draze zaplatit úvěry a půjčkami a která přes kouřovou propagandistickou clonu je stále více ekonomicky závislá na Západním Německu. Kromě toho Brežněv zatím nevidí jiného kandidáta, který by mohl sice zlepšit situaci, ale bez rizika nových «výbuchů» občanské aktivity, kterých se Moskva tolik bojí všude a zvláště v Československu.

To ovšem platí i pro domácí odpůrce Husáka. I oni si příliš dobře pamatují na lekci z roku 1968, kdy se přesvědčili, že vyměnit prvního muže je daleko lehčí než čelit důsledkům, které z toho vyplývají pro celou společnost a které se pak mohou obrátit i proti těm, kdo změny vyvolali. Proto by nebylo na místě přeceňovat rozpory ve vládnoucí skupině. Moc je stále ještě pevná a rivalové jsou jednotni ve společném strachu z lidu. Ale všechna fakta, která jsme uvedli nasvědčují tomu, že období dlouhé nehybné stability Husákova vedení skončilo a že v souvislosti s budoucími mocenskými změnami v SSSR a rostoucími konflikty a problémy uvnitř naší společnosti dochází a bude docházet k postupné destabilizaci a krizi nynějšího vedení, jež zasáhne celou společnost.

Praha, březen 1978

JD

Intelektuálové a politika

Říká se o historii, že je kolektivní paměť lidstva. Národů. Lidských skupin. Platí o ní totéž, co o starých lidech: Čím je vzpomínané vzdálenější v čase, tím je obraz v paměti přesnější, ostřejší, jasnější. Horší je to s tím, co se stalo včera, především, před měsícem, loni. Vzpomínka je jen mlhavá, neurčitá, skutečnost ustupuje fikci, zestárlý historik vlastního života marně pátrá po tom, co je téměř současnost.

Od československého jara, nebo přesněji, od prvních osmi měsíců roku 1968, uplynulo sotva deset let, a od období, jež je třeba právem pod pojem jara zahrnovat, sotva patnáct, sedmnáct. Jaký div, že se dosud nestačila zrodit jeho historie, a že pamětníkům se to všechno plete. Některým z důvodů svrchu zmíněných, jiným z příčin, jež souvisejí s jejich tehdejší a dnešním způsobem existence. Aníž chceme tvrdit, že je naše paměť na tu krátkou vzdálenost spolehlivější než jiné, je přece jen těžké odolat pokušení k jarní úvaze na téma «Čeští intelektuálové a česká politika».

Česká inteligence, a jmenovitě čeští intelektuálové, byli od doby národního obrození třídou politickou. Intelektuální činnost suplovala v Čechách po dlouhá léta politiku, z řad intelektuálů vzešli první skuteční političtí reprezentanti českého národa v devatenáctém století. Praktické a pragmatické politiky si mohl dovolit až později, až kulturní vzkříšení národa vytvořilo pro jejich činnost podmínky a předpoklady. Česká kultura se však neosvobodila od politiky ani tehdy, když se česká politika úspěšně osvobodila od kultury. Kultura zůstala v Čechách, víc než jinde, mementem politiky, měřítkem jejího pragmatismu a empirické praxe. Politice to vždycky vadilo, víc než jinde, a neúnavně intelektuály peskovala za to, že kazí její hru ze své mezitřídní situace lidí, myslících v tak nepraktických, abstraktních kategoriích jako jsou kategorie mravní, kategorie filosofie člověka a jeho osobnosti, základní logika, zbavená dialektické ohebnosti atd. atp. Od Friče a Havlíčka, a už dávno před nimi měli intelektuálové, kteří se jmenovali třeba Hus, Jesenský či Kryštof Harant, málo pochopení pro potřeby politického empirismu. Česká historiografie – či spíš historiografie Čech – se od devatenáctého století dělí na tu, jež je za to chvála, spatřujíc v nich nositele jisté etické kontinuity, a na tu, která v nich vidí viníky národních, občas i evropských katastrof.

Je přitom pravda, že čeští intelektuálové – jak už z výčtu několika jmen patrně – tíhnou k politickému radikalismu pokaždé, když pragmatická a empirická politika skončí ve slepé uličce politické krize (a skončí v ní po určité době každá politická empirie a praxe). Nová politická garnitura, která vystřídá reprezentanty posledního debaklu, pragmaticky využije «eticky», «abstraktně» motivovaného radikalismu intelektuálního protestu, aby s ním vzápětí zatočila jak náleží. Napříč dějinami a národy se tahle historie únavně opakuje, Čechy po roce 1945 v to počítaje. I s tím, že v okamžiku, kdy pragmatismus a umění možného dosáhly jednoho ze svých trvale přechodných vítězství, od-

povídají na výzvu znovu protestujících intelektuálů s ironickým úsměskem: Vždyť jste to sami chtěli! – Místodržitelská reprezentace české gubernie s oblibou tímhle argumentem hází po mnohých, kteří patří k jejím nejstatečnějším odpůrcům. A nemohou pochopit, že to Čechům ani Evropě neimponuje.

Jak by také mohli. Lze těžko chtít po lidech, kteří byli vychováni sovětskou inkubační metodou, aby mysleli jinak, než myslí. Aby pochopili, že napětí mezi intelektuálem a politikem je jedním z motorů dějin, že z něho se vytváří to, čím žije a přežívá jejich duch, duch národů, lidských společenství, civilizací. Občas se objeví v dějinách situace, kdy se osvícený politik či politická garnitura pokusí tento rozpor překlenout, sladit politický empirismus a praxi s nároky těch, kteří, nikoli z vlastního rozhodnutí, hájí ducha dějin, národa, civilizace. Takové situace netrvaly obvykle dlouho, ale dějiny si dobře pamatují ty, jejichž jméno je s nimi spjaté. Proč? Proto, že dali zahlédnout, co by mohlo být, a odmítli spokojit se tím, co je a vždycky bylo. To je ostatně také příčina, proč, kdykoli praktická a empirická politika naslouchá hlasu intelektuálního radikalismu, místo aby ho přecházela mávnutím ruky, ironizovala či umlčovala, je tento hlas méně slyšet, nachází menší ohlas. A proč v opačných případech může nejen vyrážet tabulky v oknech, ale i bořit zdi.

Jakou roli tedy hráli čeští intelektuálové v souvislosti s jarem, jež je třeba chápat jako proces, který osmašedesátým rokem nezačal, nýbrž vyvrcholil? Mají pravdu představitelé moderní české politické empirie a praxe, když prohlašují, že ti, kteří byli jejich nejrozhodnějším odpůrci a kritiky v letech šedesátých – a většinou od poloviny let padesátých – a jsou jimi dodnes, patřili namnoze k oné radikální intelektuální levici, jež po roce 1945 stála za tím, z čeho se zrodil politický režim stalinismu i současné normalizace. Bezvýznamně málo však bylo mezi nimi těch, kteří svůj intelektuální radikalismus – i ten bývá motivován empirií, v tomto případě tou z let 1930 nebo 1938-45 – spojovali s mocenskou ambicí (tahle hrstka taky asi doplatila nejvíc). Mají pravdu moderní pragmatici i v tom, že intelektuálové, jako vrstva, tvůrčí povahou své činnosti v industriální společnosti privilegovaná, usilují či usilovali ve svém radikalismu o rozšíření tohoto privilegia, to jest o radikální zvýšení počtu těch, kdo se tvůrčím způsobem podílejí na společenské činnosti. Leč právě to také celé společnosti slibovala tehdejší garnitura politických pragmatiků a empiriků. Když pak velice záhy tento program a jeho političtí představitelé totálně zkrachovali, začal docela jednoduše pro intelektuály, levicové či nic, radikální či nic, zápas o přežití. O uchování svého «privilegovaného» postavení intelektuálů, vedle (nikoli proti) privilegovaného postavení dejmetomu dělnické třídy, bohatnouceho rolnictva, o státním a stranickém aparátu nemluvě. V průběhu let se ukázalo, že pragmatická politika je s to poskytnout nějaké to privilegium každé z jmenovaných kategorií,

především privilegium být a zůstat tím, čím jsou, uchovat si vlastní osobnost. Úspěch «reálného socialismu» tkví z hlediska tohoto pragmatismu nepochybně v tom, že umožňuje dělníkovi zůstat dělníkem, aniž musí hladovět nebo žít na úrovni nedůstojné člověka; rolníkovi zůstat rolníkem, aniž musí dřít dvanáct hodin denně; policajtovi zůstat policajtem, aniž musí riskovat život, vojákoví zůstat vojáky, aniž mu hrozí nebezpečí, že by si vystřelil, když je jeho země ohrožená; příslušníci státního a stranického aparátu se stávají a zůstávají úředníky a aparátčíky přibližně za stejných okolností, jako jinde. Jen pro intelektuály, pro jejich nedostatek smyslu pro pragmatismus, empirii a realitu, není místa. Tím se zejména liší totalitní společnost od společnosti otevřené. A názorem na jejich nezbytnost pro zdraví společnosti a pro samu politiku, se také radikálně liší politický pragmatik vychovaný v totalitní společnosti od politického pragmatika vyrostlého v demokracii.

Zápas českých intelektuálů o přežití, o možnost fungovat jako intelektuálové, jako tvůrčí lidé, jako myslitelé, umělci, vědci, nezůstal však kupodivu jenom jejich zápasem, nýbrž přerostl rychle v zápas celonárodní, společenský. Čím silněji zněl jejich hlas, který byl nikoli hlasem spasitelů, ale hlasem zápasu o sebezáchovu, tím více se ukazovalo, že zájem intelektuálů není jenom jejich zájem, a že jejich potřeba dýchat je potřebou celé společnosti, právětak jako potřeba mluvit, myslet, vědět. Odtud byl už jenom krok k požadavku změny pasivní existence ve výrobě i ve společenském životě, v existenci aktivní, tvůrčí. Tomuto požadavku se říkalo kdysi prostě socialismus. Pokrok spočíval v tom, že tentokrát bylo už třeba adjektiva, které by vyloučilo omyl. Tak se oklikou přes «demokratický» socialismus zrodil socialismus «s lidskou tváří». Až nad tím pokrokem jde člověku mráz po zádech.

Role, kterou tedy čeští intelektuálové sehráli v šedesátých letech – a kterou svým způsobem hrají v nových podmínkách dodnes – nebyla ani důsledkem jakéhosi intelektuálního mesianismu, ani jakési věčné abstraktní nespokojenosti a neklidu, neschopné empirického a praktického myšlení a jednání, nýbrž důsledkem naprostého krachu praktické a empirické politiky východoevropského a konkrétně československého socialismu. Toho socialismu, jehož příchodu na svět mnozí z nich pomáhali, nechápajíc ještě, že je taková propast mezi «socialismem» a «lidskou tváří», a že spojit obojí dohromady je zločin, který je nutné ztrestat tankovými armádami. Jejich vina. (Mnozí z nich si ji konkrétně uvědomovali v celých pozdějších letech, těžce ji nesli a měli pocit, že ji musí nějak vykoupit. Představitelé novotnovské politické empirie a praxe jim posměšně říkali «lidé s komplexem svědomí»).

Proces společenského sebeuvědomění, který čeští intelektuálové rozpoutali v okamžiku první i druhé vážnější politické krize, přivedl nakonec k moci empirickou a pragmatickou politickou garnituru pražského jara. Čeští intelektuálové nikdy nechtěli hrát její úlohu ani jí diktovat její politiku. Naopak, sami navrhovali likvidaci organizací, jež by se byly mohly stát nástrojem jejich politického vlivu, stejně jako likvidaci vlastních privilegií, jež byly dědictvím stalinismu. To jest nikoli privilegia

myslet, mluvit a svobodně tvořit. To bylo naopak teprve třeba v plné míře realizovat.

Někteří z pragmatických a empirických kritiků role českých intelektuálů na jaře 1968 – patří k nim např. Dubčekův britský životopisec William Shawcross stejně jako někteří příslušníci dubčkovské politické garnitury – mluví jedním dechem o revolučním obsahu «československého jara» a o «nedisciplinovanosti», «nereálnosti», «nepolitčnosti» intelektuálů, kteří nakonec «přivodili» sovětský vpád. Tato verze událostí není sice příliš rozšířená a skoro by nestálo za to se jí zabývat, kdyby v ní nehrál roli i atavistický návyk lidského rodu a jeho českého vtělení najít viníka, kde ho není, a očistit sám sebe. (Není přitom bez zajímavosti, že z druhé strany, ze strany intelektuálů, se tato snaha neprojevuje prakticky vůbec).

Jak to tedy bylo? Nezapomínejme, že když se začátkem ledna octla u moci nová politická garnitura, byla vývojem událostí sama tak překvapená – všichni její příslušníci hlasovali ještě před čtyřmi měsíci pro Novotného pogrom proti spisovatelům – že doslova netušila, kam a kudy by měla vést další cesta. To nebyla pochopitelně její vina, a bylo by stejně nesmyslné a neomalené ukazovat na ni prstem, jako je neomalené a hloupé ukazovat na české intelektuály. Totalitní systémy prostě neumožňují normální vývoj alternativního programu a alternativní politické garnitury. Teprve po pádu jedné začíná formování druhé, a jejího programu, a tak pořád dokola. Byli to však čeští intelektuálové, kteří veřejně i méně veřejně tlačili na řešení některých základních problémů, a na otevření cesty k jejich řešení cestou demokratické diskuse. A *nebyli* to, kupodivu, čeští intelektuálové, podílejší se aktivně na vývoji v šedesátých letech, kteří v březnu 1968 rozpoutali kampaň, jež vedla k demisi Novotného a událostem, jež ji provázely.

Ti z pragmatiků, kteří kritizují roli a postoj intelektuálů na jaře 1968, by měli nejprve vysvětlit, s jakým programem předstoupili oni v lednu, v únoru, v březnu před národ, který toužil po vedení, kterému by mohl důvěřovat a jež by mu jasně ukázalo cestu. Teprve v dubnu se objevil mnohomluvný program, v němž příliš mnoho slov vzbuzovalo nedůvěru a pochybnosti. Role intelektuálů sílila úměrně tomu, jak nebylo cítit roli politického vedení, a naopak. Je pravda, že bez této role by možná nebylo sovětské invaze. Jenže by bez ní nebylo ani československé jaro, nýbrž pouhá výměna garnitur, od Gomulky ke Gierkovi, od Ulbrichta k Honneckerovi, od Novotného řekněme k Husákovi. Možná, řeknou mnozí, že ve světle dalšího vývoje by to bylo bývalo pro Československo lepší. To je věc vkusu, o to se lze přít. Ale pak je to také třeba říci naplno, a ne na jedné straně velebit československé jaro a na druhé obviňovat ty, bez nichž by ho prostě nebylo v žádné podobě.

Všichni soudní a politicky myslící a jednající lidé – a patřila k nim většina českých intelektuálů, což profesionálové politického pragmatismu nikdy nepochopí – považovali ovšem po lednu vzniklou situaci za provizorium. Proto tlačili na to, aby toto provizorium skončilo co nejdříve a nebyli to oni, nýbrž politické vedení jara, které odmítlo svolat sjezd strany už v březnu či dubnu, což se z dnešního hlediska jeví jako základní chyba, jako zmeškání možnosti rychle uklidnit situaci a dát zemi vedení, které by ji mohlo skutečně

vést. Ať už však máme na tuto a jiné okolnosti jakýkoli názor, shoda panovala v tom, že zářím 1968 období provizoria skončí, intelektuálové – většina z nich netoužila po ničem jiném – se vrátí, po letech, ke své vlastní práci a na věcech veřejných se budou podílet jedině tak, jak je zvykem a pravidlem v demokratických společenstvích. To jest, zůstanou nepříjemným zrcadlem politického pragmatismu, ale nikdo jim to nebude mít za zlé ani se tomu divit.

Dějiny rozhodly, že provizorium zůstalo provizoriem. Snad jiní, jinde a jindy, nebo jednou zas Češi sami, při příští příležitosti, dokáží s úspěchem spojit socialismus s tím neuvěřitelným přívlastkem, který se jmenuje svoboda, demokracie a lidská tvář. Ale pak by si, ať už kdekoli a kdokoli, měli dobře rozmyslet, zda se k tomu cíli chtějí spojit s těmi, kteří dodnes nepochopili, že intelektuálové, včetně levicových, radikálních, jak chcete, nejsou pošetilí kazisvěti, jenom mařící svaté úsilí politického pragmatismu a empirismu, nýbrž jedině spolehlivé měřítko jeho demokratismu a neustálé memento, varující před degenerací, k níž nutně svádí každá moc.

Tolik alespoň plyne ze zkušenosti (levicových, radikálních) intelektuálů v Československu.

DALIMIL

Odsouzení dělníka M. Černého

24. července 1977 byl v Liberci odsouzen Miloslav Černý, dělník, tamním okresním soudem k trestu odnětí svobody na tři léta v první nápravné skupině NVÚMS. Senát, kterému předsedala JUDr Milada Rosenbergová, jej uznal vinným trestným činem pobuřování podle par. 100 odst. 1 písm. odst. 3 písm. a tr. zák. Miloslav Černý byl zadržen 10.3.1977 a den poté usnesením okresního prokurátora vzat do vazby. Vedoucím advokátní poradny JUDr Vladimírem Škrétou mu byl stanoven jako obhájce JUDr Karel Votruba.

Obžaloba byla okresnímu soudu doručena 19.5.1977. V jejím odůvodnění se praví, že Miloslav Černý spáchal žalovaný trestný čin pobuřování z nepřátelství k socialistickému společenskému a státnímu zřízení v naší republice tím, že «... při příležitosti ilegálního rozšiřování pomlouvačného pamfletu Charta 77 vlastnoručně napsal nejméně 12 letáků a to lihovým psacím prostředkem-fixem černé barvy hůlkovým písmem na speciální papír. V těchto letácích po uvedení citátu Fr. Palackého a výzvě k žádosti o zveřejnění pamfletu použil hrubé výroky o vládě ČSSR v tom směru, že vláda se bojí Chartu uveřejnit, neboť ví, že by získala miliony stoupenců a národ by viděl, jaké z občanů dělá otroky, mimo těch několika tisíc prominentů. Tyto pobuřující letáky s urážkami vlády v noci z 15. na 16. února vyvěsil a vylepil na veřejně přístupných místech jako např. v hale nádražní budovy ČSD, na autobusovém nádraží ČSAD a na sil-

ně frekventovaných hlavních ulicích města Liberce. Letáky po oznámení řádnými občany byly dne 16.2.1977 orgány VB zajištěny a odstraněny. Obviněný Černý při výsleších před vyšetřovatelem VS zásadně popřel, že uvedené letáky psal a vyvěšoval.» – (Citováno z obžaloby).

Jeho obhajoba je v obžalobě považována za vyvrácenu zejména písemnostmi, zajištěnými v bytě obviněného při domovní prohlídce. Jedná se o jeho vlastnoruční výpisky z díla Františka Palackého, o «různé protistátní pamflety z r. 1968, a více pamfletů z r. 1977 souvisejících s Chartou», o výpisky ze zpráv vysílačky Svobodné Evropy, týkající se činnosti Charty 77. Jako doličný materiál slouží zabavené dvě tuby černého fixu, speciální papíry, na kterém byly letáky údajně psány a nápláčky a náplast, jimiž byly připevňovány.

Nepřátelský postoj obviněného k státnímu zřízení je prokazován trvalým zájmem o «štvavé vysílání» stanice Svobodná Evropa, o písemnosti Charty 77. k nimž se Miloslav Černý vyslovil během vyšetřování tak, že se s nimi ztotožňuje a že by je kdykoliv podepsal. Tato zjištění jsou podepřena konstatováním, že «obviněný i 21. srpna 1969 se v Liberci zúčastnil demonstrace narušující veřejný pořádek a klid.» (V této souvislosti byl Miloslav Černý skutečně trestně stíhán pro různé trestné činy, dva měsíce byl ve vazbě a nakonec byl 16.12.1969 odsouzen samosoudcem JUDr Coufalem pro trestný čin ztěžování výkonu pravomoci veřejného činitele (par. 156 a tr. zák.) k nápravnému opatření formou 15% srážek z platu po dobu 7 měsíců).

V trestním řízení proti Miloslavu Černému byli přibráni znalci psychiatrie, aby byl přezkoumán duševní stav obžalovaného. Posudkem MUDr Františka Šeby a MUDr Jiřího Stehlíka bylo zjištěno, že... «obžalovaný trpí poudrazovou epilepsií a v důsledku ní i výraznými epileptickými povahovými změnami. Jeho rozhodování a způsob jednání je poudrazovým organickým poškozením mozku ovlivněno a také jeho schopnost ovládat své jednání a rozpoznat jeho společenskou nebezpečnost je narušena, u obou těchto schopností – ovládací a rozpoznávací, jde však jen o narušení lehké.» – (Citováno podle rozsudku.)

Posudkem Kriminalistického ústavu v Praze bylo «zjištěno, že je pravděpodobné, že obžalovaný je pisatelem hanlivých nápisů» (dle rozsudku) «Výslechem občanů, kteří zahlédli muže, vylepujícího plakáty byl zjištěn popis, který se rámcově shoduje s popisem osoby obžalovaného, s přihlédnutím k nepřesnostem, vzniklým při nedostatečném osvětlení, způsobu oděvu nebo i vlivem úleku těchto svědků.» (Citováno z rozsudku.) Soudní řízení probíhalo za vyloučení veřejnosti. Byli mu přítomni pouze příbuzní Miloslava Černého, kteří mj. uvádějí že ani jeden ze dvou svědků, předvedených ke konfrontaci obviněného nepoznal a oba prohlásili, že ho nikdy neviděli.

«Ke zjištěným okolnostem případu přihlédl soud při stanovení trestu za spáchané jednání. Společenskou nebezpečnost skutku hodnotil jako vysokou. V této souvislosti uvážil způsob provedení posuzovaného jednání, skutečnost, že jde o jednání promyšlené, plánované, provedené se značnou obmyslností, spáchané v období, kdy se v důsledku zveřejnění pamfletu «Charta 77». v za-

hraničí oživila protisocialistická aktivita a projevila snaha zneužít části méně politicky uvědomělého obyvatelstva k akcím proti našemu zřízení. S hlediska osoby pachatele a jeho nápravy byl uvážen zejména zdravotní stav obžalovaného a vliv, jaký tento zdravotní stav měl na jeho jednání, tak jak o tom mluví znalci z oboru psychiatrie. Byl hodnocen dosavadní život obžalovaného a možnost jeho nápravy. Soud zde došel k závěru, že je třeba na obžalovaného působit delším trestem odnětí svobody, neboť jeho protizákonné jednání bylo zřetelně motivováno zatvrzelým a nekritickým nepřátelským postojem k socialistickému zřízení. Proto byl obžalovanému uložen trest odnětí svobody v druhé polovině zákonné trestní sazby podle § 100 odst. 3 tr. zák. Pro výkon trestu byl obžalovaný zařazen do I. nápravně výchovné skupiny, jak to odpovídá skutečnosti, že obžalovaný až dosud trest odnětí svobody nevykonával».

– (Citováno z rozsudku)

V současné době je Miloslav Černý ve výkonu trestu NVÚMS Plzeň - Bory. Jeho příbuzní poukazují na nelidské podmínky, za jakých svůj trest odpykává. Především je znepokojuje, že vězeňský lékař odmítl Miloslavy Černému léky, které při diagnóze pouřazové epilepsie je nucen užívat již 20 let. Ve výkonu trestu se mu bez dostatečné medikace obnovily epileptické záchvaty.

Dále podle řádu výkonu trestu v NVS má odsouzený v I. nápravně výchovné skupině nárok na balíček ve váze do 3 kilogramů jednou za 1 – 3 měsíce, pokud není potrestán kázeňským trestem odnětí balíčku. Miloslav Černý byl takto potrestán, protože se domáhal svých léků. Také dopisy od příbuzných a přátel jsou Miloslavu Černému zadržovány. Odsouzený má nemocné ruce, což mu značně vadí při práci, kterou vykonává. Rodinní příslušníci mu zaslali gumové prsty, doručení však bylo zamítnuto.

Na všechny tyto okolnosti upozornila rodina odsouzeného naléhavě v několika dopisech, odeslaných příslušnému lékaři, MUDr. Miroslavu Kolbekovi (NVÚMS Plzeň, PSČ 306 35), dozorovému prokurátorovi JUDr. Jaroslavu Folkovi (Okresní prokuratura Plzeň-město), náčelníku věznice plukovníku Josefu Ježkovi (NVÚMS Plzeň, PSČ 306 35). Nikdo však dosud nápravu nezjednal.

Věcné údaje:

1) Rozsudek jménem republiky 1 T 409/707 z 24. června 1977. Soudci JUDr. Milada Rosenbergová, Vladislav Hurýn a Vladislav Sefra.

2) Rozhodnutí o vazbě PU 153/77. Prokurátor Josef Turek.

3) Rozhodnutí o vazbě Generální prokuratury ČSR II/1 – 1 GPt 68/77 – 15 z 11.5.77 za gen. prokurátora ČSR Dr. Krátký

4) Usnesení o stíhání ČVS VV – 78/77 podepsán vyšetřovatel VB mjr Zmítko

5) Obžaloba 1 T 409/77 Okresní prokuratura Liberec PV 153/77 – 26. Podepsán Okresní prokurátor JUDr. Josef Turek.

Osobní údaje:

6) Miloslav Černý, narozen 20.4.1930, svobodný, dělník. Bydliště: Liberec X, ul. Jana Švermy č. 113/6 R. 1951 havarie – fraktura v levé frontoparietální krajině lebeční, fraktura baze lebni s porušením sluchového nervu, od r. 1956

sekundární traumatická epilepsie, traumatická leze n. VII vlevo a lehká praefrontální symptomatika

Předepsaná terapie: Lepsiral 1 – 0 – 1

Sodanton 1 – 1 – 1

Tegretol 1 – 0 – 1

Dále má Miloslav Černý nepohyblivé dva prsty. Je mu trvale přiznána 28% úrazová invalidita.

7) Současná adresa odsouzeného: Miloslav Černý, nar. 20.4.1930 P. S. 35. úsek 1/ 1B, 306 35 Plzeň

8) Adresa sestry odsouzeného, na niž je třeba se obracet: Vlasta Mikešová, Zámecký park 838, 436 01 Litvínov 1

Záhadná zatčení

Koncem října m.r. byl jako obviněný z tr. činu pokusu nedovoleného opuštění republiky vzat do vazby ing. Vojtěch Vala z Prahy. Jde o bývalého letce a majora ČSLA a bývalého třetího tajemníka pro vědu a techniku čs. velvyslanectví v USA. Je stár asi 36 let. Skutkovou podstatu tohoto údajného tr. činu měl ing. Vala naplnit tím, že konstruoval létací stroj, tzv. vírník, jehož těsně před svým zadržením použil tak, že se na čs. – rakouské hranici na Slovensku s ním vznesl do vzduchu, ale nepřistál na rakouské straně, nýbrž opět na čs. straně hranice. Podle nepotvrzených zpráv měl zabloudit v mlze. Další osoby byly obviněny z tr. činu pomoci k tomuto trestnému činu a vzaty do vazby:

1) Jaroslav Dvořák z Havířova, signatář Charty 77, asi 50 letý – zadržen někdy po 20.12.1977, pravděpodobně leden 78

2) Robert Merganz z Prahy, signatář Charty 77, asi 48 letý – zadržen 12.1.1978.

3) Zdeněk Těšínský, 50 letý z Prahy, býv. vojenský letec, býv. politický vězen z padesátých let: zadržen 12.1.1978.

Robert Merganz a Jaroslav Dvořák jsou bývalí spoluvězni ing. Valy z věznice Plzeň – Bory, kde byli ve výkonu trestu zhruba v letech 1973-75. Rovněž další osoby, které se s těmito obviněnými stýkaly v borské věznici, byly vyšetřovány. Tak např. dne 15.1.1978 byl zadržen Otto Černý, 29 letý signatář Charty 77 jako důvodně podezřelý z pomoci k údajnému trestnému činu ing. Valy. Byla u něj provedena domovní prohlídka, ale nebyl obviněn a po 48 hodinách byl propuštěn z Ruzyně. Nejasné je právní postavení jistého Rašky z Brna, Josefa Záhory z Lázně Libverda a dalších, kteří jsou rovněž vyšetřováni.

Vyšetřovány jsou i rozhovory, které obvinění vedli ve věznici na Borech a které StB hodnotí jako přípravu k podvracení republiky. Není známo, zda toto obvinění bylo někomu ze jmenovaných formálně vzneseno, ale z tohoto údajného trestného činu je obviněn ing. Václav Novotný z Prahy, asi 52 letý bývalý pracovník ČTK a čs. rozhlasu v NSR, který byl v letech 1971-1976 pět let ve výkonu trestu za údajné vyzvědačství a další rok (do r. 1977) navíc za útok na veřejného činitele

le (dozorce). I ing. Novotný se v borské věznici stýkal se jmenovanými. Z pomoci k údajnému trestnému činu ing. Valy obviněn není. Od 12.1.1978 je znovu ve vazbě; není jasné, jestli jeho trestní věc patří formálně de společné věci ing. Valy a spol. nebo zda je oddělena. Vyšetřována je společně.

Příslušníci, vpřed!

Zpráva o průběhu plesu 28.1.1978

Už když jsem se svými dvěma syny Janem a Jiřím Bednářem přicházela k Národnímu domu na Vinohradech, všimli jsme si v přilehlých ulicích nápadného množství uniformovaných příslušníků VB. Postávali u několika policejních vozů, potkávali jsme hloučky i dvojice. Před vchodem do budovy (málo osvětleným) jich bylo nejméně 15. Mezi nimi však postávali i příslušníci StB v civilu. Právě tak ve vestibulu i na schodišti po obou stranách byli muži s červenými pořadatelskými páskami a nejméně 15 neutrálních civilů, žen, dívek, mladíků, kteří byli nápadní tím, že svá stanoviště neopouštěli ani na okamžik a pozorně si nás i ostatní příchozí prohlíželi. Měli zřejmě za úkol upozorňovat na přicházející hosty plesu, odposlouchávat, o čem si povídají atd. Už tady se asi třídilo, kdo bude či nebude vpuštěn. Některé z těchto lidí jsme poznali, hlídkovali podobným způsobem u Městského soudu při procesu s Jiřím Ledererem, právě tak jako jejich asistence nechyběla ani při pohřbu prof. Jana Patočky. Dva z nich, sotva jsme otevřeli dveře do vestibulu, předešli mé syny i mě, pospíchali ohlásit zřejmě náš příchod. Když jsme pak vystoupili po schodech na první odpočívadlo, asi v 19,45 hod., nedalo se v cestě dál pokračovat. Celé odpočívadlo bylo zaplněno několika desítkami pořadatelů s červenými páskami na rukávech i muži v civilu bez pásek, takže tvořili zeď a bez jejich svolení se projít nedalo. Můj syn se prokázal vstupenkou, ale sotva ji vytáhl z kapsy, už mu po ní sáhlo několik rukou a v zápětí mu cpal jeden z civilů dvacetikorunu se slovy: «To máš za vstupenku a jdi domů». Moji vstupenku mi z ruky někdo vytrhl a ani za ni dvacet korun sevrátil. Můj druhý syn byl již také bez vstupenky s dvacetikorunou v kapse. Bylo mu řečeno: «vyber si, buď dvacet korun a domů, nebo tě zadržíme». Ohrazovali jsme se a domáhali jsme se vstupu slušným způsobem, poukazovali jsme na to, že jsme měli vstupenky řádně zaplacené, že jsme se přišli pobavit atd., žádali jsme vysvětlení zejména od mužů označených červenými páskami jako od pořadatelů. Neodpovídal nám jen jeden, ale začalo na nás křičet asi 5 těchto civilů, vzájemně se překřikovali: «Nemáte tu co dělat, nejste železničáři!», «Jděte se bavit mezi své, kam patříte», «Nejste tu žádoucí» a pod. Jejich pokřik se stupňoval, přecházel do tykání a hrubých nadávek: «Koukej zmizet, hajzle!». Můj syn odpověděl: «Jak

to že mi tykáte, co si to dovolujete?». Na to dostal odpověď: «Já ti netykám». Jeden z těchto mužů do mne strčil, až jsem se zapotácěla a moje taška vypadla, uši se utrhly a obsah tašky se sypal po schodech. Můj syn mne zachytil a žádal pořadatele, aby zjistil muže, který do mne strčil. Můj syn na něho ukazoval prstem, protože celou akci viděl, ale nikdo se neměl k tomu, aby dotyčného napomenul, natož zjistil jeho totožnost. Naopak, byli jsme se schodů sestřkáni a nejhrušším způsobem slovně napadáni: «Neroztahuj se tady, běž domů než ti ji vrazím» a pod. Když jsme opět žádali pořadatele s červenou páskou na rukávech, aby nám zjistil dotyčné křičící muže a dosvědčil, co právě slyšel (stál vedle a nemohlo být pochyby, že by neslyšel), odpověděl: «nic jsem neslyšel».

Dole v hale postávali naši známí a přátelé, kteří dopadli stejně jako my. Povíдали jsme si společně a dohadovali se, kam půjdeme, když nám byl přístup na ples znemožněn. Čekali jsme i na další známé, kteří se dosud nedostavili. Až na malé výjimky byli vykazováni stejným způsobem jako my. I paní Slánské bylo řečeno, že je na plese «nežádoucí». Kolem nás stále kroužili civilní příslušníci, někteří s páskami na rukávech, jiné bez tohoto označení. Nařizovali nám, abychom odešli, že tu nemáme co pohledávat. Odpovídali jsme slušně, že čekáme na své známé a že jsme se ničím neprovinili, ať tedy s námi zacházejí stejně. Že jsme občané československé republiky jako oni a že na ples má přístup každý.

Asi ve 20,20 hod. se najednou směrem k nám do haly hnalo několik řad příslušníků StB (asi 30 osob) a tzv. pořadatelů a začali nám vyhrožovat, že «uvidíme, co s námi provedou, když ihned neodjdeme». Polemika se vyhocovala až jeden muž – s jasně červenou kravatou, ve světlém obleku, zavalitý, menší postavy – vykřikl: «Příslušníci vpřed!». Zástup příslušníků StB na nás vyrazil. Bili nás pěstmi, kopali a tlačili svými těly ven ze dveří. Přitom jsme slyšeli nejhrušší nadávky. Rvali nás za plesové šaty, tloukli do zad a to i mezi dveřmi, na schodech z budovy i na chodníku na ulici. Když jsem viděla, že nejvíce tlučou a útočí na mladé lidi, zavolala jsem: «Aspoň nechte ty děti!». Muž v jasně červené kravatě, který si počínal brutálně na mne zařval: «Ty kurvo! Ty se budeš starat o děti!» a ukázal na mne prstem, což byl pokyn pro uniformované příslušníky VB, kteří mne ihned žádali o občanský průkaz.

Rázem jsem však byla obklopena hloučkem přátel a známých, kteří volali, že jsem nic neprovedla a že policie nemá právo mne odvádět. Manželé Dagmar a Jaroslav Sukovi mne drželi každý z jedné strany a volali, že mne neopustí, a že chtějí svědčit, že jsem se ničím neprovinila. Převédl mne na druhou stranu ulice. Byli jsme následováni policisty, z nichž jeden vymáhal stále mou občanku. Po chvíli jsem mu ji vydala, opsal si mé jméno a údaje. Manželé Sukovi a můj syn Jiří Bednář však žádali tohoto příslušníka, aby si zapsal i jejich jména a údaje, protože chtějí svědčit, že jsem nic neprovedla, naopak, že jsem spolu s ostatními hosty plesu byla hrubě napadána. Příslušník VB jejich žádost odmítl, prý takové věci na ulici nezapisuje, to dělají jen na okrsku VB na Mírovém náměstí. Manželé Sukovi a můj syn však trvali na své žádosti. Poté jsme byli vyzváni příslušníkem VB, abychom se s ním tedy vydali na

okrsek, kde budou údaje svědků zapsány. Manželé Sukovi a můj syn a já jsme tedy s příslušníkem odcházeli, ale po několika krocích jsme upozorovali, že jsme provázeni celkem třemi příslušníky VB v uniformách. A že se k nám chovají ke všem čtyřem jako k zadrženým, ačkoli manželé Sukovi i můj syn šli se mnou dobrovolně na okrsek ohlásit svá jména a nabídnout se ke svědecké výpovědi.

V budově, která byla přeplněna policejními složkami uniformovanými a neuniformovanými, jsme byli zavedeni do místnosti, kde na nás žádali občanské průkazy a jednali s námi jako se zadrženými osobami, které půjdou k výslechu. Několikrát jsme upozornili muže v civilu, který byl zřejmě velitelem celé akce v této budově, že si jdeme stěžovat na hrubé zacházení, nadávky a urážky, kterých se nám dostalo, když jsme šli pokojně na ples železničářů. Vyslechl nás, ale nebral naše sdělení na vědomí, protože jsme se dověděli od ostatních dvou příslušníků (1 civil, druhý v uniformě), že o tom, co bude dál, rozhodnou oni a ne my. Všichni čtyři-tj. manželé Sukovi, můj syn i já jsme však stále trvali na svém a nakonec jsme se rozhodli opustit budovu a napsat stížnost na hrubé zacházení, doma. Vzali jsme se stolu legitimace (Jaroslav Sukš byl za to doslova příslušníkem napaden takto: «Abych ti nešlápl do úst!») a odcházeli jsme z místnosti. Z budovy však nám bylo zakázáno odejít, což nám jen potvrdilo, že se s námi jedná jako se zadrženými, ačkoli manželé Sukovi a můj syn Jiří Bednář šli pouze oznámit a to dobrovolně svá jména a údaje, aby mohli svědčit v případě, že proti mně budou se strany policie podniknuty nějaké kroky.

Na chodbě jsme se setkali s Jaroslavem Kukalem, Václavem Havlem a Pavlem Landovským, od kterých jsme se dověděli, jak a proč byli zadrženi. Dále na chodbě seděli na lavičce ještě tři osoby, které jsme neznali. Landovský nám vyprávěl, že byl zadržen, ačkoli stál klidně na druhém chodníku a že byl několikrát kopnut do holeně, Václav Havel šel s Landovským pouze svědčit v jeho záležitosti a Jaroslav Kukal nám líčil, jak mu při výměně vstupenky za 20 korun byla zmačkána a roztržena občanská legitimace a na základě jejího poškození byl zadržen policií na místě a odveden též na okrsek (legitimaci mu roztrhal jeden z civilů na schodišti, kde se předkládali vstupenky a vracelo vstupné).

Byla jsem zavolána k výslechu. Dostavil se jakýsi vyšetřovatel a u psacího stroje seděl uniformovaný příslušník, který nás všechny již předtím hlídal. Začali se mnou přes mé protesty vyplňovat formulář: Zápis o výpovědi. Pak mne poučili jako zadrženou podle § 19 zák. o SNB a začali mi klást otázky. Odmítala jsem odpovídat s tím, že se nebudu zpovídat, proč a kdy jsem šla na ples a kde jsem zakoupila vstupenky, jak to na mně žádali, ale že si jdu stěžovat a jsem ochotna nechat zaprotokolovat jen svou stručnou stížnost, kterou ještě více rozvedu písemně a doma v klidu. Žádala jsem, aby byly zaprotokolovány i potřebné údaje mých svědků (manželů Sukových a mého syna Jiřího Bednáře, kteří mne na okrsek provázeli jen za tím účelem, aby zde tyto údaje někdo zaznamenal, což nám na ulici příslušník VB odmítl na naši žádost, několikrát opakovanou, provést.

Tato debata, kdy se vyšetřující ptali a kdy já jsem odmítala vypovídat na jejich otázky trvala

asi čtvrt hodiny. Do protokolu tedy bylo zapsáno, že odmítám vypovídat. Žádala jsem, aby bylo zaprotokolováno několik vět, které jsem sama formulovala. Nadiktovala jsem příslušníkovi u psacího stroje asi toto: «Po příchodu do budovy Národního domu na Vinohradech nám byli pořadatelé odebrány vstupenky, byli jsme hrubým způsobem vytlačeni ze schodů, z haly, z budovy i před budovu skupinou asi 30 ti lidí, kteří byli v civilu a měli i neměli na rukávech pořadatelské pásky. Mne i mé přátele tito lidé tloukli, kopali nás, nadávali nám, hajzlů a kurev, tykali nám. Na mne osobně jeden z nich řval: Ty kurvo, se budeš starat o děti! Udávám popis tohoto muže: měl jasně červenou kravatu, světlý oblek, byl menší postavy, zavalitý, Tloukl kolem sebe lidi, kopal nás. Žádám, aby tento muž byl zjištěn, právě tak jako ostatní, kteří s námi tak hrubě nakládali. Žádala jsem o to už příslušníka na ulici, ale ten to neučinil. Mám tedy proto sebou tři svědky, svého syna a manželé Dagmar a Jaroslava Sukovi, kteří mi tuto stížnost dosvědčí. Žádáme vyšetření a zjištění všech osob, které nás tak sprostě a brutálně napadali».

Muž u psacího stroje psal podle diktátu, sice až po tom, kdy jsem prohlásila, že jestli nezapíše tuto stížnost, nebudu hovořit ani slovo, ale psal. Pak mi byl zápis o výpovědi předložen k podpisu. Když jsem četla svůj protokol, zjistila jsem, že vynechal podstatné části mé stížnosti. Zamlčel podmět – to je *Kdo* že nás to tloukl a také vynechal z popisu muže *červenou kravatu a jiné podrobnosti*. Proto jsem odmítla podepsat tento tzv. protokol a žádala jsem, aby byl uveden důvod, proč odmítám podpis. Tento «protokol» byl tedy doplněn příslušníkem větou, že jsem odmítla podepsat, protože má výpověď není úplná. Žádala jsem, aby bylo opraveno, že není *úplně přesně zaznamenána* a že si myslím, že není dokonce *záměrně úplně přesně zaznamenána*. To mi bylo odmítnuto.

Za chvíli se do místnosti dostavil velitel budovy, který nás v ní přijímal na začátku a přinesl sebou růžové papíry – známé vazební formuláře. Složil tři a zasunul je do stroje s tím, že je začne vyplňovat a že «budu tedy vzata do vazby». Pak odešel. Za okamžik se vrátil, řekl mi, abych opustila místnost a zavolal mé tři čekající svědky z chodby do místnosti. Jak jsem se pak přesvědčila, pootevřenými dveřmi, zapsali si vyšetřovatelé jména a adresy mých svědků na druhou stranu formuláře: «zápis o výpovědi» a pustili nás domů. Zeptali se, zda máme všichni občanské průkazy a na závěr se «velitel» omluvil, že právě sdělil mému druhému synovi, který se přišel zeptat na okrsek co je se mnou, že nebudu puštěna dnes domů, aby počítal s tím, že se dnes domů nedostavím. Odcházeli jsme. Před budovou jsme si rozmýšleli, jestli nemáme počkat ještě na Jardu Kukala, Pavla Landovského a Václava Havla, protože jsme se domnívali, že dopadnou stejně jako my. (tj., že budou nakonec puštěni, protože se ničím neprovinili, naopak, byli hrubě napadeni sami). Bylo 22,45. Pak jsme pro velký chlad odešli společně za našimi známými, kde jsme měli sraz i s našimi třemi zadrženými. Tam jsme na ně čekali. Marně. A čekáme na ně marně dodnes*. Jejich naprostá nevi-

* Havel, Landovský a Kukal byli po dvouměsíční vazbě propuštěni, ale je proti nim vedeno trestní řízení.

na je jasná. Jejich zadržení je zcela nezákonné. Protestuji proti tomu a žádám o přešetření. Nabízím své svědectví až do okamžiku, kdy jsem byla zadržena, a mohu potvrdit, že svědecké výpovědi z celého průběhu mohou dát a rádi poskytnou naši další přátelé, kteří vše pozorovali a slyšeli.

Tuto zprávu píšu jako informaci svým přátelům a známým, mluvčím Charty 77, a dále ji přiložím

jako doklad ke své stížnosti na hrubé jednání se signatáři Charty a jejich přáteli, kteří šli na ples železničářů dne 28.1.1978, a byli z něho vykázáni.

Praha 1.2.1978

Ota Bednářová vlastní rukou
Praha 4, Novodvorská 416

Otevřený dopis Pavla Kohouta

Předseda vlády ČSSR
dr. Lubomír Štrougal

Vážený pane předsedo vlády,

dne 9. ledna jsem adresoval otevřený dopis ministru vnitra Vaší vlády. Na příkladu zacházení s filosofem Hejdánkem jsem ho upozornil, že někteří muži jeho aparátu jako by opět vystoupili z nejtemnější minulosti. Jako obvykle na to nereagoval. Zato reagovali ti muži.

V sobotu 28. ledna jsem šel se svou ženou na železničářský ples, stejně jako několik desítek našich přátel. Pokud se ptáte, proč na železničářský ples, musím se já ptát, proč ne? Nepatřím k žádné organizaci, která smí plesy pořádat, a v Čechách je od přelomu století zvykem, že organizace, pořádající ples, prodávají vstupenky přespolním. Myšlenku jít na ples pojalo několik žen, mezi nimi i moje, které měli dojem, že po roce, kdy byly nepřetržitě šikanovány policejním i správním aparátem, si mohou taky jeden večer zatančit.

Místo pořadatelů nás očekávali příslušníci Státní bezpečnosti, o čemž nemůže být pochyb, přestože se vydávali za železničáře: Nejméně tucet jsme jich identifikovali a dokážeme to znova, když nám bude umožněna konfrontace. Jako jiným přátelům sdělili i nám, že si nás železničáři na ples nepřejí. Při odchodu z budovy, aniž bych to v nejmenším zavinil – byli jsme ve večerním a spory, natož pěstní nepatří k mým zvykům – mě mladý příslušník StB, který mi těsně předtím zdvořile otevřel dveře, bez výstrahy a zezadu zákeřně udeřil pěstí do hlavy, mezi ucho a spánek. Upadl jsem na schody, na několik minut neschoopen jednání. Jediné, nač jsem celou tu dobu zmateně myslel, mohlo potěšit leda mého kolegu Dürrenmatta: na závěrečnou vraždu z Návštěvy staré dámy; muži od StB byli totiž taky v černém.

Neposkytli mi první pomoc, naopak, přikazovali uniformovaným policistům, aby mě dopravili na záchytku, protože jsem na mol. Každý, pane ministerský předsedo, kdo mě zná, ví, že jsem v životě nebyl. Kdyby mě tam byli skutečně dopravili, s těžším otřesem mozku, byl bych asi dřív vypustil duši, než by zjistili svůj omyl. Policisté měli v tu chvíli víc rozumu a dovolili mým přátelům, aby mě dopravili na pohotovost. Jenomže zas jiná hlídka – ačkoliv jsem sotva mohl stát – to zpozdila o dobrých deset minut, než si nás všechny zjistila a zapsala, což mohla udělat později, když nás pak po celý zbytek večera sledovala na každém kroku.

Dal jsem si sám odebrat na zkoušku krev, abych dokázal, že jsem byl naprosto střízlivý, a lékař se usmál, když jsem žádal záruku, že má krev nebude zaměněna. Brzy ztratil svou jistotu, když se ho policie telefonicky ptala, kam má být krev zaslána k rozboru. Spisovatel Ivan Klíma, který mne spolu s mou i svou paní převážel, musel hlídce dýcháním dokázat, že nepil. Dokázal to hravě, ale později přijela jiná hlídka, která ho jednoduše prohlásila za opilého a vzala mu jak papíry, tak klíče od vozu. Jeho přání, aby s nimi mohl jet na krevní zkoušku, nesplnili a nechali ho se ženou o půlnoci na předměstské ulici.

Když jsem opouštěl místo, kde mě srazili, viděl jsem pachatele znovu. Policisté ho však odmítli zjistit a on zbaběle utekl zpět do Vinohradského národního domu. Viděl jsem jiné příslušníky StB, jak kopou a bijí doktorku filosofie Daňu Horákovou a neznámou dívku; slovo «kurva» znělo nejčastěji. Bylo to tím přízračnější, že i doktor Horáková měla dlouhé večerní šaty. Marně jsem, sám příliš otřesen, žádal policisty o zásah. Téhož večera byli znovu zadrženi dramatik Havel a herec Landovský, podle očitých svědků na rozkaz neznámého civilisty, aniž by se jakkoli provinili.

Pane ministerský předsedo, protože všechny stížnosti ministru vnitra i žaloby k soudům byly na nic, volím znovu tuto jedinou cestu, kterou může má zpráva vůbec dojít k Vašemu sluchu. Snad jste opravdu čestně přesvědčen, že vládnete v mírové a svobodné zemi. Pak Vás ale neustále klamou. Takhle vypadá situace občana, který není ani pomocník teroristů ani bořič atomových elektráren, ale nemilitantní spisovatel, který se jím snaží být dokonce i v tomto listě:

Nesmím dělat, co jsem dělal.

Nesmím bydlet, kde jsem bydlel.

Nesmím se stýkat se svými přáteli, když je nechci zničit.

Od soboty se nesmím zúčastnit veřejných podniků, i když mám vstupenky.

Od soboty mě smí každý úředník na ulici praštit, i když se neprotivím.

Od soboty je možno bránit mi v lékařském ošetření a pomstít se každému, kdo mi poskytne pomoc.

Opravdu bych Vás prosil, pane ministerský předsedo, abyste mi vysvětlil, v čem se liší má situace od situace občana v zemích, kde vládne vojenská diktatura nebo rasistický režim.

Mohu Vám hned pomoci: liší se v tom, že mě

sice od soboty bolí hlava a špatně slyším na levé ucho, ale že mě přece jenom ještě nezabili. Od soboty však mnoho nechybí k tomu, co mi přesně před rokem slibovali pisatelé jednotných výhrůžných dopisů a ti, kteří mi namalovali na garáž hákový kříž, což je podle státní prokuratury v souladu se zákonem.

A já, pane ministerský předsedo, přesto nechci dobrovolně opustit svou zem, protože chci pořád věřit, že je Vaše vláda s to udržet na uzdě pár tučet lynčerů. Ale Vy, pane ministerský předsedo, mi stěží pomůžete, jestli dáte postavit k mým dveřím ostrahu, vždyť to jsou zase oni!

Tady pomůže jen principiálnější řešení.

Za normálních poměrů by mě musel vyslech-

nout vyšetřovací výbor. Za normálních poměrů by musel přinejmenším náčelník policie vzít klobouk a jít. Za našich poměrů musím spíš já počítat s tím, že mě zas jednou prohlásí lhářem, podvodníkem, zrádcem, pijanem a co já vím, kým ještě, pokud se nestane nic horšího. I to hodlám podstoupit, protože nejde jen o pár seřezaných intelektuálů, ale konec konců hlavně o ty železničáře, kteří nahoře, neinformováni, tančili, zatím co dole jejich jménem bili ženské.

V očekávání Vaší pomoci a svého osudu

30.1.1978

Pavel Kohout,
spisovatel, Praha

O čem Rudé právo nepíše

Švédské veřejné mínění o supervelmocích

O názorech západoevropské veřejnosti na politiku supervelmocí dovídají se čtenáři Rudého práva jen překroucená propagandistická zjednodušování. Před volbami 1973 a 1976 konaly se ve Švédsku reprezentativní průzkumy veřejného mínění zaměřené k těmto problémům, a nyní byla publikována čísla a srovnání o jejich výsledcích. Nejsou bez zajímavosti.

Na otázku «uskutečňuje politiku, která je stálým ohrožením míru ve světě?» odpovědělo kladně o USA v roce 1973 47% a v roce 1976 39%, o SSSR 37 a 42 procent a o Číně 16 a 18 procent dotázaných. Na otázku «představuje hrozbu pro Švédsko?» odpovědělo kladně o USA roku 1973 50 a roku 1976 17 procent, o SSSR 19 a 27 procent a o Číně – se žádný z dotazovaných neodvažoval vyslovit nějaké mínění. Na otázku «má negativní vztah k vnitřním poměrům ve Švédsku?» odpovědělo kladně o USA roku 1973 50 a roku 1976 38 procent, o SSSR 59 a 66 procent, a o Číně 27 a 31 procent dotázaných.

Názory Švédů na následující otázky byly vyjádřeny tzv. «indexem rovnováhy veřejného mínění», to jest počtem kladných postojů minus počet postojů negativních. Tento index činil pro zahraniční politiku USA roku 1973 minus 6 a roku 1976 plus 9, pro sovětskou zahraniční politiku plus 13 a plus 1, pro čínskou zahraniční politiku plus 31 a plus 30. Pokud jde o hodnocení poměru ke Švédsku, činil pro USA index roku 1973 minus 5 a roku 1976 plus 59, pro SSSR plus 56 a plus 41; pro Čínu nemohl být zjištěn, protože se dotazovaní nevyjadřovali. Vztah k vnitřním poměrům v USA byl v roce 1973 vyjádřen indexem minus 15 a v roce plus 8, v SSSR minus 37 a minus 48 a v Číně plus 6 a plus 2. Mezi švédskými komunisty byl vztah k sovětským vnitřním poměrům roku 1973 ještě vyjadřován indexem plus 1, zatímco roku 1976 již indexem minus 23, mezi sociálními demokraty se vyvinul z minus 25 na minus 36.

Zatímco USA mezi léty 1973 a 1976 si svou tvář ve vědomí švédské veřejnosti zlepšily, Sovětský svaz si ji stejně výrazně zhoršil.

Národnostní problémy v Rumunsku

Od letošního ledna koluje v Rumunsku v opisech otevřený dopis Karola Kiraly, jenž byl do roku 1975 členem ÚV rumunské komunistické strany a do roku 1972 dokonce členem výkonného výboru ÚV. Byl také předsedou Národní rady maďarských pracujících v Rumunsku, a je nositelem mnoha nejvyšších státních vyznamenání. Po rozšíření dopisu byl vystaven nátlaku a nuceně vystěhován z maďarské oblasti, ale své názory neodvolal.

V dopise Kiraly konstatuje, že politika komunistické strany Rumunska vůči maďarské menšině nemá nic společného s marxistickou národnostní politikou, nepřispívá k bratrství národů a směřuje k nucené asimilaci Maďarů v Rumunsku. Maďarské školy jsou zavírány, maďarská univerzita v Cluj byla již roku 1959 začleněna do univerzity rumunské, města s maďarskou většinou mají vnučené rumunské starosty, maďarské texty z veřejných návštěví mizí, v maďarském divadle v Tirgu Mures je rumunský ředitel. Západoněmecký předseda vlády Schmidt dostal slib o povolení vystěhování 50.000 rumunských Němců do NSR, avšak dohoda s Jánosem Kádárem o právech Maďarů se neplní, dokonce ani dohodnutý maďarský konzulát v menšinové oblasti nebyl otevřen.

Kiraly kritizuje ve svém dopise i nezřízený kult osobnosti Nikolae Ceausescu a všeobecnou demagogii, která stále více nahraňuje politiku. Upozorňuje, že takové jevy vždy vedly k těžkým chybám a k utrpení nevinných lidí.

«Jedna polská rodina»

Pod tímto názvem vyšla ve Švédsku kniha sociologů Billa a Siv Ehn, kteří – v rámci oficiální kulturní spolupráce mezi Švédskem a Polskem – strávili 6 měsíců v rodině kovárníka v jihovýchodním Polsku, pozorovali život, názory, vnitřní vztahy i vztahy rodiny ke společnosti, a pak nezaujatě, bez apriorismu a většinou i bez vlastního soudu poznané utřídili a vylíčili. Vznikla tak kniha, která švédské veřejnosti vypovídá o každo-

denním životě a skutečných názorech Poláků více a srozumitelněji, než jakákoliv politologická nebo sociologická analýza makrostruktury. V rodině žil rolník-dědeček s tradičním polským antisověti-
mem a antikomunismem, avšak s nekonfliktními a užitečnými vztahy k místním představitelům
moci, jeho dcera s odpovědností za soudržnost
domácnosti, za většinu práce v malém hospodář-
ství a za velice autoritativní výchovu dvou dětí, a
její manžel-elektrotechnik denně pendlující do
práce v okresním městečku a se silným sklonem k
alkoholismu. Rodina současně – převážně svépo-
mocí – budovala nový domek se vším, co to v Pol-
sku znamená. Autorům se podařilo zjistit a popsat
všechny ty četné tváře a polohy, s nimiž a v nichž
se jedna katolická rodina vypořádává s velkými i
malými problémy života a úspěšně vyhýbá kon-
fliktům s mocí, to jest v nichž a s nimiž uskuteč-
ňuje onu zvláštní «společenskou smlouvu» mezi
ovládanými a vládci, jaká je typická pro vztahy uv-
nitř společností sovětského komunismu.

Nejen československý, ale ani polský tisk sa-
mozřejmě o této pozoruhodné knížce nereferoval.
Nelze ji totiž obvinít z «nepřátelské propagandy»,
ale tím víc je režimům takový intimní pohled do
společenských vztahů nepříjemný. Při četbě často
napadá otázka, zda by i kritiku čs. situace nebylo
třeba doplnit podobnými obrazy každodennosti
«obyčejných» lidí. K takovému úkolu je ovšem
třeba pozorovatele zvenčí; sotva jej mohou splnit
ti, jimž jsou pořádky i nepořádky celoživotním
údělem. A rozdíl dnešního Polska a Českosloven-
ska spočívá mimo jiné v tom, že to, co se dovolilo
cizím pozorovatelům v Polsku, bylo by bez další-
ho zakázáno v Československu.

«Univerzitet latajacy» v Polsku

Od podzimu 1977 existuje v Polsku na státu ne-
závislá «létající univerzita», která vyvíjí svou čin-
nost nejen ve Varšavě, ale i v Krakově, Poznani a
Wroclawi. Je řízena volným seskupením asi 50
polských intelektuálů, mezi nimiž jsou profesori
Lipinski, Kielanowicz a Lipski, bývalý ministr
školství Bienkowski, známý opoziční činitel histo-
rik Adam Michnik a jiní. Vznik «univerzity» po-
zdravil i bývalý člen Státní rady a předseda Aka-
demie věd prof. Groszkowski. Posluchači «létající
univerzity» se scházejí k přednáškám a diskusím
v soukromých bytech, a cílem této vzdělávací
formy je poskytovat na vysoké úrovni vědecké po-
znání tam, kde je oficiální vzdělávací systém po-
tlačuje. Vzorem této neoficiální instituce je svépo-
mocná vzdělávací činnost v 19. století, kdy za rus-
ké a pruské okupace nesměla polská univerzita
existovat. Také v době mezi válkami existovala ve
Varšavě neoficiální «Svobodná univerzita».

Gierekův režim, který v poslední době nevyhle-
dával konfrontaci s kritickými a opozičními sil-
mi, znervozněl. V polovině února rozešla poli-
cie v Krakově jednu z přednášek «létající univer-
zity», a Adama Michníka, který tam přijel předná-
šet, zadržela a surově zbila. Zdá se, že odstranění
liberálnějšího ministra kultury Tejchmy a za kul-
turu odpovědného pracovníka ÚV Motyky směřuje
k novému ztvrdnutí režimu, přinejmenším na kul-
turní frontě. Také ve Varšavě došlo již k zásahu
policie proti pracovníkům «létající univerzity».

Pokusy oslabit Komunistickou stranu Španělska

Moskva pokračuje ve svém tažení proti euroko-
munismu podporou rozbíječství všude tam, kde
se propagandistické útoky a zastrašování ukazují
neúčinné. Je zdrženlivá vůči velkým stranám v
Itálii a ve Francii, a vystavuje tlaku zejména slabší
a v kritice sovětského komunismu radikálnější
stranu ve Španělsku. Nástrojem se tu stal bývalý
generál z občanské války Enrique Lister, který se
už před léty v sovětské emigraci pokoušel brzdit
emancipaci strany z vlivu Moskvy rozbíječstvím.
Nyní založil v Madridu druhou komunistickou
stranu, «Dělnickou stranu Španělska» (PCOE).
Proti 250.000 členů skutečné Komunistické strany
Španělska (PCE) soustředil ovšem jen 11.000 čle-
nů, a hned po založení nové strany došlo v ní k
dalšímu rozkolu. Eduardo Garcia, který se rozešel
se Santiago Carrillo po sovětské intervenci v Čes-
koslovensku, označil Listera za «autoritářského
falsifikátora dějin» – a založil stranu třetí, «Ko-
munistickou stranu Španělska 8. a 9. kongresu».
Žádná z těchto sekt ohrožení Komunistické
strany Španělska nepředstavuje. Jisté komplikace
působí dosud nevyléčené rány z doby občanské
války a dlouhých desetiletí ilegality a exilu. Byly
připomenuty knihou «Životopis Frederico San-
chez», jejímž autorem je bývalý člen vedení PCE
Jorge Semprum, jenž se s Carrillo rozešel už roku
1964.

Sjezd PCE v dubnu bude však patrně probíhat
především ve znamení rostoucího vlivu strany
mezi španělskými dělníky a zaměstnanci. V polo-
vině února mohla «Mundo Obrero» konstatovat,
že při v té době ještě neukončených odborových
volbách v závodech získaly komunistické «Dělnic-
ké komise» téměř 50 procent odevzdaných hlasů.

Úvod k budoucí diskusi o reformách?

Rudé právo často přetiskuje nudné «princi-
piální» stati moskevské Pravdy, avšak přetištění 3
článků zástupce šéfredaktora Pravdy prof. V. Va-
lového z listopadu minulého roku se vyhnulo.

Šlo přitom o nejzávažnější odhalení slabostí so-
větského hospodářství a o kritiku jejich příčin,
jaké byly v posledním desetiletí v SSSR oficiálně
uveřejněny. A nejen to: Pravda vyzvala hospodář-
ské odborníky, aby se pustili do veřejné diskuse o
odhalených skutečnostech. Typické pro současné
sovětské poměry ovšem zůstává, že se buď nikdo
dosud neodvážil výzvy uposlechnout, anebo že
byly došlé příspěvky až na další v Pravdě potla-
čeny. Vystoupení Valového může však být před-
zvěstí, že k diskusi dříve či později přece jen do-
jde. Všeobecná stagnace ji bezpochyby vyvolá –
avšak možná až teprve po Brežněvovi. Naštěstí
není nesmrtelný, a ti, kteří jej měli příležitost v
poslední době potkat, tvrdí, že se jeho ztrnulé po-
hyby nápadně podobají ztrnulosti bývalého fran-
couzského prezidenta Pompidou těsně před jeho
smrtí.

Valovoj ve svých člancích ovšem neodhalil nic,
co by kritikům SSSR nebylo známo již dávno.
Ukázal jen, jak hrubá produkce jako nejdůležitější
ukazatel «úspěchu» podniků vede v praxi k uplat-
ňování katastrofální zásady «čím dražší, tím lépe»,
a k neslýchanému mrhání surovinami, energií i

pracovní silou. Ukázal dále, jak «plánovaná» džungle dodavatelsko-odběratelských vztahů znovu a znovu uvádí podniky ve zmatek, a jak roste podíl nedokončených investičních projektů na tvorbě kapitálu – z 69 procent v roce 1965 na 80 procent v roce 1976. Na řadě příkladů dokázal, že «plánovitost» vůbec není synonymem pro efektivnost. Konstatoval také nepřímě, že hospodářská reforma z roku 1965 ztroskotala na odporu mocné hospodářské byrokracie. Z takových zjištění – často téměř doslovných – rostlo reformní myšlení šedesátých let. Bylo pak po intervenci v Československu 1968 prohlášeno za «revizionistické» a tím zakázáno, ale Valového vystoupení může znamenat první vlaštovku jeho uvolňování.

Robert Havemann o poměrech v NDR

Profesor Havemann, který je už od září 1976 podroben nejpřísnějšímu policejnímu dohledu, mohl se přece jen v polovině ledna 1978 setkat s francouzským germanistou J. P. Hammerem, který pak o svém rozhovoru informoval v deníku «Le Monde». Havemann mimo jiné prohlásil, že «pro 95 procent obyvatelstva NDR ztratila strana a vláda svou tvář», a že «všeobecný nedostatek

důvěry dostoupil stavu, jaký ještě nikdy neexistoval». Také vládci projevují naprostou nedůvěru k občanům, a lidé se obávají, že životní úroveň v NDR jednoho dne poklesne na úroveň Polska nebo SSSR. Na otázku, zda je přece jen možné počítat s pozitivní změnou, odpověděl: «Doufám v to. Všude se zvedají kritické hlasy. Mezi intelektuály, ale i mezi dělníky. Tak např. před krátkým časem stávkovaly dělnice závodu «Narva» v Berlíně proti zřízení «Intershops» (východoněmecký Tuzex). Jejich výrobky, žárovky, se totiž exportují, a tak požadovaly, aby jim byla třetina mzdy vyplácena v tvrdé valutě. Po řadu dní vodili policisté STASI (východoněmecká STB) dělnice do práce a z práce. Pak byl obnoven «pořádek», ale co si asi dnes tyto dělnice myslí? Existuje i vědecká kritika, jako na příklad práce ekonoma Rudolfa Bahro. Jeho věznění, proti němuž co nejrozhodněji protestují, problémy zhoršuje, nikoliv řeší. Sám píšu knihu, v níž se chci možnostmi pozitivních řešení zabývat. Rozpory v zemi i ve straně se ještě bezpochyby zostří. Jen vláda, která bude mluvit tvrdou ale účinnou řečí pravdy, může vyvést zemi ze slepé uličky».

Z. H.

OTŘESNÉ SVĚDECTVÍ

DR. J. KREJČÍHO O PODMÍNKÁCH ČS. POLITICKÝCH VĚZŇŮ

K nynější diskusi o podmínkách politických vězňů v různých zemích, k níž přispívá také svým pozoruhodným zpravodajstvím náš normalizovaný tisk (samozřejmě jen příklady ze západních zemí) přinášíme svědectví Dr. Jaroslava Krejčího, signatáře Charty 77, jednoho z těch čs. politických vězňů, který poznal podmínky v našich věznicích z vlastní zkušenosti. Protože se loňského roku vystěhoval z Československa do Rakouska, může mluvit otevřeně (jinak totiž musí čs. vězňové podepsat před propuštěním závazek, že nebudou o svém věznění i vyšetřování s nikým mluvit a je jim vyhrožováno trestními sankcemi, jako to kdysi dělalo Gestapo).

Dr. Jaroslav Krejčí byl do roku 1969 vedoucím katedry filozofie na pedagogické fakultě v Ostravě. Po propuštění z fakulty pro «nesprávné politické postoje» pracoval nejdříve jako dělník na koksově peci a pak jako závozník Povodí Odry. Byl zatčen 21. listopadu 1973 a odsouzen 29.5.1974 krajským soudem v Ostravě ke třem rokům vězení.

Oddělení I/1 bylo zřízeno na jaře 1973, bylo určeno pro vězně, odsouzené pro politické trestné činy proti republice podle § 91, § 115 trestního zákona. Metody, jichž se zde používá při «převýchově» vězňů, jsou v rozporu s článkem 7 a 10/1,3 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, který je vnitřním zákonem ČSSR. Článek 10/1,3 citovaného paktu postuluje, aby vězeňský řád zajistil taková práva a zacházení s vězni, aby jeho hlavním cílem byla jejich náprava a sociální rehabilitace. Represivní metody byly používány na úseku I/1 věznice Plzeň-Bory s cílem determinovat vyhasnutí a rozpad osobnosti vězňů cestou neustálé realizace forem ponižování člověka hrubým násilím, dávkovanou kumulací únavy k úplnému vyčerpání racionální, emocionální a volní energie člověka a otupující monotónností pracovních strojů, umístěných v kobkách.

Prostor pro vězně

Na úseku I/1 měla kobka pro čtyři vězně plochu 7,30 m² - 7,90 m². Na této ploše byly čtyři postele, stůl, čtyři stoličky, plechový noční stolek a na každé třetí kobce záchodová mísa. Ve stísněném prostoru při ranním stlaní postelí se bez konfliktu mezi vězni stěží dalo pohybovat. Protože na postelích se nesmělo ani sedět ani ležet (porušení tohoto zákazu bylo trestáno umístěním do korekce a samovazby), zbýval na kobce prostor asi 1,5 m²-2 m². Tři kobky byly spojeny průcho-dem ve stěně kobky, protože na jedné z tří kobek byla záchodová mísa a umývadlo. Na tuto kobku chodilo dvanáct vězňů konat stolici. Vězni této kobky měli nejmenší prostor pohybu a nejzkaženější vzduch. Ve sklepních kobkách, kde se pracovalo, byly na stejné ploše kobky umístěny napří-

klad dvě frézy, a jeden výstružník, anebo tři navíjecí stroje, anebo čtyři šroubovačky. Vězni byli neustále umístěni v kobkách a nesměli se pohybovat ani v sobotu a neděli na chodbě úseku jako ostatní vězni na jiných úsecích. Úsek byl označován jako KP, což znamená kontrolovaný pohyb. Z centrály věznice do úseku se muselo projít dvěma železnými klaty, které byly znakem nejsilnější strážného úseku.

Neustálá realizace forem ponížení

Neustále opakované prohlídky vězňů a kobek, trestání za nedodržování a porušování neúnosného počtu zákazů a příkazů a stále rafinované podněcování konfliktů mezi vězni tvořilo systém «převýchovy» vězňů. Bylo zakázáno poslouchat rozhlas, mít vlastní knihu, vlastní poznámkový blok nebo sešit, mít více dopisů od rodiny než jeden, mít více než jedno poslední číslo novin a časopisu. Nebylo dovoleno, aby vězeň půjčil noviny a časopisy jiným vězňům, kteří časopis anebo noviny neodebírali. Bylo zakázáno mít přibor, vlastní sklenici, vlastní jakékoliv prádlo. U koho byla nalezena učebnice anglického, německého anebo francouzského jazyka byl potrestán korekcí. Hledání nedovolených a na úsek propašovaných učebnic cizích západních jazyků bylo každodenní náplní prohlídek vězňů. Např. deseti dny korekce byl potrestán vězeň, který měl u sebe napsáno ne více než dvacet německých slov. Bylo zakázáno nosit knír, kotlety, delší vlasy než 1,5 cm. Každých čtrnáct dní byli vězni stříháni. I vězeň ostříhaný docela dohola byl trestán za kotlety. Žádný vězeň v ČSSR nemůže nosit knír a plnovous. (Když byl propuštěn z vězení v Chile Louis Corvalan a mluvil v čsl. televizi, překvapilo mnohé vězně, že měl knír, když byl vězněn ve «fašistickém žaláři chilské kontrarevoluce»). Bylo zakázáno sedět a ležet na posteli během dne, dívat se z oken kobky a zpívat na kobce, hrát v šachy (asi ke konci roku 1975 bylo dovoleno hrát na kobce v šachy jen členům šachového kroužku). Bylo zakázáno kreslit dětem do dopisu obrázku, citovat v dopisech verše, psát verše, uvádět, výroky velkých myslitelů do dopisů, podtrhávat slova v dopisech, psát o něčem jiném než o rodinných záležitostech. Nesmělo se užívat akademických a vědeckých hodností, účastnit se ve věznici divadelních představení a kulturních akcí, pořádaných pro jiné vězně. Na vycházce, jejíž čas byl hlavně určen k ponižujícímu pochodování v práhu a cvičení, nebylo dovoleno sundat si kabát, čepici anebo košili, ačkoliv ostatní vězni zcela obvykle si mohli sundat v létě i košili. Výjimku odložit čepici a kabát v létě zřídka dozorce vězňů povolil. Na úseku I/1 nebyl dodáván vězeňský časopis a redakce vězeňského časopisu neměla z tohoto úseku ani žádné dopisovatele.

Odměna vězně za práci

Více než 80% měsíční mzdy vězně připadlo na «údržovací náklady», což je úhrada ostrahy vězně, stravného, praní prádla atd., 9% mohlo být placeno vězni, neplatil-li výživné dětem. Ze zbývajících téměř nulové částky se hradily pohledávky

soudu, advokátní poradny a vazby. Žádná anebo zcela minimální částka byla tak zvaným úložným, to jest částkou, kterou vězeň dostal při propuštění z věznice. U mne tato částka činila po dvaceti měsících práce ve věznici 330 Kčs. Stupeň vykořisťování práce vězňů byl otřásající. Například vězeň Otto Černý z Prahy, který byl odsouzen pro trestný čin podvracení republiky k pěti rokům vězení, neměl po pěti letech zaplacenou vazbu, ačkoliv čtyři roky pracoval. Náklady na vězně přitom byly minimální. Ani v zimě vězeň neobdržel delší anebo teplejší kabát na vycházku. Musel do mrazu stejně oděn jako v létě v horkých dnech. (Ve vazbě chodili vězni v zimě i do sněhu v pantoflích).

Pracovní prostředí

Pracovní prostředí na kobce odčerpávalo vnitřní rezervy sil člověka strašlivou jednotvárností strojů, navíjecích elektromagnetické cívky, šroubovaček a vrtaček, fréz, šajeru atd. Hlučnost těchto strojů přesahovala hygienickou míru. Sklepní kobky, v nichž vězni úseku I/1 pracovali, byly naplněny výpary z trichloru, kyseliny solné, olova atd. Kobky, kde se letovalo a cínovalo, měly většinou vadné větrání, většinou neúčinné a nefunkční. Nedostatek kyslíku velmi stěžoval dýchání. Na 70 až 100 vězňů v práci připadal jeden turecký záchod, druhý záchod byl téměř vždy ucpán. Často nemohl být používán žádný záchod, vězni byli potom odváděni dozorcem vězňů po nástupu na stolicí o poschodí výše do kobek. (Záchodem se zde rozumí pouze mísa, vězni vykonávali svou potřebu na kobce před ostatními spoluvězni. Starší vězni, kteří trpěli zácpou a jinými střevními poruchami, byli předmětem cynického zesměšňování se strany mladších vězňů).

Práce na úseku I/1 byla znormována a normy byly zvláště na navíječkách elektromagnetických cívek velmi vysoké a pro některé vězně nesplnitelné. Vězeň, měl-li dovoleno, mohl pracovat 12 hodin denně, i v sobotu a v neděli, aby mohl splnit normu. Nesplnění normy znamenalo po deseti dnech snížení stravy a potrestání, umístění do korekce pro úsek I/1, při dalším nesplnění umístění do samovazby. Znal jsem vězně, který odpracoval za rok přes 360 pracovních dnů, a to pracoval téměř každý den 12 hodin. Jmenoval se Robert Szeitei, vážil 52 kg a měřil 183 cm. Pocházel z Havířova u Ostravy.

Na tomto úseku pracovali vězni duševně choří. Za nesplnění normy byli duševně nemocní vězni trestáni vícekrát dvaceti dny samovazby, např. vězeň Zdeněk Masařík a Josef Palát.

Porušení lidskosti u těžce nemocných vězňů

Vězňům smrtelně nemocným nebyl zrušen výkon trestu, jak stanoví trestní řád. Politický vězeň Adolf Šustek z Oder u Nového Jičína, odsouzený pro trestný čin podvracení republiky ke dvěma rokům vězení, smrtelně nemocen, byl vězněn a musel pracovat. Několik dní před svou smrtí byl vrtulníkem převezen z věznice do okresní nemocnice v Novém Jičíně, kde za týden zemřel. Tato cesta vrtulníkem několik set kilometrů od věznice do jeho rodiště měla zamaskovat, že smrtelně ne-

mocný vězeň byl ve výkonu trestu. Rovněž bývalý člen Salesianského řádu pater Jurečka z Lipníka na Moravě zemřel krátce po propuštění z věznice. Na úseku I/1 nemohl vůbec žít, neměl fyzickou ani psychickou sílu plnit pracovní a jiné povinnosti vězně, nemohl se holit, zcela zapomněl normálně psát, nebyl s to snášet prostředí mezi mladými vězni, kteří byli vulgární a cyničtí. Z úseku I/1 byl po krátké době přeřazen jinam.

Vyhlášení hladovky znamenalo smrt vězně

Vězeň, který vyhlásil hladovku, byl umístěn do zvláštní cely, kde nedostal vůbec žádnou vodu. Voda byla zastavena a netekla ani do záchodové mísy. Vězni bylo lékařem oznámeno, že bez vody a bez jídla biologické orgány v těle v daných časových intervalech biologicky odumírají. Vězeň, který vyhlásil hladovku, nebyl uměle vyživován. Bez vody před brzkou nevyhnutelnou smrtí přeřušil pak hladovku, přijal potravu. Byl pak potrestán 20 dny samovazby za úmyslné sebepoškozování. Vězeň Zdeněk Reiz z Chebu, odsouzený pro trestný čin podvracení republiky k pěti rokům vězení, vyhlásil hladovku, protože soudil, že je nevinen. Hladovku vzdal a byl potrestán samovazbou. Pohled na zuboženého vězně, přicházejícího ze samovazby, kde byla strava minimální a studená, byl otřásající. Vězňům bylo zřejmé, že hladovka na úseku I/1 znamenala smrt. Nikdo se již hladovku neodvážil vyhlásit. Západoevropské noviny sdělují informace o tom, kolik milionů stojí převoz teroristů vrtulníky do speciálních klinik, aby byli udrženi při životě umělou nucenou výživou. Lékařská péče v ČSSR vězni, který vyhlásí hladovku, není poskytnuta. Pouze je lékařem informován o tom, že zemře.

Zákaz styku s ostatními vězni

Nebylo dovoleno dívat se z kobky na jiné vězně. Existoval zákaz umístit vězně z úseku I/1 s nemocnými vězni na ošetřovně. Například cela na ošetřovně pro dvacet nemocných vězňů se musela zcela vyprázdnit, aby jeden anebo dva vězni z úseku I/1 mohli být zde umístěni. Strava vězňům úseku I/1 se vozila na úsek až do konce roku 1975. Vězni, kteří šli z úseku I/1 k lékaři, nesměli potkat nikoho z jiných úseků. Tato izolace vězňů úseku I/1 od ostatních vězňů byla striktně dodržována a navázání styku s jinými vězni bylo trestáno.

Omezení obsahu korespondence s rodinnými příslušníky

Dopisování vězně s rodinou muselo být zúženo jen na rodinné záležitosti. Co je rodinná záležitost bylo určováno censurou a velitelem úseku. Jakákoliv slovní útěcha příslušníků rodiny, mravní povzbuzení k odolnosti a vytrvalosti byly klasifikovány jako nedovolené «filosofování» a důsledkem bylo neodeslání dopisů. V dopisech nebylo dovoleno citovat z knih, uvádět verše, podrhávat slova, malovat dětem obrázky atd. Vězeň nesměl mít více než jeden dopis od rodiny, a to poslední. Schovávali si vězeň dopisy od manželky a byly-li nalezeny, byl vězeň potrestán. Například politický vězeň Slavomír Bureš z Mostu byl potrestán sní-

žením měsíčního platu o 50%, protože si uschoval dopisy od své ženy. Toto omezení vězně v jeho korespondenci s rodinou těžce postihovalo především vězně, kteří měli ke své rodině intenzivní intimní vztah a pro něž byl dopis od rodiny posilou i útěchou.

Omezení vězně v četbě knih, časopisů a novin

Vězeň úseku I/1 si nesměl vybírat knihy podle seznamu vězeňské knihovny jako ostatní vězni. Jen určité knihy se mohly číst. Nebylo dovoleno mít zeměpisný atlas, mapu ČSSR, učebnice západních jazyků, populární lékařské knihy, psychologické publikace, knihy z oboru sociologie, pedagogiky, teologie a náboženství, filosofie atd. Existoval zákaz výpisků z knih, novin, časopisů. Jakékoliv výpisky byly při prohlídkách zabavovány. Pravidelné osobní prohlídky, prohlídky cel a hlavně kufrů vězňů sledovaly zjistit, zda vězeň nemá nějaký poznámkový sešit, více dopisních papírů, dopisů a tiskovin, které by posilovaly myšlenkovou aktivitu vězně. Byly blokovány jakékoliv zdroje informací, jež by mohly podnítit vězně k samostatným úvahám, posílily jeho charakterové síly, jeho logicko-rationální schopnosti, mravní vytrvalost a odolnost. Cílem používaných forem represe bylo vytvořit z vězně mechanickou loutku, zcela závislou na vnějších příkazech.

Rušení sebeúcty a sebeuvědomění vězňů

Výchova k udavačství byla zcela záměrná. Donášeči, «bonzáci», mezi vězni udávali své spoluvězně, kteří se jim svěfovali a i ty vězně, kteří vyslovovali politické názory podle vlastních měřítek. Hlásili dozorcům výroky spoluvězňů o politické situaci v ČSSR, o KSČ a podobně. Udavačí z řad vězňů byli svědci na soudních přelíčeních proti spoluvězni, který se na kobce dopustil slovními výroky trestného činu «napadení veřejného činitele» a hanobení. Na úseku byl znám osudný případ jevištního malíře Vladimíra Menšíka, odsouzeného pro vyzvědačství k pěti rokům vězení, a pak několikrát souzeného pro trestný čin napadení veřejného činitele, jehož se dopustil na kobce výrokem mezi vězni. Trest více jak jeden rok vězení byl vynesen nad vězněm Skantou z Domažlic, který byl rovněž odsouzen za politické výroky ve výkonu trestu. Sdílnost se některým vězňům velmi vymstila. Političtí vězni byli neustále ve výkonu trestu ohroženi novými možnými soudními procesy, vyslovovali-li své politické názory na kobce. Neustálé utajování a maskování člověka silně rozrušuje jeho psychický stav. Člověk je tvor společenský a potřebuje sdílnost jako formu komunikace. Znásilňování vězňů technikou hrozby nového politického procesu za výrok pronesený na kobce se mělo dosáhnout konformnosti vězně, jeho nivelisace s ostatními bázlivými občany, zúžení jeho lidské a mravní dimenze, ztráty odvahy k vlastnímu myšlení, citění a jednání.

Závěrem

Na úseku I/1 věznice Plzeň-Bory jsem byl vězněn od září 1974 do května 1976 pro trestný čin

podvracení republiky podle § 98/1 trestního zákona. Údaje, které uvádím, se vztahují i na rok 1976 a počátek roku 1977.

Represivní metody používané na úseku I/1 směřovaly k nehumánnímu cíli: z člověka se měla stát pomocí «nápravně výchovného systému» mechanická pasivní loutka bez hodnotového a mravního vnímání světa. Preferování asociálních typů člověka, kteří za udávání spoluvězňů byli odměňováni peněžními poukázkami a jinými výhodami, bylo zřejmým stimulováním a privilegováním mravně defektních jedinců, schopných jednat zcela nehumánně. To je zcela v rozporu s vlastním vnitřním zákonem ČSRR, neboť tento stát uzákonil Mezinárodní pakt o občanských a politických právech s jeho požadavkem humánního vězeňského řádu.

Ph Dr. Jaroslav Krejčí

Poznámka: Po konferenci v Helsinkách nastaly ke konci roku 1975 na úseku I/1 určité změny. Vězni se odváděli v útvaru na centrálu věznice pro stravu, avšak nesměli se setkat s žádnými vězni z jiných úseků. Velitel úseku ustanovil motoristický a zeměpisný kroužek, dále kroužek ruského jazyka (učení se západním jazykům bylo dále trestáno), kroužek českého jazyka a matematiky pro vězně, kteří neměli dokončené základní vzdělání a kroužek šachový a sportovní. Vězeň, který byl v nějakém kroužku, byl odveden do zvláštní kobky, kde se kroužek konal. Pro členy sportovního kroužku byl povolen v některý den v době vycházky několikaminutový volejbal. Byla povolena v některé dny krátká účast na televizi. Přijímač byl umístěn na chodbě mezi kobkami, v prostoru, kde bylo v přízemí čtrnáct nádržek na splachování záchodu, v prvním poschodí dalších čtrnáct a v druhém rovněž čtrnáct. Vězni před spaním vykonávali svou potřebu a splachovali záchody, hluk rozléhající se po chodbě byl velmi intenzivní a stěží často bylo rozpoznat, co se vlastně v televizi říká. Účast na televizi se týkala menšiny vězňů.

Tyto naorganizované změny měly vzbudit dojem, že političtí vězni úseku nejsou diskriminováni vůči ostatním vězňům.

V Ženevě o lidských právech v ČSSR

Koncem ledna 1978 bylo v Ženevě zahájeno druhé zasedání Výboru pro lidská práva OSN. Na programu bylo projednání písemných zpráv několika zemí, které ratifikovaly mezinárodní pakt o občanských a politických právech, o tom, jak jsou v těchto zemích plněny základní požadavky tohoto Paktu.

ČSSR předložila výboru podrobnou zprávu, ve které se m.j. tvrdilo, že čs. «zákony a ústava ochraňují občanská a politická práva občanů ve větší míře, než to požaduje pakt» a že tyto zákony «jsou důsledně respektovány v právní a v politické praxi, která se nachází v plném souhlasu s Paktem a v jisté míře je dokonce dokonalejší než to požaduje Pakt».

Čs. zprávu předložil výboru se stručným komentářem prof. E. Kunz, ředitel ústavu státu a

práva ČSAV. Diskuse o zprávách jednotlivých členských států jsou obyčejně více méně formální a netrvalí dlouho. Diskuse o čs. zprávě však byla velice obsažná a trvala řadu hodin. Ve vystoupeních mnoha delegátů – jmenujme zde pouze delegáty Dánska, Norska, NSR, Kanady, Velké Británie a Ecuadoru byla formulována řada otázek, které svědčily o tom, že delegáti pečlivě sledují vývoj situace v oblasti lidských práv v ČSSR a že nehodlají čs. zprávu přejít bez podrobné diskuse.

Všechny delegace obdržely před zasedáním Bílou knihu o ČSSR, vydanou v Paříži Mezinárodním výborem pro podporu Charty 77. Bylo potěšitelné, že tuto zprávu měla řada delegátů před sebou na zasedání a že z ní citovala neméně často, než z úřední čs. zprávy.

Je vyloučeno podat podrobný výčet všech zajímavých otázek, které čs. delegát dostal. Pokusíme se však přesto uvést alespoň několik nejzajímavějších. Dánský delegát se dotázal čs. zástupce, zda podle názoru čs. vlády Charta 77, jejíž text má před sebou, odporuje v něčem – a v čem, platným čs. zákonům. Pokud tomu tak není – proč jsou její signatáři pronásledováni?

Jak je tomu v ČSSR s diskriminací dětí? Jak je to s diskriminací lidí, kteří zastávají odlišné, od oficiálních politické, filosofické či jiné názory? Jak je tomu se svobodou cestování? Mohl by čs. zástupce předložit statistiku, svědčící o tom, že zákonná ustanovení, umožňující odmítnout vydání cestovního pasu, nejsou zneužívána? Jak je tomu s politickými procesy v ČSSR? Je pravdou, že čs. občané jsou souzeni pouze za posílání rukopisů do zahraničí?

Je pravda, že řada čs. občanů má před svými byty policisty, kteří kontrolují návštěvy těchto osob? Mohl by čs. delegát uvést paragrafy čs. zákonů, na základě kterých se to děje? Jak je to s veřejností soudních přelíčení, volbou advokátů, délkou vyšetřovací vazby, podmínkami ve vězení? Jaké jsou podmínky čs. politických vězňů? Není-li přímým porušením Paktu, jsou-li čs. občané propouštěni z práce za podpis Charty 77? A mají-li čs. občané právo odvolávat se ve svých sporech s čs. úřady přímo ustanovení Paktu? A kdo v konečné instanci rozhoduje o tom, je-li tento pakt plněn či porušován?

Není divu, že tato více než živá diskuse připoutala živou pozornost. Na galerii pro veřejnost byli zástupci tisku, mezinárodních organizací, a také spolupracovník Listů Dr. F. Janouch. O zdrcující diskusi k čs. zprávě referoval Le Monde, Neue Zürcher Zeitung, švédský Expressen a další časopisy i rozhlas.

Odpovědi čs. delegáta byly formální a málo přesvědčující. Tím spíše, že na otázky, v diskusi položené, musí čs. vláda dát písemnou odpověď, která bude zkoumána na dalším zasedání výboru, v létě 1978. Z odpovědí čs. delegáta stojí snad za zaznamenání pouze jedna: čs. političtí vězňové mají mnohem lepší podmínky, než obyčejní kriminálníci. Čímž bylo poprvé čs. vládou oficiálně přiznáno, že u nás máme politické vězně. A aby si delegáti mohli udělat obrázek o pravdomluvnosti čs. delegáta, byl jim dodatečně rozdán – ovšem nikoliv čs. oficiálním zástupcem – dopis rodin čs. politických vězňů z roku 1976, ve kterém jsou podmínky ve věznicích velice podrobně a na faktických příkladech dokumentovány.

FRANTIŠEK KRIEGEL

Na podzim roku 1945 zazvonil telefon. Hluboký mužský hlas se ptal po mém otci:

« Je živ? Přežil válku? ».

« Byl v Auschwitzu a Mauthausenu, vrátil, znovu pracuje jako lékař » odpovídám.

« Ty jsi tedy mladý Janouch. Vyříd' tátovi, že ho volal Franta Kriegel. Jsem na letišti v Ruzyni, přilétl jsem právě z Indie, letím do Frankfurtu. Vrátil jsem se za pár dnů zpět ».

To bylo mé první setkání s Dr. Krieglem, na které se pamatuji. Od rodičů jsem se dozvěděl, že to byl otcův nejlepší přítel z lékařských studií, se kterým po večerech, zatímco já v sousední místnosti pročítával knihy, studovali Anti-Dühringa a diskutovali o politických problémech.

O nějaký týden později někdo zazvonil. Za dveřmi stál menší, podsaditý, usměvavý muž v šedo- zeleném plášti, vedle něho bylo několik kufrů a nějaký vak.

« Já jsem Kriegel. Nějak jsi za těch devět let povyrostl. Mohu si tady složit těhle pár švestek a pár dnů u Vás zůstat? ».

Tak skončila dlouhá cesta Dr. Františka Kriegla, na kterou se ze stejných dveří vydal skoro přesně před devíti lety. Tak začala má osobní známost s člověkem, který se svérázně vepsal do československých dějin, a který je od roku 1968 terčem čísla jedna pro sovětské a čs. sdělovací prostředky a pro stranické propagandisty.

Před devíti lety, v listopadu 1936, jej můj otec, jako jediný přítel – všechno se muselo dít v tajnosti – vyprovázel na Vršovickém nádraží do Španělska. Kriegla tam vypravila – na jeho vlastní žádost – KSČ jako dobrovolníka. Kdo mohl tenkrát předvídat, že to bude trvat celých devět let, než se Kriegel bude moci vrátit domů.

Domů? Ano! Domů! Doktor Kriegel se narodil 10.4.1908 v židovské rodině ve Stanislavě. Jeho otec byl maličkým stavitelem – spíše polírem, který ztěžil uživil svou rodinu. A když zemřel – Františkovi bylo jedenáct let – musel se Kriegel začít protloukat životem sám, protože jeho matka nebyla s to uživit celou rodinu.

Na universitě ve Lvově existoval v té době přísný numerus clausus a židovský chlapec Kriegel nebyl na studia přijat. V roce 1926 proto odjíždí do Prahy, kde se v listopadu zapisuje na lékařskou fakultu německé části Karlovy University. Proč na německou? Na české již nebylo místo a potom – v Krieglově rodině se doma mluvilo německy a polsky a studium v němčině bylo pro něj snadnější.

Na studiích se Kriegel protlouká, jak to jenom jde. Živí se kondicemi, pracuje jako pomocný dělník na nádražích, později si přivydělává v nemocnici jako oberfiškus – za celých 150 korun měsíčně! « Často, vyprávěl mi později, jsem za celý den měl jenom hrnek kakaa, které dávali zadarmo v Charitě, a kousek chleba. A studoval jsem po nocích – jak to jenom šlo ».

Není divu, že již od roku 1924, tedy ještě v Polsku, začíná Kriegel pracovat v dělnické mládeži. I v Praze se stává aktivním členem levicového studentského hnutí a v roce 1931 vstupuje (v Praze

na Žižkově) do KSČ. Od této doby je jeho čas dělen mezi studii a stranickou prací – pracuje jako stranický instruktor v mnoha pražských dělnických organizacích.

Po promoci doktorem veškerého lékařství v roce 1934 začíná Kriegel pracovat jako asistent I. Interní kliniky v Praze. V té době se mu Československo stalo již druhou vlastí. Na rozdíl od jiných emigrantů mluví a píše česky jako rozený Čech a Československo, které nazýval « pozoruhodným ostrovem demokracie a kultury ve východní Evropě » mu plně přirostlo k srdci, stalo se jeho domovem.

Jak působili moji žalobci na vás, Atheňané, nevím, ale já sám jsem pro jejich řeči div nezapoměl, kdo jsem. Tak přesvědčivě mluvili. A přece pravdivého neřekli takřka nic.

PLATON : Obrana Sokratova

DEVĚT LET NA FRONTÁCH SVĚTOVÉ VÁLKY

Od prvního prosince 1936 je Kriegel frontovým lékařem na madridské frontě, v roce 1937 je šéflékařem 45. divise Interbrigády. « Mezinárodní dobrodruh a major americké armády Kriegel » řekl v roce 1977 na tiskové konferenci ve Stockholmu čs. viceministr zahraničí Spáčil – podobně o něm dříve psalo Rudé právo a podobné plátky. Tisíckrát opakovaná lež se nestává pravdou. Kriegel sice měl hodnost majora-lékaře, ale ne americké armády. Nechme mluvit dokument, jehož kopii, ověřenou čs. soudem, vlastním*.

J. Exc. Don JUAN NEGRÍN LÓPEZ, president ministerské rady a ministr národní obrany, a jeho jménem slovnitý pán Don Antonio Cerdón García, plukovník dělostřelectva, podtajemník pozemské armády.

POTVRZUJE, že pan František Kriegel bojoval ve Španělsku v Mezinárodních brigádách v hodnosti majora lékaře, v obraně svobod a výsad NÁRODA ŠPANĚLSKÉHO, a jako takový bojovník náležel k 45. divisi brigády.

Když opouští půdu, kterou přišel hájiti uvedený major-lékař, vláda Republiky projevuje mu tímto osvědčením vděčnost NÁRODA, kterou si zasloužil svou věrnou oddaností a chováním, k dobru Španělska, ve DRUHÉ VÁLCE o jeho nezávislost.

L.S.

Ministerstvo národní obrany

Pozemní armáda

Úřadovna podtajemníka
257/1

Barcelona
dne 28. října 1938
Antonio Cerdón v.r.

Kriegel zůstává ve Španělsku až do února 1939 – opouští jej jako komisař jedné z posledních jednotek Interbrigády. Na španělsko-francouzské

* Také čs. úřady vlastní tento dokument. Mluví-li přesto o Dr. Krieglovi jako o majorovi americké armády, vědomě lžou.

hranici předává Kriegel prapor Interbrigád do rukou španělských partyzánů.

Od února 1939 je Kriegel ve francouzských internačních táborech – nejdříve ve St. Cyprien, později v Gurs.

V poválečných letech jsem našel mezi starými dopisy lístek, který od Dr. Kriegla přišel z Francie někdy na jaře 1939 a ve kterém žádal, aby za ním byl poslán jeho lékařský diplom, který si u nás před odjezdem uschoval. To byla poslední zpráva od Dr. Kriegla – potom nadlouho zmizel ve vírech druhé světové války.

Krieglova druhá vlast byla 15. března 1939 okupována Němci a bylo zřejmé, že do ČSSR se vrátit nemůže. Začínala druhá světová válka a pro komunistu a antifašistu Kriegla nebylo jednoduché se rozhodnout, co dělat.

V té době byla čínsko-japonská válka v plném proudu. Předsednictvo Výkonného výboru Komunistické internacionály vydalo v roce 1938 výzvu, ve které se mimo jiné praví: «... Osvobozenec boj čínského lidu patří k nejdůležitějším částem všeobecného boje světového proletariátu a celého pokrokového lidstva proti násilnostem barbarského fašismu». Výzva Internacionály stanoví jako jeden z předních úkolů komunistů sbírání prostředků ve prospěch Číny a posílání léků, ambulatorií a lékařského personálu do Číny.

Rudé právo a jiné čs. listy šíří o Krieglovi zprávy, že za války bojoval na Čankajškově straně a že byl dokonce jeho osobním lékařem. Protože Čína je daleko a od té doby uplynulo již skoro čtyřicet let, nebude na škodu připomenout mladším čtenářům i partajním propagandistům, že v této době byla mezi Komunistickou stranou Číny a Kuomintangem vytvořena jednotná fronta a celá státní správa jakož i všechny armády byly podřízeny vedení Čang Kaj-šeka, a že v této jednotné armádě pracovali sovětští poradci, sovětští vojenští odborníci, letci atd.

V létě 1939 Norský výbor pro pomoc demokratickému Španělsku ve spolupráci s Norským červeným křížem dává prostředky pro nákup léků a lékařského zařízení pro Čínu, zařizuje přijetí lékařských dobrovolníků ze Španělska u Čínského červeného kříže a nakupuje lodní jízdenky asi pro dvacet lékařů, mezi nimiž byl i Dr. Kriegel, bratr spisovatele Egona Erwina Kische Dr. Bedřich Kisch z Marseilles do Hong-Kongu a další. Lékařští dobrovolníci odjíždí dne 12. srpna 1939 na parníku AENEAS, dne 13. září přijíždí do Hong-Kongu, kde byli uvítáni paní Sun Jat-senovou (dnešní místopředsedkyně ČLR paní Sun Cin-lin). Paní Sun pomáhá navázat skupině lékařů, ve které byl i Dr. Kriegel, spojení s Čou En-Lajem, který byl v té době představitelem KS Číny v sídelním městě Kuomintangu Čun Kingu. Po celou dobu působení v Číně byla činnost lékařské skupiny řízena KS Číny – podtrhuji tuto okolnost zvláště proto, že právě pro působení v Číně nazývají pražští propagandisté Kriegla mezinárodním dobrodruhem.

Po přepadnutí SSSR Německem se Kriegel hlásí na sovětské vojenské misi v Čun Kingu jako dobrovolník do Rudé armády. Jeho gesto bylo přijato velice kladně – do konce války však nedostal vyrozumění, aby jako dobrovolník nastoupil.

V podmínkách neuvěřitelně těžkých a primitivních (a lékaři-dobrovolníci se zavázali, že bu-

dou žít a stravovat se stejně, jako čínští vojáci) Kriegel organizuje armádní zdravotní službu, školí zdravotní personál a předává jim své bohaté zkušenosti z války ve Španělsku, účastní se bojů na frontě v Chu-Namu až do vánoc 1942. V té době již Japonci obsadili všechny čínské přístavy a odřízli tak čínská vojska od spojeneckých dodávek vojenských materiálů a zásob. Poslední zbylá cesta pro vojenské transporty, která vedla přes indický Assam do jihozápadní Číny se také octla v nebezpečí odříznutí. Vzhledem k životní důležitosti této assamské (burmské) cesty posílá tam čínská armáda své oddíly, aby společně s americkými, britskými a indickými vojsky odrazila japonskou ofensivu. S čínskými oddíly odlétá, podle pokynu KS Číny, na toto bojiště v tropických džunglích, i řada lékařů dobrovolníků ze Španělska. Mezi nimi byl i Dr. Kriegel. Protože Dr. Kriegel – stejně jako ostatní dobrovolníci – nebyl příslušníkem čínské armády, a vedení celé burmské operace bylo v rukou americké armády, vyjednává Čínský červený kříž zařazení Dr. Kriegla a ostatních jako smluvních lékařů – contract surgeon – americké armády u čínských jednotek.

Odborná zdatnost, obětavost a hrdinství Dr. Kriegla byly oceněny nejvyšším americkým vyznamenáním pro civilisty – Emblem for Meritorious Civilian Service: «*Dr. Kriegel projevil neobyčejnou iniciativu, mimořádnou horlivost, vynikající smysl pro povinnost a vysoké odborné vlastnosti při plnění úkolů*». (30. října 1944).

František Kriegel zůstává na burmském bojišti až do konce války, která na Dalekém východě skončila až v září 1945. Ocituje si zde závěrečné hodnocení, které mu v létě 1945 poskytl velitel lékařské služby:

Seagrave hospital unit, 896 Vlearing Company, US Army.

3. června 1945

... smluvní lékař Dr. F. Kriegel sloužil v této jednotce tři měsíce a byl ve spojení s touto jednotkou po dobu tří let. Většinu doby byl Dr. Kriegel v bojové službě a snášel nepopsatelné těžkosti s americkými a čínskými jednotkami, neustále ohrožován nepřitelem. Ve své činnosti byl však mimořádně aktivní a schopný.

Jeho činnost v jednotce zaslouží nejvyššího ohodnocení; jeho lojalnost k jednotce a k jejím armádním úkolům byla nejvyššího stupně. Je vynikajícím chirurgem a zkušeným radiologem, nevyhýbá se však ani menším a obtížnějším úkolům, zvláště když pracuje s čínskými jednotkami. Dr. Kriegel je vynikající vedoucí a jeho neuvěřitelně vysoká morálka byla stálým zdrojem inspirace pro důstojníky a vojáky této jednotky ať to byli Američané, Britové, Birmánci či Číňané.

*podepsán
Gordon S. Seagrave
podplukovník lék. služby
Velitel*

V PRAZE

Po návratu do Prahy se chtěl Kriegel věnovat medicíně. Když o tom dnes retrospektivně přemýšlím, myslím, že tato cesta by byla pro Kriegla mnohem schůdnější, bez všech těch problémů a

těžkostí, které na Kriegla čekaly v poválečném Československu. Karlova universita by jistě získala zdatného profesora a učitele a zkušený lékař Kriegel by jistě našel široký kruh vděčných pacientů... Kdo ale mohl takto racionálně uvažovat na podzim roku 1945 v Praze, kde se rozhořily politické boje a kde každý považoval za svou povinnost odstraňovat důsledky války a budovat novou, lepší republiku?

Po několika týdnech diskusí a přesvědčování ze strany starých politických přátel se Kriegel rozhoduje věnovat se cele politické činnosti a stává se jedním z vedoucích funkcionářů pražské organizace KSČ. S energií, jemu vlastní, se Kriegel vrhá do práce. Zanedlouho začal chodit domů – bydlel stále u nás – pozdě v noci, někdy až k ránu.

Kriegel byl přísný na sebe i jiné, kladl vysoké požadavky, nesnášel lajdáctví, polovičatost, neschopnost. Dokázal přísně pokárat, dovedl však být i velice ohleduplný. Vzpomínám jak jednou přišel pozdě domů a dveře byly zajištěny na vnitřní řetěz – aby nás nevbudil, sedl si na noviny a přespal v sedě na schodech až do rána.

V roce 1949 odchází Kriegel ze stranického oparátu pracovat jako náměstek ministra zdravotnictví. V této funkci zůstává až do počátku roku 1952, kdy byl bez řádného zdůvodnění a prakticky na hodinu, vyhozen z ministerstva.

Jeho potíže však začínaly již koncem roku 1951. V Československu se začaly, pod vedením sovětských poradců a v sovětské režii, připravovat velké politické procesy. Krieglův původ, a předešlý život představovaly pro paranoické politiky a jejich bezpečnostní gorily lákavé sousto.

Kriegel, spolu s mnoha jinými, začíná být vyšetřován o své činnosti ve Španělsku, v Číně, vadí jeho původ, vadí jeho odborná zdatnost, jeho znalosti jazyků (Kriegel mluví plyně česky, polsky, německy, anglicky, rusky, francouzsky, španělsky a dokonce i čínsky), jeho mezinárodní styky a známosti a jen Bůh ví ještě co... Známí Kriegla jsou navštěvování bezpečnostními referenty, kteří se snaží vyčmouchat nějaké klepy či kompromitující materiály. Vzpomínám, s jakým rozhořčením mluvil o takové návštěvě můj otec, který referentovi StB řekl, že nepoznal čistějšího a obětavějšího komunistu a člověka, než je Kriegel.

V březnu 1952 se Kriegel ocitá bez práce. Po nějaké době se stává závodním lékařem továrny Tatra, prochází několik míst, až se nakonec stává – on, pětáctýřicetiletý major-lékař a šéflékař 45. divise Mezinárodní brigády – sekundářem se Vinohradské nemocnici. Všude, kde pracoval, si získal úctu a lásku svých spolupracovníků a důvěru svých pacientů. S neuvěřitelnou energií – a to mu již bylo kolem padesáti – se vrhá do studia nových lékařských oborů a specializuje se v reumatologii. V roce 1958, kdy do Československa zalétají první vlašťovky destalinizačního procesu, se stává primářem a později i náměstkem ředitele reumatologického ústavu profesora Lenocha. V roce 1960 obhajuje kandidátskou disertaci z lékařských věd.

V roce 1957-58 začíná i jeho postupná politická rehabilitace. V roce 1957 je odměněn řádem 25. února I stupně za účast v únorových událostech, o něco později dostává řád Rudé hvězdy za boje v Mezinárodních brigádách, 1. května 1958 řád Práce.

V roce 1960 přijíždí do Prahy Kubánská vládní delegace a jeden z jejich členů vyhledává Kriegla, kterého znal ještě ze Španělska. O několik měsíců později odjíždí Mudr. F. Kriegel jako poradce Kubánské vlády pro otázky zdravotnictví do Havany, kde zůstává až do konce roku 1963. Kubánská vláda vysoce ocenila jeho pomoc při budování nového zdravotnického systému na Kubě. Kriegel se snažil, i když ne vždy úspěšně – ale která revoluce si dá radit ve svých začátcích? – pomoci vybudovat na Kubě zdravotnictví, které by bylo prosto nedostatků a chyb, které sám poznal a na vlastní kůži zakusil, když po léta pracoval jako prostý lékař v Československu.

Po návratu do ČSSR je Kriegel zvolen poslancem Národního shromáždění a členem jeho předsednictva a předsedou zahraničního výboru. Na XIII. sjezdu je pak zvolen členem ÚV KSČ.

PRAŽSKÉ JARO

V letech 1964-67 Kriegel vyvíjí velice aktivní politickou činnost. Zúčastňuje se zasedání Valného shromáždění OSN, jezdí na schůze Meziparlamentní unie. Zanedlouho se stává jedním z nejaktivnějších členů předsednictva Národního shromáždění – snaží se ze všech sil přeměnit Národní shromáždění z loutkového divadla, jakým dosud bylo, ve skutečný parlament, tedy politický orgán, který by hrál patřičnou úlohu ve státě, a nebyl pouze poslušným vykonavatelem vůle stranického aparátu.

Z Krieglovy iniciativy se začínají v parlamentu např. interpelace ministrů. Kriegel požaduje «*zvýšit kontrolní a kritickou funkci parlamentu, i když se to ministrům nebude líbit...*» a kritizuje praxi, podle které se «*o závažných vládních změnách a rozhodnutích často poslanci ba i ministři dozvídají z předsednictva ÚV KSČ půl hodiny před schůzí parlamentu...*» (Stenogram schůze předsednictva NS z 8.12.1965). Na jiné schůzi předsednictva Kriegel požaduje, aby se «*masy dozvěděly, jak jsme se dostali do tak těžké hospodářské situace a jak z ní můžeme ven. Veřejnost má právo domáhat se, aby byla plně informována...* je nutno zajistit, aby v duchu platné ústavy se NS zúčastnilo tvorby nového systému nár. hospodářství, aby se nevyhýbalo vážným diskusím se členy vlády, aby je kontrolovalo...» (Stenogram schůze předsednictva NS, 12.1.1965). Není divu, že tato i další vystoupení vedla ke konfliktům, několikrát se zdálo, že bude muset znovu z politického života odejít.

Podobně kritická byla i Krieglova vystoupení na zasedáních ÚV KSČ. Snažil se o otevřenou politickou analýsu naší situace, navrhoval změny. V roce 1967 mluví třeba o hluboké krizi ve straně (vycházel při tom z výsledků jednoho z prvních sociologických průzkumů v KSČ), mluví o nutnosti radikální nápravy situace.

Po zkušenostech z padesátých let však Kriegel pokračuje, vedle své politické činnosti, pracovat jako lékař. Od roku 1965 je primářem interního oddělení Thomayerovy nemocnice v Krči – do práce docházel téměř denně, často tam trávil večery a noci aby dohnal to, co zameškal svou politickou činností.

Není divu, že Krieglova činnost, jeho vystoupení a jeho stanoviska vyvolávaly ostré konflikty: s

předsedou NS Lašovičkou, s tajemníky ÚV a stranickým aparátem, s jednotlivými členy předsednictva. Bylo proto také zcela přirozené, že v době, která v KSC vyvrcholila počátkem roku 1968 Kriegel byl v dubnu 1968 zvolen za člena předsednictva ÚV KSC a že se stal předsedou Ústředního výboru Národní Fronty ČSSR.

K výkonu obou funkcí přistupuje Kriegel s největší vážností a odpovědností. Zvláště funkce předsedy Národní Fronty byla nesnadná: jakou politiku zastávat v praxi? Národní Fronta měla být ztělesněním pluralistického politického systému, který požadoval Akční program KSC – jakým způsobem a v jakých hranicích tento systém uskutečňovat a provádět? Po letech politické sterility a útlaku se k politickému životu draly nejrůznější politické síly. O slovo se hlásila sociální demokracie, která byla po únoru 1948 násilně připojena ke KSC a jejíž desítky tisíc členů byli persekvováni v žalářích i mimosoudně. Strany Národní Fronty, které za Novotného hrály pouze úlohu loutek, se hlásily o větší a samostatné role. O slovo se hlásili zemědělci, Klub angažovaných nestraníků a desítky jiných organizací. A přitom dbát i o to, aby všechny tyto organizace nedráždily příliš sovětské vedení, aby se neprohluboval konflikt, který vznikl a sílil.

Ani v této době Kriegel nepřerušil svou práci v nemocnici. Chtěl tak prakticky ukázat, že politikem člověk nemá být na doživotí, že politik má mít i své vlastní povolání, aby mohl včas a bez potíží odejít. V červnu 1968 jsem s ním diskutoval o jeho politické budoucnosti – Kriegel nechtěl kandidovat za člena předsednictva po XIV. sjezdu KSC, aby nezabíral místo mladým lidem. Bylo mu právě 60 let a považoval pražské jaro za vyvrcholení své politické kariéry. Snažil jsem se ho přesvědčit o nutnosti zůstat v politickém životě ještě několik let – netušili jsme, že předmět našeho sporu byl již rozřešen jinde a jinými prostředky.

Kriegel byl jediný z politiků, které jsem znal, který se za léta politické kariéry nijak neobohatil a nic nezískal. Bydlí stále, od roku 1946, ve stejném skromném dvoupokojovém bytě, se stejným zařízením. Přibylo v něm pouze knih a několik obrazů. Nemá žádnou vilu ani venkovní dům. A starší automobil značky Simca, který si koupil po návratu z Kuby, musel prodat po šikanách v roce 1977.

Jeho zásadní postoje v době «Jara» mu vysloužily nenávisť sovětských vůdců. Na schůzce v Černé nad Tisou Šelest prohlásil, že tento «galičský žid» nemá právo zastupovat Československo, a požadavek odstranění Kriegla z politického života kladl Brežněv ještě před požadavky zrušení censury a zákazu KAN a K231.

OKUPACE

21. srpna, těsně po půlnoci, mě vzbudil telefon. Volala Krieglova žena Riva:

«Jsme okupováni. Vzbud' své známé a přijed'».

Byla to strašná noc, plná nočních můr a hororů. Patřila k nim i ranní návštěva v Krieglově bytě. Bylo asi půl šesté, někdo zazvonil u dveří. Otevřel jsem. Stáli před nimi dva muži v balonových pláštích:

«Přišli jsme pro doktora Kriegla».

«Co mu chcete?» zeptal jsem se.

«Máme pro něj důležitý vzkaz!».

Legitimoval jsem muže – byli od státní bezpečnosti a dosud poněkud rozpačití – na ulicích se setkali již s projevy masového odporu obyvatelstva . . .

Jeden muž šel potom k telefonu, vytočil číslo a řekl:

«Tady vrána. Volám z bytu Dr. Kriegla. Příkaz nemohl být splněn!».

Popis toho, co se odehrávalo na zasedání předsednictva v onu osudovou noc, byl již mnohokrát a celkem přesně zveřejněn. Kriegel byl jedním z autorů usnesení předsednictva ÚV KSC, které rozhodně odsoudilo okupaci. Po skončení zasedání zůstal s Dubčekem, Smrkovským a několika dalšími členy předsednictva v kabinetu prvního tajemníka. Poté, co byli internováni sovětskými parašutisty a museli sedět pod odjištěnými automaty klimbajících a nevyspalých vojáků, Kriegel řekl, že budou potřebovat být odpočatí a silní, natáhl se na koberec a za chvíli se místností rozléhalo jeho bohatýrské chrápání. Očití svědkové mi vyprávěli, že Krieglův spánek silně znervozňoval nejen automatčiky ale i dohlížející plukovníky – příliš to chrápání vybočovalo z obvyklého rámce takových scén.

S Dubčekem byl Kriegel odvezen v obrněném voze (v okupační Čajce, jak je přezvali pražáci) na letiště. Na Ruzyňském letišti Kriegla naložili, společně se Smrkovským a Špačkem, do vojenského letadla a po několika hodinách čekání je odvezli na vojenské letiště poblíž Vinice, později dále k Moskvě.

Kriegel byl držen v naprosté izolaci v nějakém menším domku poblíž Kalugy. Nesměl poslouchat radio, nesměl číst ani sovětské noviny. Četl si tedy v Brechtově Galileo, kterého měl náhodou v kapse. Teprve po čtyřech dnech se u něho objevil vyšší sovětský důstojník a řekl mu, aby se připravil na cestu. Kam? To se nesměl dozvědět.

Za několik hodin přijelo auto do Kremli. Kriegel vzpomíná, že když ho vedli po kremelských chodbách a předpokojích, plných bezpečnostních důstojníků a stranických referentů, všichni se na něj zvědavě dívali, jako by byl nějaké zvláštní zvíře či postava z jiné planety a navzájem se informovali:

Eto Kriegel! Vedut Krigelja!

V Kremli byl Krieglovi předložen předběžný text protokolu s požadavkem, aby jej podepsal. Pozorně jej přečetl a potom prohlásil:

«Tohle nemohu podepsat. To by byl konec československé samostatnosti. A nikdo z nás nemá ani ústavní právo podepisovat takové dalekosáhlé závazky . . . ».

Ke Krieglovi přichází Dubček a ptá se, co mají dělat. Kriegel navrhuje návrat «delegace» alespoň na několik hodin do Prahy, svolání parlamentu, ústředního výboru a zástupců ze všech krajů a okresů republiky, se kterými by se mohli poradit.

Přibíhá Husák a rozlobeně na Kriegla křičí: «Či podpíšeš?», ale ani nečeká na odpověď a mizí.

Nakonec přichází i prezident Svoboda a naléhá, aby protokol podepsal. Kriegel trvá na svém. Svoboda začíná křičet, že je starý člověk, že již viděl hory mrtvol a nechce vidět další a že Kriegel musí podepsat. Kriegel odmítá a ohrazuje se – ať na něho pan prezident nekřičí jak na malého kluka.

Moskevský protokol tedy zůstal bez Krieglova podpisu. Českoslovenští zajatci, kteří se mávnutím kouzelného proutku změnili v kremelských metamorfosách v oficiální delegaci na nejvyšší úrovni, se chystali k odjezdu. Brežněv řekl Dubčekovi, že si Kriegla nechají v Moskvě, jinak že by si z něho Čechoslováci udělali národního hrdinu. Dubček a Svoboda trvali na tom, že se bez Kriegla do Prahy vrátit nemohou a že bez něho neodjedou. Po chvíli hádání sovětské vedení ustoupilo:

«Dobře, vezměte si tedy svého Kriegla s sebou. Bude na vás čekat na letišti».

Snad nic necharakterizuje atmosféru «bratrství a vzájemné důvěry», která tehdy panovala v Moskvě tak dobře, jako tato malá příhoda. Když přijeli na letiště, zeptali se Dubček a Svoboda, kde je Kriegel. Brežněv odpověděl, že v letadle. Svoboda tam poslal svého tajemníka napřed, aby se přesvědčil, zda to je pravda. Měl totiž strach, aby si nesesl do letadla bez Kriegla – potom by se věci těžko napravovaly – a bez Kriegla by se v srpnu 1968 do Prahy naše vedení vrátit neodvážilo.

Ještě v letadle bylo dohodnuto, že skutečnost, že Kriegel odmítl jako jediný člen čs. stranického a státního vedení podepsat Moskevský protokol, musí zůstat tajemstvím. Jedním z požadavků moskevského protokolu pak bylo, že Kriegel musí ihned odejít z funkcí předsedy ÚV NF ČSSR a člena předsednictva ÚV KSČ.

Potomstvo nepochopí, proč jsme znovu museli žít v tak hluboké tmě, když už jednou nastalo světlo.

Castellio, De arte dubitandi, 1562.

NORMALIZACE

Nezvolil jsem moto k závěrečné části Krieglova životopisu náhodně. Pochází z knihy S. Zweiga: Svědomí proti násilí, přeložené a vydané v Praze v roce 1970. Kniha, popisující středověký konflikt mezi humanistou Castelliem a náboženským fanatikem Kalvínem a situaci ve středověké Ženevě se stala bestsellerem, byla okamžitě vyprodána a při vlně domovních prohlídek v roce 1972 dokonce zabavována policií. Není divu, Zweigův popis Kalvínovy diktatury v Ženevě je jakoby opsán z normalisace v Československu: «... všechny domy mají rázem otevřené dveře a všechny stěny jsou najednou ze skla. V kterémkoliv okamžiku, ve dne i v noci, může zabušit na vrata klepadlo a člen «duchovní» policie může přijít na «vizitu»... výslechy trvají celé hodiny, neboť v ordonancích se říká: «vyšetřování je nutno věnovat co nejvíce času a počínat si důkladně»... Zbožný policista... sáhne do knihovny, není-li tam zastrčena nějaká knížka neopatřená razítkem konsistoře... Toto nesnesitelné střežení každého jednotlivce se stává ještě nesnesitelnější tím, že k oněm úředně pověřeným a placeným hlídačům se přidruží záhy i nescíslné množství špehů z ochoty. Neboť všude, kde stát udržuje své občany v teroru, bují odporné býlí udavačství. Kde je denuncianství v samé zásadě nejen připuštěno, ale dokonce požadováno, stávají se denuncianty i lidé jinak poctiví...». A všechno, všechno je v Ženevě i v Praze zakázáno: «... je zakázáno dát bez povo-

lení vytisknout knihu, je zakázáno psát do zahraničí, je zakázáno umění ve všech formách, jsou zakázány obrazy a sochy svatých, je zakázána hudba... Je samozřejmě zakázán sebemenší stín a záblesk duchovní svobody ve slově mluveném nebo tištěném. A jako nejhorší zločin ze všech zločinů je zakázána jakákoliv kritika Kalvínovy diktatury: výslovně je vybubnováno varování, aby se nikdo neopovážil «mluvit o věcech veřejných jinak, než v přítomnosti rady».

Metody, způsoby a protivníci se nezměnili: stejně jako i ve středověku v Kalvínově Ženevě stojí dnes v Československu svědomí, svoboda a tolerance proti fanatismu, teroru a násilí. Jenom terminologie je jiná: namísto kacífů máme revisionisty či zrádce, prověrky a státní bezpečnost nahradily inkvisici, státní úřad pro tisk nahradil konsistoř a místo písma svatého máme sebrané spisy klasiků a učení všech učení. «Když uvažuji o tom, kdo je vlastně kacíf, nenalézám nic jiného, než že za kacíře označujeme všechny ty, kteří nesouhlasí s naším názorem» napsal Šebastián Castellio v šestnáctém století. Neplatí tohle všechno až do dnešního dne?

Na podzim roku 1968 byl Kriegel odvolán z funkce člena předsednictva ÚV KSČ a přestal být předsedou Národní fronty. Potom byl postupně zbavován všech svých funkcí. Jako jeden ze čtyř poslanců, hlasoval proti smlouvě o pobytu sovětských vojsk v ČSSR. V květnu 1969 byl vyloučen z KSČ. Jeho projev na zasedání ÚV KSČ vzbudil širokou pozornost světového tisku a byl v mnoha tisících exemplářů rozšířen i v ČSSR. Kriegel v něm řekl: «Odmítl jsem podepsat tzv. moskevský protokol. Odmítl jsem to proto, že jsem v tomto protokolu viděl dokument, který všestranně svazoval ruce naší republice. Odmítl jsem jej podepsat proto, že podepsání se dělo v ovzduší vojenského obsazení republiky, bez konsultace s ústavními orgány a v rozporu s cítěním lidu této země... Hlasoval jsem proti ratifikaci smlouvy o dočasném pobytu vojsk na našem území... Tato smlouva o dočasném pobytu vojsk na našem území postrádá základní náležitost řádné smlouvy, t.j. dobrovolnost... Smlouva byla podepsána nikoliv perem, ale hlavněmi děl a samopalů...».

Popud k zahájení pomlouvačné kampaně proti Krieglovi dal sám Gustáv Husák. V projevu, proneseném v závodě ČKD na jaře 1969, prohlásil, že «nebude ani kráglivat, ani krieglovat...». Rudé Právo se přidalo velkým skandalisujícím článkem Bez výčitek a uzardění («Hrdina» s gloriolou a co je za ní). Soudní proces, kterým Kriegel žádal od Rudého práva uveřejnění tiskové opravy, nemohl mít případnější název «KRIEGEL kontra MOC» – a protože Stanislav Moc representoval výlučnou, absolutní a neomylnou moc strany a vlády, musel nakonec Kriegel proces prohrát.

V roce 1970 je Kriegel zbaven svého primářství a násilně pensionován. Žije v Praze – obklopen úctou a láskou přátel a trvalou pozorností policie, která odposlouchává jeho byt a telefon, konfiskuje jeho poštu, tahá ho na výslechy, organizuje zaslání výhrůžných anonymních dopisů a telefonátů a rozšiřuje o něm pomluvy.

A protože to všechno nepomáhá, uchyluje se policie (kdo jiný by to mohl být v policii tak pečlivě střeženém Krieglově bytě) k svérázné eskalaci «politického» nátlaku. Za bílého poledne je v lis-

topadu 1976 Krieglův byt přepaden dvěma maskovanými muži, kteří se snaží zardousit jeho ženu . . .

Po přestávce, kdy se již mohlo zdát, že se František Kriegel odmlčel a odešel do ústraní, se znovu ozval jeho hlas. A je stále silnější a rozhodnější. S několika dalšími bývalými členy ÚV KSC žádá od Národního shromáždění propuštění čs. politických vězňů a odchod sovětských vojsk. Posílá gratulaci k osmdesátinám Dolores Ibarruri. A na čínském velvyslanectví vyslovuje soustrast k úmrtí Čou En-laje.

Pod Chartou 77 stojí i Krieglův podpis. Následují nové výslechy, odebrání řidičského průkazu, hrozba expatriace, odříznutí telefonu.

Na jaře 1977 se stává Kriegel, spolu s dalšími signatáři Charty 77, terčem pomlouvačné kampaně, jakou naše země snad nezažila desítky let. Kriegel je první na mušce a útoky proti němu jsou obzvláště sprosté a nevybíravé. 19. února 1977 prohlásil streicherovský potomek Knotek v čs. televizních novinách, že *«František Kriegel se zachoval jako Jidáš . . . konec konců – je ze stejného rodu»*. V pořadu čs. rozhlasu *«Kdo je Mudr. František Kriegel?»* přetištěném v mnoha pražských denících věci zašly dokonce tak daleko, že byl obviněn, že *«jeho členství v KSC mu v přihlášce doporučuje Otto Šling, bývalý vedoucí tajemník krajského výboru v Brně, odhalený a odsouzený jako nepřítel socialismu, sionista a agent kapitalismu»*. Toto tvrzení vyvolalo bouři protestů jak v ČSSR, tak i v zahraničí. Vdova po nevině popraveném R. Slánském se dotázala Nejvyššího soudu ČSSR, zda rehabilitační rozsudek dosud platí.

Platí. Snad si Gustav Husák najednou uvědomil, že tento útok proti Krieglovi mohl být namířen i proti němu: že by se i on mohl znovu stát buržoasním nacionalistou a zrádcem. A tak to Rudé právo za několik dnů muselo svést na svobodu tisku v ČSSR – každý si může psát co chce . . .

Vysokou autoritu a pověst Františka Kriegla tyto kampaně nemohou poškodit. Jak to napsal jeden z jeho přátel: *«Je to s Tebou dobré, dokud Tě pomlouvají. Je to známka, že na Tebe lidé nezapomněli»*. Pro přátele a známé je Kriegel nevysychajícím zdrojem střízlivého optimismu a dobré nálady – poskytuje nejen rady a duševní útěchu, pomáhá lidem i jako dobrý a obětavý lékař.

«Mým snem je, aby ještě před koncem dvacátého století jsme mohli vidět svět, sestávající z rovnoprávných států ve kterých budou lidem zajištěna plná občanská a lidská práva», říká Kriegel v jednom ze svých interview. O situaci doma soudí, že *«lidé mlčí, ale vnitřně v nich roste nenávist proti režimu . . .»*. Co se vyhlídek na budoucnost týče, je Kriegel *«optimista, ale ne prorok»*. Ale copak člověk musí být prorokem, aby již od dob Kalvínovy Ženevy věděl, že *«po každé potopě musí nakonec vody opadnout; všechny tyranie zakrátko zestárnou nebo vychladnou, všechny ideologie a jejich dočasná vítězství končí ve svém čase: jen idea duchovní svobody, idea všech ideí a proto neporazitelná, vrací se věčně znovu, protože je věčná jako duch. Když je jí dočasně navenek odňato slovo, uchyluje se nazpět do nejskrytějších záhybů svědomí a žádné útrapy ji nezmohou. Nadarmo si nositelé moci namlouvají, že už nad svobodným duchem zvítězili, když mu zapečetili ústa. Neboť s každým novým člověkem se rodí i nové svědomí a vždy alespoň jedno se rozpomene*

na svou duchovní povinnost obnovit dávný boj o nezadatelná práva lidstva a lidskosti . . .». (S. Zweig).

Místo gratulace k 70. nám Mudr. Františka Kriegla sepsal

František Janouch

Ivan Jirous opět ve vazbě

Přednímu teoretikovi pražského undergroundu a vedoucímu skupiny *«The Plastic People Of Universe»* Ivanu Jirousovi hrozí nový trest vězení v trvání mezi 1 až 2 a půl roku.

Poprvé byl Jirous senátem Okresního soudu Praha-Západ odsouzen 23. září 1976 k 18 měsícům vězení, z čehož 8 měsíců si odseděl ve vyšetřovací vazbě v Ruzyni a 10 měsíců na Mírově, kde se odpykávají tresty v II. nápravné skupině.

Jirousova žena Julie, která byla příslušnými úřady o termínu propuštění svého muže (18.9.77) informována, se vydala tento den ještě se čtyřmi přáteli, mezi nimiž byl i Svatopluk Karásek, na Mírov. Ještě před odjezdem z Prahy bylo všech pět vyslýcháno státní bezpečností. Na Mírově byli znovu všichni podrobeni výslechu, který se zdaleka netýkal jen osoby Ivana Jirouse a účelu cesty. Po delším čekání se konečně otevřela brána přísně střeženého vězení a vyšli 4 vězňové propuštění na jednodenní dovolenou. Na otázku, zda bude také propuštěn dnes Ivan Jirous, který podle úředního sdělení měl být vlastně propuštěn už v 8 hodin ráno, odpověděl jeden z těch čtyř, že dnes už nikdo propuštěn nebude. V tom zasáhl do rozhovoru velitel bezpečnostního oddělení věznice poznámkou, že Jirous se vůbec na Mírově nenachází.

Skutečně už čtyři dny před 18. zářím byl Jirous převezen do Prahy, kde mu bylo naznačeno, že vzhledem k novým obviněním musí počítat s prodloužením trestu. O těchto čtyřech dnech Jirous říká: *«Nic se mnou za celou dobu víc neotřásl, než vyhlídka na prodloužení vězení. Ty 4 dny nejistoty, to bylo hotové peklo, pravá ukázka psychického teroru»*.

Teprve odpoledne 18. září byl Jirous propuštěn z pražského vězení, zatímco jeho žena na něho čekala na Mírově.

Koncem října 77 uspořádal SSM v klubu v Michalské ulici v Praze výstavu malíře Jiřího Laciny z Pardubic. Ivan Jirous, dlouholetý Lacinův přítel byl pozván se svojí ženou na vernisáž. Podle oficiálního programu mluvil nejprve zástupce SSM, který se vůbec o vystavených obrazech nezmínil, ale zato ve všeobecných frázích pěl chválu na práci zglajchšaltované mládežnické organizace. Po jeho projevu se přihlásil o slovo Ivan Jirous a představil se jako promovaný kunsthistorik a vedoucí skupiny *«Plastic People»*. Jistá funkcionářka SSM v džínsách s anglickými nápisy (Alena Roubíčková) se pokoušela vzrušeným hlasem Jirousovi vzít slovo. Ostatní přítomní ovšem zmíně-

nou funkcionářku umlčeli. Jirous pak přednesl hlubokou a zasvěcenou analýzu vystavených obrazů, v níž použil i větu: «ČSM a SSM zaniknou, zatímco hodnota těchto obrazů přetrvá». Po oficiální části vernisáže, která byla zakončena t.zv. «angažovanými písničkami» Marty Němcové, které se nesly v duchu oficiální režimní politiky, vyjádřil se údajně Jirous v soukromém rozhovoru se svoji ženou o příliš agilní funkcionářce SSM, že je to «buržoazní kráva». Potrefená údajně tuto poznámku zaslechla a zavolala SNB. Jirous a jeho žena, která se odmítla od nervově nemocného manžela odloučit, byli zatčeni.

Dodnes sedí Jirous v Ruzyni ve vyšetřovací vazbě. Dva měsíce nedostal ani řádku z venku a stejně tak dlouho nedostala jeho žena jedinou zprávičku o pobytu a zdravotním stavu svého muže, dokonce balíček, který mu poslala, se záhadným způsobem ztratil. Protože Jirous odmítal odpovídat na otázky vyšetřujícího soudce bez přítomnosti svého obhájce, neměl pak celé tři měsíce, přes stále urgence Jirousova advokáta, zmíněný soudce údajně čas, takže k výsledku došlo vlastně až těsně před skončením vyšetřovací vazby, se zřejmým úmyslem dokázat zatčenému, jak málo záleží na jeho výpovědi.

Tato nanejvýš znepokojivá situace, vedla jeho přátele a příznivce skupiny Plastic People k tomu, že vyhlásili na dny 20. a 21. ledna 1978 dvoudenní hladovku na protest proti nespravedlivému věznění I. Jirouse, k níž se připojili i lidé ze společenství na obhajobu lidských práv Charta 77, jejíž někteří signatáři se rozhodli podpořit tento proces jednodenní nebo dvoudenní hladovkou.

Dne 9. ledna t.r. byl generálnímu prokurátorovi dr. Jánů Fejěšovi odeslán dopis, který je apelem k zastavení trestního stíhání proti Ivanu Jirousovi, podepsaným 67 představiteli neoficiální kultury. Mezi nimi na podporu I. Jirouse vystoupili Václav Havel, Pavel Kohout, Anna Fárová, Jan Vladislav, Ladislav Hejránek, hudebníci skupiny Plastic People: Milan Hlavsa, Josef Janíček, Vratislav Brabec, Jiří Kabeš, dále Svatopluk Karásek, Pavel Zajíček, Jaroslav Hutka, Vlastimil Třešňák, Milan Knížák, Karel Nepraš, Ivan Klíma, okruh redakce zastaveného časopisu Tvář: Jiří Němec, Jan Lopatka, Zbyněk Hejda, Bohumil Doležal a j., dále Julius Tomin, Milan Machovec, Eugen Brikcius, Věra Jirousová, Karol Sidon a mnozí další. Ivan Jirous se připojil k hnutí za obhajobu lidských práv podpisem Prohlášení Charty 77. Obracíme se ke všem, kdož usilují o zachování a dodržování mezinárodních paktů o lidských a občanských právech, aby vystoupili na obhajobu I. Jirouse, jehož nové obvinění je dokladem diskriminace progresivního teoretika, autora proskribovaného textu Zpráva o třetím českém hudebním obrození.

Podvod Čs. Televize

Redakce dostala dopis od Josefa Frolíka, bývalého důstojníka ministerstva vnitra (viz Listy, č. 6-77):

«V Listech č. 6-77 na straně 60 je zveřejněna "Žádost o opravu v čsl. televizi". Žádost je podepsána Pavlem Zajíčkem Svatoplukem Karáskem a

Vratislavem Brabencem. Říká se v ní, že čsl. televize vysílala 8. června 1977 mimo jiné text písničky ve které se říkalo: "... zahodte mozky – zahodte srdce – zahodte vše, co vás dělá člověkem – staňte se prasetem".

Jde o špatný překlad písničky, kterou v letech války ve Vietnamu zpívali američtí radikálové. Správně má být: "zahodte mozky – zahodte srdce – zahodte vše, co vás dělá člověkem – staňte se policajtem".

Pig v českých slovnících je překládán jako vepř, prase – samec, ale v americké angličtině je slovo pig téměř výlučně používáno pro hanlivé označení policisty.

Redakce brannosti a bezpečnosti čsl. televize si mohla a může dodatečně ověřit správný překlad přes radikálního amerického zpěváčka pana Recda, kterého pražský režim tolik miluje. Ve správné verzi by však ona píseň byla za současných poměrů asi nevysílatelná. Protože však nepochybuji o oprávněnosti titulu a hodnosti pana Broumského, nezbyvá mi nic jiného než konstatovat, že pan plukovník a doktor je docela obyčejný podvodník».

Signatáři v Pardubicích

O způsobu zacházení se signatáři Charty 77 v Praze je poměrně dost informací. Pozornost úřadů je zaměřena převážně na první signatáře, t.zn. na ty, kteří podepsali Chartu 77 k 1.1.77. Tito signatáři jsou většinou známí naší, případně i zahraniční veřejnosti.

Trochu odlišná je situace na menších městech. Úřady mají před sebou k řešení jen několik málo případů. Signatáři jsou občané širší veřejnosti známí a úřady ve svém postupu vůči nim nemusí tudíž brát ohled na veřejné mínění. Na př. manželé Stibicovi z Pardubic podepsali Chartu 77 až po jejím zveřejnění a postup úřadů proti nim byl následující:

Ing. J. Stibic, CSc, vědecký pracovník, zaměstnan ve Výzkumném ústavu pro chov prasat v Kostelci n. O. V červenci 77 byl předvolán na StB k «vysvětlení». Při tomto «vysvětlení» odmítl odvolat svůj podpis pod Chartou 77. Zaměstnavatel s ním okamžitě rozvázal pracovní poměr. Nesehnal žádné zaměstnání, byl jen přibližně odpovídající jeho kvalifikaci a získání libovolné manuální práce činilo rovněž potíže. Posléze získal práci jako dělník ve směnovém provozu.

Jarmila Stibicová, prom. fil., dříve profesorka na průmyslové škole, nyní se věnovala soukromému vyučování jazyků. Byla rovněž předvolána na StB k «vyjasnění», při kterém odmítla odvolat svůj podpis na Chartě 77. Pro příští školní rok neobdržela povolení vyučovat cizí jazyky s odůvodněním, že nejsou plně využívány veřejné jazykové kursy. Toto zdůvodnění neodpovídá skutečnosti, protože v téže době tato zařízení inserují potřebu dalších lektorů. Nemůže sehnat žádné zaměstnání, kde by i jen částečně mohla využít svou kvalifikaci. Vzhledem ke zdravotnímu stavu nemůže vykonávat manuální zaměstnání, kde jedině by mohla nastoupit.

Organizace Všeobecného Blaha v Salamandrii

JIRÍ RUML

Jako země není Salamandrie příliš známá, neboť nijak zvlášť nevyniká a nepatří právě k nejvyspělejším, hmotně ani duchovně, což je patrné už z transkripce názvu; řídil se vládcí země pravidlem piš, jak slyšíš a čti, jak umíš. Čím však Salamandrije proslula nad jiné země, je početná a mocná Organizace Všeobecného Blaha. Teprve ta ji proslavila po celém světě.

Organizace Všeobecného Blaha vychází ze zásady, že ze všeho nejvíce jest si vážit člověka a proto ho bedlivě střeží od kolébky až po hrob. Některým pak věnuje svou pozornost i po smrti. Ochraňuje občana před jeho (ale hlavně svými) nepřáteli a zejména před sebou samým i za cenu jeho smrti. Takto byli zachráněni mnozí a někteří z nich dokonce posmrtně rehabilitováni. Je v tom jistá logika, specificky salamandrijská, leč účinná pro ty, kteří přežívají.

Péče o blaho občana je na pohled nevinná. Pozvou si, nebo předvedou či dokonce přednesou ho do svých úřadoven a začnou se ptát: S kým se stýkáte? Proč se s ním stýkáte? Co si povídáte? Bez požádání vyhotoví i seznam, s kým se občan stýkat nemá, případně nesmí. Těm nejpotřebnějším zařídí i stálý dozor a doprovod – něco na způsob pečovatelské služby. Aby občan nedoznal úhony nenadále, čtou preventivně jeho dopisy v obou směrech (dosud však neopravují pravopisné chyby) poslouchají jeho telefonické hovory, nahrávají bezplatně jeho hlas, zvlášť podařené nahrávky poskytují rozhlasu a televizi bez nároku na honoráře, fotografují a filmují bez požádání. Snad si zakládají jakési salamandrijské album. Ještě k těm dopisům: Napíše-li občan Představitelům Salamandrije, na což má podle úmluvy nárok, vyřizuje Organizace Všeobecného Blaha i tuto korespondenci. Nebo aspoň pisatele.

Pro své celosalamandrijské album pořizuje též otisky prstů, které bere občanům, zatímco jejich dětem tak bere iluze. Co také s iluzemi, když tato organizace může zařadit všechno: Kdo se dostane na školu a kdo nikoliv, obstará občanům zaměstnání, případně ho o ně přitpraví, vede v evidenci, kdo je nemocný a zná dokonce přesné diagnózy bez ohledu na lékařské tajemství. Žádné tajemství před nimi neobstojí. Na rozdíl od Sokratova «Vím, že nic nevím», tvrdí: «My víme všechno». Snad aby dokázali, jak lidstvo pokročilo vpřed za necelých 2.500 let.

Organizace Všeobecného Blaha pídí po tom, co občan píše, co čte, do kterých divadel a kin chodí, s kým spí a není jisté příliš vzdálena doba, kdy nahradí Linku důvěry, Seznamku a Svatku, když už dnes si hraje na Gallupův Ústav průzkumu veřejného mínění a zhotovuje přehledy, co si kdo o čem a hlavně o kom myslí. Myšlení vůbec je vystaveno v

Salamandrii zvláštní péči, sem spadá nejen školství a kultura, ale i doučování a debatní kroužky. Ba dokonce i jakási preventivní výchova k rodičovství, neboť stačí jen docela malý nátlak, vlastně náznak, že dětem se povede tak, jak budou rodiče smýšlet, nebo aspoň – jak se budou tvářit, že smýšlí. A co by kdo neudělal pro děti i v Salamandrii.

Tím vším Organizace Všeobecného Blaha zdražila nahradila všechny ostatní instituce, církve, politické strany, úřady i zájmové organizace. Prostoupila celý ten složitý aparát vedení společnosti a má smysl pro detaily. Jak již výše uvedeno, pečuje o některé občany i po jejich smrti tím, že určuje, kdy a kde budou mít pohřeb, kdo se smí a hlavně nesmí pohřbu zúčastnit, kam se uloží dotyčné ostatky a obstará i smuteční hudbu. Pravda, trochu svéráznou – jako řev motocyklů, vrtulníků, buldozerů – zato však zcela zdarma.

Vůbec všechna péče je v Salamandriji bezplatná, což zní skoro jako pohádka, ale je to tvrdá skutečnost a nemají pravdu kverulanti, kteří tvrdí, že proto jsou v Salamandriji tak vysoké daně. Za první nejsou zdaleka tak vysoké jako v jiných zemích, kde občané této péče nepožítávají. Za druhé jsou vynakládány výhradně pro blaho všech. A za třetí bude třeba si na ty kverulanty a jejich pomahače pořádně posvítit, aby zbytečně neznehodnocovali vymoženosti tak těžce vydobyté.

Taková je skutečnost a jestli se někomu snad zdá příliš tvrdá, může jít, kam se mu zlíbí, nebo ho Organizace Všeobecného Blaha přesvědčí, že skutečnost může být ve skutečnosti ještě tvrdší. V Salamandriji, samozřejmě.

Italské vydání nových her Václava Havla

Právě ve chvíli, kdy Václav Havel byl znovu zatčen v Praze vydalo italské nakladatelství Marsilio knihu, obsahující italské překlady všech jeho her, které napsal po roce 1969 a které nemohly vyjít v Československu. Knihu připravila skupina experimentálního divadla v milánské čtvrti Brera, jež také uvedla v Itálii s úspěchem jeho aktovky «Vernisáž» a «Audience». Na slavnostní «prezentaci» knihy v římském knihkupectví Paesi Nuovi promluvili o díle Václava Havla známý italský spisovatel Alberto Moravia, režisér Luigi Squarzano, italský slavista a překladatel Havlových děl do italštiny Ginalorenzo Pacini a Jiří Pelikán, který vyzval přítomné představitele kulturního života Itálie aby se zasadili všemi silami za propuštění Václava Havla a ostatních politických vězňů v Československu a za uplatnění Helsinských dohod, aby čs. autoři mohli publikovat ve své zemi.

* Všechny příspěvky s tímto označením jsou otištěny bez souhlasu autora z rukopisů, kolujících v Československu.

Klec vyšla hledat ptáka *

DAGMAR VANĚČKOVÁ

Bylo to 1. prosince 77 po šesté ráno, když mě orgánové StB vytáhli v mém domově z postele a že se mnou nutně potřebují mluvit. Na důkaz mi doručili i písemné vyrozumění podle zákona č. 40 o SNB, § 19, za účelem podání vysvětlení. Po nezbytné ranní toaletě jsem odjela obvyklou Volgou v doprovodu tří mužů. Na můj dotaz, kam se jede, jeden z nich odpověděl: Nechte se překvapit. Směřovali jsme do centra Prahy, ač na pozvánce uvedena Ruzyně, pročez jsem urgovala vysvětlení. Dostalo se mi ho lakonickou odpovědí: Tam je dnes nabito. Takto rafinovaně postrašena, omezila jsem se na žádost, aby v autě nekouřili.

Vlastní výslech, neboli v oficiální verzi podání vysvětlení, se konal v Bartolomějské ulici č. 4, ve druhém patře, v místnosti č. 87 (lze-li věřit kusu papíru nad dveřmi), zhruba od 7 do 17 hodin. Místnost po celou dobu výslechu označena pro kolemjdoucí rozsvícenou žárovkou (zjištěno při mých procházkách s doprovodem na WC), svítilo to i kus dál v chodbě. Později vyjde najevo, že tam máмили vysvětlení z mé dobré známé Anky Marvanové, zatímco švagrová eskortována na OO SNB v Legerově ulici, aby dveře jejího opuštěného bytu celý den strážil ozbrojený VB a Walkietalkie.

Anonymové (z Profese)

První, asi tříhodinovou fází dotazů zvládli moji dva průvodci: pohledný mladý muž (nemá rád, když je oslovován mladíku), podle vlastních slov absolvent právnické fakulty Martinek a druhý o něco starší, baculatý, v oslnivě oranžové košili, prý původem kladenský horník a milovník dechovky. Následoval starší, neobyčejně zvědaný a netrpělivý člobrda, oslovovaný předchozími: soudruhu náčelníku. Trpí asi slabostí pro něžné pohlaví, protože mě ujišťoval: Zůstanete tady tak dlouho, dokud nezačnete mluvit. Že to mohl být plukovník Horák? Po několika hodinách mé mlčenlivé rezistence si přišel se mnou povídat starší pán s brýlemi. Rozhovor o písních V + W a jiném ho nadchl, neboť nakonec prohlásil: Příště si vás tu necháme. Poslední z galerie mých hostitelů, rozhodně nejlíp živený, leč spíše epizodický anonym, mě předem setřel: Paní, vy tu nejste proto, abyste se ptala, ale pouze odpovídala. Měl důvod pro špatnou náladu. Suploval po úředních hodinách písárku a vyfukával závěrečný protokol. Avšak nepředbíhejme...

Jejich starosti na moji hlavu

Proč a jak jste podepsala Chartu 77? (opakuje se při každém výslechu).
Znáte všechny dokumenty Charty a jaký máte na ně názor?

Nemyslíte si, že bude vaše jméno zneužito materiály Charty, které předem neznáte?

Od kdy nejste v KSČ? (Dotazována i při minulých výsleších).

Jaký máte názor na rok 1968? A na Dva tisíce slov? Jak se díváte na Trockého?

Co by řekl vašemu nynějšímu postoji váš otec?

Jak se díváte na Listy a Svědectví? Čtete je?

Co říkáte akci Benjále? (Psáno podle výslovnosti).

Jak hodnotíte underdroundovou hudbu?

Jaký máte názor na emigranty z řad chartistů?

Chcete emigrovat?

Proč nechce mládež zpívat ruské častušky? Asi jim někdo musí složit nové, které se jim budou líbit?

Jaký máte názor na Hrabala a jeho knihy, hlavně ty čtyři poslední a zvláště «Jak jsem obsluhoval anglického krále»?

Co všechno čtete?

Odkud znáte M. Hübla, A. Marvanovou, M. Hoška, V. a L. Šilhánovi, V. Nováka, Krále, Landovského? Jak často se stýkate a kdy jste je naposled viděla?

Upřímná neshoda názorů

Na tyto a další otázky, často se opakující s každým novým vyšetřovatelem, jsem většinou nemohla odpovědět buď pro špatnou paměť, nebo věcnou neznalost způsobenou malým zájmem o daný problém, událost či osobnost. Naopak jsem jim ochotně opakovala, že z rodné strany jsem byla exkomunikována in absentia, asi se mi nedostávalo času. Můj kladný pohled na vývoj roku 1968 smeten jedním z vyšetřovatelů argumenty o vylopučených skladištích zbraní. Škoda, že jsem se u odborníků zapomněla zeptat, kolik těch ukradených kanónů vlastně bylo. Dotaz po náhledu mého otce nutno považovat buď za cynismus nebo jakýsi okultismus. Zemřel 2. prosince 1967. Když se vrátil po šesti letech z Buchenwaldu a byl KSČ obdařen funkcí bezpečnostního referenta, odešel po dvou měsících pracovat do továrny, odkud ho kdysi sebralo gestapo. Zůstal tam až do penze.

Odchod chartistů do exilu považuju za osobní věc každého z nich. O vlastním vyhnanství neuvažuju. Umím dost dobře česky a i když slovo samozvanec nezní libozvučně, rozumím mu: jeho etymologický i sématický rozbor mi praví, že se nevztahuje na mne, moji rodinu a mé četné přátele, ale na úplně jiné lidi. I se sofistickou mi můžou jít všichni k šípku, případně i jinam, podle vlastního výběru.

Po vyhlášení Hrabala za suverénní superstar ve svém oboru oponováno, že film Ostře sledované vlaky je nemorální a ponižuje lidskou důstojnost. Na otázku, co čtu, odpovídám, že čtu tolik, až to škodí – očím i paměti. Jako příklad četby uvedena

i Bible, čímž vzbuzeno velké pohoršení. Argument o miliónech věřících komunistů v Itálii, Španělsku, Polsku, a jinde, snadno vyvrácen: nejde o žádné komunisty.

Snad z nedostatku jiné veřejné příležitosti jsem učinila vyznání: o vztahu úřadů k mládeži, jejím potřebám a názorům, ke kultuře, likvidaci značné části vědecké a jiné inteligence jako relevantního potenciálu společnosti, jejíž metou je hlavně životní úroveň a případně také léta trvající snaha dohnat a předejít všudypřítomně proklínanou konzumní společnost, že ano? Něco na způsob: Ať jsme blbí, jen když jsme tlustý!

Převážně míněno vážně

Platí stanovisko Generální prokuratury, že Charta je protistátní a protistranický pamflet.

Moc rádi se stýkáte, jste asi všichni příbuzní, nebo máte v Chartě skupinové manželství?

Jestliže někteří lidé zaujali určitou platformu a strana se s nimi rozešla, nikdy s nimi nenaváže dialog.

Jestli uvažujete o dialogu se stranickým vedením, pak se moc mýlíte.

Diskutovat budete vždycky jen s námi.

Nejdříve budete plnit povinnosti, dodržovat zákony a pak teprve můžete chtít nějaká práva. Tady je totiž diktatura proletariátu.

Co byste chtěli – abychom vám nechali žít a nevší-mali si vás? To je moc podle nás.

Když tady chcete žít, musíte být prospěšní společností.

Myslíte si snad, že politická situace nedovolí zatýkání a procesy?

Kdyby si každý hleděl svého řemesla a nesnažil se politizovat, nemuseli bychom mít státní orgány.

Rozdělení světa dál existuje, všechno je stále na vážkách a činnost Charty tomu nepřispívá.

Povšimla jsem si, že slovo pamflet vyslovují úředníci StB okatě, se zvláštním zalíbením a důrazem. Když jsem se nahlas zajímala, jak to vlastně myslí s tou diktaturou proletariátu třicet let po totální porážce buržoazie a kdepak mají ty bývalé dělníky ve vrcholných funkcích, jeden z vyšetřovatelů hrdě prohlásil: co soudruh Kempný? A pak dodal: Vy v Chartě stejně považujete dělnickou třídu za spodinu. Taky měl notně svrchu na nějaké blíže neurčené doktory. V atmosféře hněvu proti vzdělavcům jsem se ani neodvážila citovat Rosu Luxemburkovou a její dávno zhmotněnou visi o tom, jak snadno se může diktatura proletariátu přeměnit v diktaturu sekretariátu.

Nevím jak komu, ale mně připadá nejzajímavější sentence o pořadí povinností a práv. (Trochu mi to též připoníná vášnivou proklamaci dr. Cvekla loni v únoru v televizi: Lidská práva jakožto práva jednotlivce jsou nemravným přežitkem a pro život člověka mají smysl jedině práva skupinová, posvěcená třídním přístupem). Pořadí povinností a práva stačí promítnout do soužití v rodině, v práci, mezi přáteli, neřku-li v souvislostech mezinárodních, na různých konferencích, takhle v Bělehradě i jinde. Logika gangsterského podsvětí: Když budeš zticha (literárně: držet hubu) nechám tě možná na pokoji. Atd.

Cvičení v kurtoázii

Až napíšete o nás fejeton, pošlete nám ho.

Pošlete nám občas nějaké materiály Charty. (Pak upřesněno: Všechny, které se vám dostanou do rukou). K nám se dostávají se zpožděním.

Jaké byste chtěla zaměstnání? A co váš muž, nechtěl by pracovat někde v archivu?

Mají vaše dcery zájem o studium medicíny?

Máte zájem o cesty do ciziny?

Chtěla byste chalupu?

Sešla byste se s námi na diskusi o některých politických a kulturních problémech? Zajímají nás vaše názory. Nemusí to být tady u nás, ale někde jinde.

Musím říci, že celodenní podávání vysvětlení bylo ze strany tazatelů vedeno poměrně korektně a až na výjimky v klidném tónu. Je pravda, že mě různě strašili, občas i vyhrožovali, dokonce i falešně litovali, ale člověk má právo tu a tam ztratit nervy. Bylo mi několikrát zdůrazněno, stejně jako při minulých výsleších, že jsou taky jenom lidi. I při své špatné paměti si troufám tvrdit, že jsem je předtím ani nikdy potom nenazývala jinými jmény, tak na co ten důraz? Poněkud nervóznější, ba chvílemi nevlídný a nezdvořilý mi připadal soudruh náčelník. Při celodenním vysedávání v málo vytopeném lokále mě studily nohy. Na mou stížnost odtušil: Tak si zapněte kabát! Nemám mu to zas tak moc za zlé. Jistě dodnes neví, že člověk s nemocným srdcem a nízkým tlakem má následně mizerný krevní oběh a potřebuje teplo spíš na končetiny. V poledne mě vyvedli asi na dvacet minut na chodbu, snad potřebovali vyvětrat zakouřený lokál, anebo jen tak z technických důvodů. Vůbec jsem si nebyla jistá, jak se to u nich řeší se zpropitným za donášku oběda. Raději jsem ho odmítla.

Proč nejsem jelen

Venku sněžilo, beztak sinavý den odcházel na věčnost a my, v onom poněkud bizarně přizdobeném lokále (špatná reprodukce výseku Hradčan, kalendář se sovětským železničářem a výhled do protějších oken mně už známé Bartolomějské č. 7), jsme spěli k závěrečnému číslu. Protokol se mě tázal: Máte doma závadové písemnosti? (Na můj dotaz, co se tím míní, odpověděli, že chartovní materiály). Byla jste seznámena s dokumenty Charty 77? Víte, jak jsou rozepisovány a rozšiřovány? Píšete sama tyto materiály? I když jsem věděla, že nic nevím a musela je o tom informovat, přesto mi byla vyslovena výstraha před činností, jež naplňuje § 112 trestního zákona neboli poškozování zájmů státu v cizině. Z toho bych mohla být dodnes jelen, neznat klasika Hrabala, u něhož neuvěřitelné se vždy stává skutkem. I když žiju tam, kde on, přesto to neuvěřitelné potkávám raději v literatuře než v životě, natož vlastním.

Mohu očekávat, že se i tento záznam dostane do rukou některému z pánů tajných, kteří se mnou marnili onoho pochmurného prosincového dne svůj vzácný čas. Ano, marnili stereotypem otázek, například o pravdě: Proč nám neříkate pravdu, paní Vaněčková?

Můj podpis pod Chartou 77 jim neřekl nic o mé pravdě. Ani vyznání o kráse jako nejvyšší životní potřebě, v kteréžto je moje pravda bez zbytku uložena. Stupeň neporozumění a odlišnosti je tak značný, že pokládám za zbytečné znovu se setkávat a rozebírat stejné či jiné stereotypy, když už pomijím princip naprosté nerovnosti takové řeči. Není diskuse, není dialogu, není partnerů, protože kdosi je objekt násilí a bezpráví, jejichž jiný je jedním a všemocným subjektem.

Ano, Jaroslave Hutko, žijeme přece v městě Franze Kafky. A je nás pořád víc, kteří ho tu stále častěji potkáváme a do uší nám zní: Klec vyšla hledat ptáka . . .

Praha, 1. ledna 1978

Patočkova universita, Petlice, Expedice -druhá kultura

Uplynul právě rok ode dne, kdy významný český filosof a jeden z mluvčích Charty 77 byl uvslyšán k smrti.

Jeho pohřeb připomínal spíše policejní manévry, než smuteční obřad. První výročí jeho smrti jistě nebude jiné: úřady mají strach, aby květina či svíčka, zapálená u Patočkova hrobu, nepřipomínaly lidem jeho jméno a jeho čin.

Pražským úřadům se však nepodařilo a ani nepodaří vymazat Patočkovo jméno z lidských srdcí a z moderních čs. dějin. Nepomohou jim k tomu ani armády policajtů, ani pluky jejich kolegů v civilu.

V Praze a v Brně začala před nedávnem svou činnost universita Jana Patočky. Nenajdete ji však v telefonních seznamech, mlčí o ni i podrobná příručka «Učený svět». Patočkova Universita nemá své budovy ani laboratoře. A přece existuje. Po večerech a po nedělích, v soukromých bytech předávají profesori, vyhození z českých universit, své zkušenosti a vědomosti studentům, kteří byli poznamenáni dědičným hříchem a kterým je zakázán přístup ke vzdělání.

Universita Jana Patočky je však pouze jedním z projevů paralelní kultury, která začala vznikat po okupaci v roce 1968 a která se nyní stále více prosazuje a šíří jako odpověď na Husákovu kulturní genocidu.

Již několik let existuje v Čechách soukromé vydavatelství, edice zvaná Petlice. Počet jejích svazků v krátké době dosáhne stovky. Petlice je pozoruhodný kulturní čin. Jsou v ní zastoupeny veškeré žánry: román, novela, povídky, fejetón, cestopis, literatura faktu, filosofie, literární kritika a kunsthistorie, poesie. Uveřejňují v ní jak autoři dosud neznámí, tak i ti, kteří tvoří hrdost české kultury: národní umělec Jaroslav Seifert, Bohumil Hrabal, Ludvík Vaculík, Jan Patočka, Jiří Hanzelka, Pavel Kohout, Ivan Klíma a další.

Knihy edice Petlice vychází v nepatrných nákla-

dech; zájmu a šlánce po nich by však mohl závidět každý západní nakladatel. Protože Xeroxů je v ČSSR málo a přístup k nim je střežen přísněji než do skladiště zbraní nebo omamných jedů, jsou knihy opisovány na psacích strojích. Náklad proto zřídka kdy přesáhne 20-30 kusů. O to více je čtenářů. Každá kniha je úhledně svázána do tmavých desek, autor a jméno jsou vyraženy na obálce, některé jsou opatřeny grafickými listy či fotografiemi. A každý výtisk je podepsán autorem, který výslovně zakazuje každé další opisování. Knihu si můžete zakoupit – zaplatíte náklad na vazbu i část nákladu za prepisování. Přesně podle státního tarifu. Autoři zůstávají bez honoráře – jedinou jejich odměnou je dobrý pocit, že pomáhají udržovat při životě českou národní kulturu.

Zatímco edice Petlice je záležitostí tak řečeno autorskou, zahájil Václav Havel s několika přáteli novou edici. Nazvali ji Edice Expedice. Ve snaze opatřit pro své přátele dobré čtení, nechává Havel opisovat a vázat dobré nové rukopisy. Každý svazek Expedice nese jeho vlastnoruční podpis a informaci: Pro své přátele opsal Václav Havel.

Obě edice jsou zcela legální a úřady v Praze mají problém, jak je potlačit či úplně zakázat. Vydavatelé jim to neusnadňují: přímo programově se snaží, aby většina textů nebyla politicky provokativní, z hlediska úřadů závadná. V ČSSR totiž je dnes zakázáno nejen zveřejňovat necensurované myšlenky a diskutabilní texty. Zakázána jsou totiž i jména, zakázány jsou stovky autorů. Ludvík Vaculík nesmí uveřejnit ani nevinné dětské pohádky. Pavel Kohout by nesměl uveřejnit ani sbírku kuchafských receptů. A kdyby bývalý profesor Karlovy University Einstein byl býval vyloučen z KSČ nebo se jinak zprotivil vrchnosti, ztěžil by mu dnes úřady dovolily uveřejnit jeho obecnou teorii relativity, kterou začal vytvářet v tichých prostorách ve Viničné ulici v Praze.

V Praze vzniká i neoficiální literární revue, ve které budou publikovat svá díla nejen čeští, ale i zahraniční autoři.

V soukromých bytech a ateliérech jsou pořádány soukromé umělecké výstavy. A protože i některá hudba je zakázána, mladí i starší hudebníci pořádají koncerty pro své přátele doma. A zapisují a prepisují je pro ty, kteří se nemohli zúčastnit, na magnetofonové pásky.

V soukromých bytech jsou pořádány recitály veršů, ba i celá divadelní představení. Hry některých autorů nejsou dovoleny, a někteří herci nesmí hrát vůbec. Proč by tedy soukromě, k udržení svého mistrovství a pro potěšení přátel, nemohli sestudovat třeba Brechtovu matku Kuráž nebo nějakého Shakespeara? Na rozdíl od oficiálních představení, soukromá jsou přeplněna – nemohu říci vyprodána.

Co se počtu zákazů týče, Husákův režim může soutěžit snad jenom se středověkou Kalvínovou Ženevou. V něčem ji snad i předstihuje: z čs. knihoven musel třeba být vyřazen sborník Leninových prací, protože ho přeložil a uspořádal občan, přeřazený dnes do ghetta občanů druhé kategorie. Do československé varianty apartheidu.

Existence této druhé, nezávislé paralelní kultury, symbolisované jménem Jana Patočky, je nejpozoruhodnějším jevem v dnešním Československu. A současně zárukou toho, že česká a slovenská kultura nezahynou.

Akademikové Snítíl, Plevza a ti ostatní

Předvánoční volby členů Československé akademie věd, vrcholné vědecké instituce v republice, přinesly krajně vzrušující překvapení pro ty, kdo si dosud neuvědomili okupační realitu a její prosakování do všech sfér života země. Zvolení ředitelů Ústavů marxismu-leninismu ÚV KSČ v Praze a ÚV KSS v Bratislavě – Snítíla a Plevzy – za řádné členy akademie nemělo jen potvrdit a dokázat aparátníky neustále opakovanou formuli o vedoucí úloze strany na všech úsecích, ale znamenalo také – což je podstatné – vpád okupační reality do akademie, které se tato instituce všemožně a všelijak alespoň formálně dosud bránila. Členové akademie byli většinou až dosud voleni zejména z vedoucích pracovníků početných vědeckých ústavů, jimiž akademie disponuje, jen v ojedinělých případech se jejími členy stávali profesori vysokých škol. Akademie si toto pravidlo, resp. výsadu velmi střežila a proto se «cizím», mimoakademickým pracovníkům všemožně zabraňovala vstup, resp. procházeli velmi hustým sítem výběru.

Avšak teď obstarožní a slovní akademikové museli hlasovat pro dva čtyřicátníky, kteří nejenže nebyli v jejich ústavech, ani na vysokých školách, ale v partajních institucích. Několikaleté sekýrování akademie ze strany ÚV KSČ, které provádí bývalý Štollův osobní tajemník Antonín Dolejší (jinak bývalý učitel marxismu-leninismu, vyhozený pro neschopnost), který se smutně proslavil při čistkách ústavů akademie a který spolu s Jaromírem Obzinou (pseudonym Dolina – *Dolejš-Obzina*) zcela svérázně v Mocově Rudém právu «odštěloval» jednotlivé pracovníky, zejména ve společenských vědách, přineslo své ovoce. Okupační realie se tak zcela regulérně – volbou, či přesněji jmenováním několika nových akademiků – prodraly do nejvyšší vědecké instituce: akademika Snítíla, který předtím nebyl ani členem korespondentem zvolili slovní otcové ihned přímo do presidia akademie! *Případ v dějinách akademie zcela ojedinělý.*

Akademik Snítíl je vědec zcela zvláštního rážení. Napsal dosud dvě propagandistické brožurky o únoru 1948 v rozsahu několika desítek stran a je redaktorem příručky k dějinám KSČ, dílka zcela potratového. Taková produkce by za normálních dob – na sklonku 50. a 60. let – nestačila ani na uhájení místa asistenta na vysoké škole. Je vyloučeno, aby se za takovéto «dílo» udělila jakákoliv vědecká hodnota (kandidát věd). Akademik Snítíl je zcela neznámou personou pracovníkům společenských věd, ale je dobře znám aparátu ÚV KSČ z práce v sekretariátu generálního tajemníka.

Pochopitelně, neměříme vědecké dílo kvantitativně. Někdy i zcela rozsahem malá sdělení měla ve vědě převratný charakter, zejména však v exaktních vědách. Ale metodické pokyny pro lek-

tory a propagandisty strany o únoru 1948, resp. o dějinách KSČ, které sepsal Snítíl, není nic jiného, než opsané a vycenzurované pasáže z dějin KSČ, které kdysi v 60. letech připravil Reimannův Ústav dějin KSČ.

Faktem je, že zcela bez ohledu na vědeckou produktivitu, fundovanost a význam strana protlačila direktivním způsobem ředitele svého ústavu do vedení akademie. Ostudnost celé věci nás staví také před nový fakt, který se stává současnou realitou: v podmínkách okupace je kolaborující moci dovoleno vše, bez jakéhokoli ohledu na zvyklosti, tradice a zásady slušnosti; nemravná moc všude působí nemravně a vykořeněně ve službě cizí moci.

V případě akademika Plevzy jde o zcela pikantní záležitost, týkající se přímo Husáka.

Plevza, jako vědecký pracovník Historického ústavu SAV publikoval některé práce z dějin KSČ a revolučního hnutí meziválečného období, které byly přínosné a řadily ho k produktivní, mladší generaci historiků, která měla před sebou pespektivu vývoje. Avšak Plevza zcela náhle na jaře 1968 opustil vědeckou dráhu a plně se dal do služeb G. Husáka jako jeho tajemník – nejdříve na předsednictvu vlády, kdy Husák jako náměstek uskutečňoval federalisaci, pak na ÚV KSS, když se stal prvním tajemníkem ÚV KSS. Když z vedení Ústavu dějin KSS v Bratislavě odstranili B. Gracu, který se stal pro okupanty nepřijatelný pro své postoje po srpnu 1968, Husák tam dosadil V. Plevzu, který se předtím jinak zcela pohrdlivě vyjadřoval nad početným neschopným personálem ústavu a vylučoval možnost, aby mezi ty «impotenty» vůbec někdy šel.

Ovšemže, od té doby V. Plevza končí jako vědec, i když jeho bibliografie závratně roste. Nehledě na zcela falešnou interpretaci slovenské národní otázky v ČSR, na ostudné falšování Clementisova života, kdy je popravený Clementis jím stejně oslavován jako jeho kat Gottwald (zde Plevza ztrácí jakýkoliv hodnototvorný systém), na návraty k V. sjezdu KSČ, kde reviduje někdejší své závěry, stává se Plevza editorem všech Husákových prací, projevů a statí a jeho osobním historiografem. Práce «*Trvalé hodnoty*» z roku 1975 zcela ve formě kalendářové literatury s přebohatými obrázky líčí G. Husáka od jeho studentských začátků ve studentském hnutí, až po jeho poslední projev na stranickém sjezdu; to vše je doprovázeno desítkami fotografií, na kterých Husáka vidíme ve všech možných situacích a pozicích. Pochopitelně, vědecká hodnota této kompilace je zcela nulová (zatímco honorář byl mnohanulový); padnul na ní celý les a vyplývaly se obrovské publikační prostředky, které zcela v historiografii chybí. Tvzení slovenských historiků, že místo této oslavné, nehodnotné literatury by se dalo publikovat nejméně 10 monografií základní-

ho výzkumu, na které nejsou peníze a papír, je zcela namístě. Zatímco koncepční a tvořiví slovenští historikové jako J. Mészáros, L. Lipták, M. Dzvonič, J. Jablonický a jiní jsou zcela umlčeni se zákazem publikace, Plevzova nadprodukce o všem možném (naposled jakási slátanina z Brežněvových a Leninových projevů, a pochopitelně Husákových, k třetí ruské revoluci) je přímo ostudná. Ovšemže, Plevza nepublikuje v posledních letech jediný článek, jedinou stať, jedinou knihu, kde by se obsáhle, nadměrně a neobyčejně často neodvolával na «klasika» Husáka a necitoval hned několik jeho výroků a hodnocení. Veličinou nad všechny hodnoty se mu stal sám Husák.

Málokdy je možné pozorovat takové selhání všech vědeckých hodnot u kdysi nadějného historika. A to vše je pochopitelně svázáno – jako u Husáka – s okupační mocí. Plevza si pospíšíl už začátkem 70. let prohlásit na kterémsi konferenci v Moskvě, že vpád sovětských vojsk 1968 do Československa je hodnotou totožný s jejich příchodem v roce 1945: ve znevolení čsl. lidu v srpnu 1968 viděl jeho *druhé osvobození*.

Ukázalo se, že Husák dovede být neobyčejně vděčný a štědrý ke svému věrným, zejména ke svým oslavovatelům. Plevzu protlačil za člena-korrespondenta Slovenské akademie věd a teď se zasloužil o jeho zvolení řádným členem celostátní instituce. Kariéra pro 43 letého historika nevídaná.

Ovšem, Husák za toto musel také zaplatit: když se měl stát akademikem ředitel slovenského parťajního ústavu, bylo zcela logické, že se jím musel stát i ředitel ústředního ústavu v Praze (Kapkové a Jindrové by si sotva dali vysvětlit, že to nejde) – Snítíl ani neví, kdo všechno k jeho slávě pomohl. A ovšemže, musel zaplatit i svou prestiží: bylo obecně známo, že pokaždé shodil se stolu jmenování Václava Krále profesorem historie na Karlově universitě a dlouhá léta jej nechával u ledu jako odborného asistenta. Ve vědeckých kruzích se říkalo, že dokud bude Husák u moci, Král tuto bariéru nepřekročí, protože jde přímo o Husáka. Je známo, že Král ve službách Novotného ještě po rehabilitaci označoval Husáka a druhy za kavárenské povaleče, načež ho Husák v roce 1968 zcela otevřeně nazval falzifikátorem a vyhlásil, že nezná podobné selhání vědce, jako u Krále. Proto Královi sice nechával ničit a likvidovat české historiky, ten byl vařený-pečený na sovětské ambasádě (viz «Ivánovičové, Václav Král a krise čsl. historiografie» Listy č. 4/75) u sovětských expertů, avšak jeho postup na universitě hlídal jako ostříž.

Teď se veřejnost dozvěděla, že Král byl jmenován mimořádným profesorem čsl. dějin na Karlově universitě. Je to zajisté také daň za akademika Plevzu.

Jak si *Husák z historie udělal osobní služku a z historiků osobní sluhy* (zajisté zajímavý vztah mocivládce k vědě v poslední čtvrtině XX. století), ke kterým je nesmírně stědrý, tak tvrdě a zoufale ničí své odpůrce, resp. kritiky. Případ J. Jablonického, který si dovolil ve své práci «*Z ilegality do povstania*» nesouhlasit s některými Husákovými hodnoceními Slovenského národního povstání v jeho práci *Svedectvo o SNP*, je víc než výstižný. (Viz «Kauza Jablonický» Listy č. 6/75). Nestačilo, že Jablonického zbavili vedení odboru moderních dějin v Historickém ústavu SAV, jeho knihu dali

do stoupy, zakázali mu publikovat, ale teď jej vyloučili i z KSČ, přeřadili na pomocnou práci dokumentátora a je soustavně sledován a vyslýchán policií, přičemž mu odmítli vrátit zabavenou dokumentaci a literaturu.

Kdysi, začátkem 60. let, Jablonický a Plevza začínali spolu v Historickém ústavu SAV. Byli nerozluční přátelé a spolu také byli v Mnichově na stipendijním pobytu Humboldtovy nadace (1967-1968). Již tehdy však bylo známo, že zatímco Jablonický sedával denně v archivech a v Bavorské státní knihovně, Plevzu tam nevidali, ale zato se věnoval zcela jiné, nevědecké práci, o kterou měli zájem jisté výzvědné instituce (Plevza byl předtím také stipendistou v Moskvě). Později vešlo ve známost – a to přímo z míst na ÚV KSS – že Jablonického chtěla získat čsl. vojenská kontrarozvědka (1974) pro práci v Rakousku a západním Německu, aby se věnoval zcela těm úkolům, jako předtím Plevza. Když Jablonický několikrát rázně odmítl tyto námluvy, které považoval za nemorální a nedůstojné vědce, začala jeho persekuce, na které se Plevza významně podílel.

Na osudu těchto dvou slovenských historiků se markatně ukazuje, jak okupační moc disponuje vědci, co od nich žádá a jak podle plnění služeb s nimi nakládá. *Pokud vědec odmítne dělat fízla a ve shodě s historickou pravdou si dovolí nesouhlasit s «klasikem» Husákem, jeho osud je mizerný. Pokud to dělá a slouží, stává se akademikem!* Velmi jednoduchý návod pro všechny kdo touží – ve společenských vědách – po této slávě! Mirku Štěpánku, řediteli Encyklopedického ústavu ČSAV, Sávo Šabouku, řediteli Ústavu teorie a dějin umění ČSAV, vy vzácní militatní bývalí antikomunisté, takto se na to jde, holoubkové! Ke slávě, po které tolik toužíte, Jaroslave Césare, řediteli Orientálního ústavu ČSAV, nevede cesta vědy, ale cesta zcela jiná.

Akademikové Snítíl a Plevza vám ji ukázali, holoubkové!

Praha, duben 1978

Jiří Jirousek

Plánované potlesky

Krajská konference PO SSM v Českých Budějovicích byla zajímavá tím, že se na ní jasně projevila nedůvěra režimu ve věrnost a oddanost pracovníků dětského hnutí, byť i zvláště vybraných a prokádrovaných. Všechny referáty musely být s třítydenním předstíhem projednány a schváleny na OV KSČ, který je pak opatřil razítkem. Pokyny (ovšem neveřejné) k referátům zdůrazňovaly oslavný ráz konference, takže naprostá většina referátů se nezabývala vůbec problémy dětské organizace (které mimochodem nejsou malé), ale zcela v duchu pokynů bylo oslavováno «moudré vedení» společnosti současným stranickým aparátem. Vrcholným bodem konference bylo, když všichni účastníci obdrželi při prezenci «scénář» který přesně určoval, kdy a na jakém místě referátu přijde potlesk, co se bude skandovat a konečně i kolikrát.

TRI GENERÁCIE

ALEBO O ČOM SA V BRATISLAVE MLČÍ

Zdalo by sa – súdiac podľa toho, čo sa všeobecne vie a píše o situácii na Slovensku – , že výtvarného umenia sa normalizačné zásahy nedotkli a že tu panuje vcelku angažovaný, či presnejšie pseudoangažovaný pokoj.

Nuž, také jednoduché to zďaleka nie je. Isteže nebol (početne, nie významom postihnutých) priveľký počet tých maliarov, sochárov či grafikov, najmä zo strednej generácie, ktorých vylúčili zo Zväzu výtvarných umelcov, ktorí majú zákaz vystavovať a predávať svoje obrazy verejným inštitúciám – čo predstavuje značný existenčný postih. Podaktorých z nich, ako napríklad Vincenta Hložníka, dokonca po niekoľkoročnom šikanovaní zase milostivo vzali na vedomie.

No rad zásahov aj v tejto oblasti svedčí o nekultúrnom postoji dnešných vládcov k tvorivému výtvarnému prejavu, o necitlivosti, ba surovosti voči umelcom. Zatiaľčo celé Slovensko, cesty a historické budovy, vstup do závodov, ba aj najkrajšie zákutia našej prírody špatí nevkusná politická reklama, transparenty so stereotypnými heslami a rôzne primitívne samoznaky lásky a vernosti k strane, vláde a k «večnému» nášmu spojencovi, rozhodli sa «príslušné miesta» pred dvoma rokmi pristúpiť ku skrášleniu hlavného mesta svojráznym spôsobom. Prikázali odstrániť celú výtvarnú výzdobu z obytných štvrtí, postavených v šesťdesiatich rokoch, pretože sa im videla primoderná a málo ideová. Vcelku išlo o 39 plastík, stien a o jednu fontánu, ktorých autormi boli Jankovič, Uher, Kompánek, Rudavský (sedem plastík), Binder, Kavecký, Kočiš, Laluha a Pašteka, tedy mená, ktoré pre každého, čo sledoval slovenské výtvarné umenie, niečo znamenajú. Prakticky to znamená, že malá časť plastík putovala do hlbokého prítmnia depozitárov múzeí, ostatné sa jednoducho odstránili tak, že ich vojaci na mieste rozdrúzgali. A sochár Rudavský, ktorý sa pokúsil prehovoriť tieto svojrázne výkonné orgány výtvarnej kritiky, aby jednu z jeho plastík rozbili *len* na dva tri kusy a dovolili mu odniesť si zvyšky svojho diela do ateliéru, mal z toho značné neprijemnosti.

No rovnako smutné ako tento zásah je to, že okolo akcie, ktorá bola verejným tajomstvom – napokon sa čosi také ani nedá utajiť – vládlo hlboké mlčanie, že se neozvali, neprotestovali ani tí, ktorých sa to priamo týkalo, ani ich kolegovia-výtvarníci, ani výtvarní kritici, čo sú dnes na výslni, ba ani tí, čo sú odstavení (a tých je pomerne veľa), teda už teoreticky nemajú čo stratiť.

Ale to už bolo pred dvoma rokmi a na mieste rozdrúzganých plastík nie je nič, alebo čo je ešte horšie, nepekné obrovské reklamné tabule s fotografiami akýchsi vzorných pracovníkov, aké poznáme z veľkej krajiny našich susedov. Dnes sa v Bratislave pre zmenu mlčí o inej výtvarnej akcii, ktorá nie je o nič kultúrnejšia.

V novootvorenej Slovenskej národnej galérii, s

veľmi spornou modernistickou prístavbou priečelia, inštalovali začiatkom roka 1977 stálu expozičnú slovenského výtvarného umenia, zahŕňajúcu vývinové etapy zhruba až do roku 1945. Výbor tvorcov z medzivojnového obdobia vcelku zodpovedal reprezentačnému výberu, s akým sa Slovensko prezentovalo pred tromi rokmi na veľkej výstave v Paríži, pochopiteľne ešte trochu rozšíreným.

Isteže tu nemohlo chýbať ani dielo maliara Imra Weinera-Kráľa, ktorý od dvadsiatich rokov citlivo a nežne, s veľkou výtvarnou kultúrou, poučenou vývinovými cestami parížskej školy, zachycoval svojim štetcom sociálne ladený obraz vtedajšieho Slovenska. Veď nikto nikdy nepochyboval, že tento maliar zohral výraznú úlohu vo vývine slovenského výtvarného umenia, že v ňom má svoje pevné miesto. Ostatne, jeho dielo vyzdvihla a veľmi kladne hodnotila aj parížská výtvarná kritika pri spomínanej súbornej výstave.

Pravda, dnes sedemdesiatpäťročný maliar, žijúci len práci vo svojom neuveriteľne skromnom bratislavskom ateliéri (zatiaľ čo si jeho oveľa mladší dnes angažovaní kolegovia postavili vily-paláce), si pri žiadnom životnom jubileu dosiaľ nevyslúžil niektorý zo zvučných titulov národného či aspoň zaslúžilého umelca, ktorým sa tu už kdeko pýši. Aj to samo osebe naznačuje nepochopiteľnú nechuť oficiálnych miest voči umelcovi, ktorý sa síce o takéto počty nikdy neuchádzal a iste o ne ani nestojí, ale ktorý aj v osobnom živote stál vždy na strane sociálne utlačených, po boku antifašistických síl, bol blízkym priateľom Petra Jilemnického a patrila do skupiny pokrokových intelektuálov, združených okolo časopisu DAV, aktívne sa zúčastnil odboja vo Francúzsku, kde prežil vojnu a pochopiteľne sa ani po vojne od tejto svojej línie neodchýlil.

Nuž tento maliar je dnes komusi zo záhadných, nikde ani verejne ani súkromne nevysvetlených príčin taký nepohodlný, že pred niekoľkými dňami zvesili na príkaz «zhora» *všetky* jeho obrazy zo stien v Slovenskej národnej galérii, ale aj v bratislavskej Mestskej galérii a zahrabali ich kdesi v depozitároch vedľa oných náhodou nerozdrúzganých sôch.

Prikaz je anonýmný, neexistuje v písomnej podobe, chýba preň akékoľvek logické umelecké, či dokonca aj «politické» zdôvodnenie, ale nenájde sa riaditeľ či pracovník galérie, čo by sa mu vzoprel. Veď o deň-dva už by nebol riaditeľom či pracovníkom galérie. A môže sa sám pred sebou vyhovárať na to, že jeho nástupca by i tak príkaz splnil, takže sa sám vlastne ničoho nečestného nedopustil. Nad otázkou, prečo to musí urobiť, si teda ani neláme hlavu. Vystačí s nezmyselnými dohadmi a klebetami, čo sa okolo prípadu šíria: že to spôsobili intrigy mladších angažovaných výtvarníkov, urazených celkovou koncepciou expozičie, ktorá ich vylúčila z konkurencie; že to spôsobili

intrigy starších angažovaných výtvarníkov, ktorí mali vystavených menej obrazov ako postihnutí; že Imre Weiner-Král podpísal Chartu 77, hoci sám tvrdí, že to neurobil a každý, kto ho pozná, vie, že patrí medzi dnes už vzácných ľudí, čo si stoja za slovom; že má priateľov medzi vylúčenými a proskribovanými intelektuálmi, čo vari obstojí, lebo nepatrí medzi ľudí, čo menia priateľov podkľa toho, ako ich hodnotia iní; a napokon, že je prosto žid a preto nepatrí do vývinu slovenského výtvarného umenia.

Každý z týchto dôvodov osve a všetky dovedna sú smiešne a malicherné, ale dôsledky nemožno podceňovať: pred očami umelca na sklonku života rušia – alebo sa pokúšajú zrušiť, anulovať – význam jeho celoživotného diela, chceli by ho vymazať z pamäti. Škoda sa škriepiť o tom, či sa to dá alebo nedá. Vieme, že sa to robí veľmi dôsledne a žiaľ, pokiaľ ide o vedomie či vedomosti mládeže, nie celkom neúspešne s veľkým počtom vynikajúcich československých tvorcov zo všetkých oblastí umenia.

Mimochodom, črtá sa aj tretí výtvarný škandál, pravda tiež čistotne ututlaný a administratívne riadený: skupina mladých a najmladších slovenských grafikov, za spolupráce jedného dvoch slovnutejších starších tvorcov, si vytvorila pre vlastné potešenie album grafických listov zhruba v toľkých exemplároch, koľko bolo účastníkov tejto akcie. Hoci samotné grafiky nemajú v nijakom zmysle «disidentský» charakter, nútia teraz, keď sa o veci dozvedeli vyššie miesta (údajne tak, že o vydanie tohto alba prejavilo záujem akési západoeurópske vydavateľstvo – ale ktovie, či to je vôbec pravda!), jednotlivých prispievateľov, aby urobili internú sebakritiku a navyše aj akési vyhlásenie na podporu momentálnej politickej línie.

Ale pravdepodobne im ani to nevelmi pomôže. Proti niektorým sa už urobili opatrenia (vyradenie z výstav apod). a aj nad ostatnými sa bude vznášať nevyslovená kliatba. Podľa zásady: buď on ukradol kabát, alebo jemu ukradli kabát, ale dačo s ním nie je v poriadku.

Jozef LIŠKA (Bratislava)

Tuhá mlha nad Rímom

JULIÁN SLATINA

Pod titulom «Předsylvestrovská šturmovština v New Yorku» jsem v letošním 1. čísle «Listů» vzdal hold reportérské pohotovosti a důvtipu rozhlasového zpravodaje Miloslava Ambruse, kterému se podařilo usvědčit amerického novináře Tada Szultze s deseti letým zpožděním ze špionáže, protože prý 21. srpna 1968 v Praze počítal sovětské tanky. V závěru holdu jsem upřímně popřál Čs. rozhlasu ještě více Miloslavů Ambrusů, novinářů leninského typu.

Moje přání se splnilo, a to rychlostí, která překonala moje nejoptimističtější očekávání. Na pražském rozhlasovém nebi zazářila další stálice, snad ještě třpytivější, než je Ambrus. Jmenuje se František Tuhý, a v pořadu studia VII na «Hvězdě» 16. února ho představili jako «redaktora zahraniční redakce».

Vrátil se prý – řekl úvodem interviewující, patrně jiný redaktor zahraniční redakce – nedávno z Itálie, kterou navštívil «v době, kdy celá země prožívá politickou krizi». Tazatel bohužel neupřesnil, kterou zemi – zda zemi navštívenou nebo zemi návratu – tím míní. Pokud však jde o politickou krizi v Itálii, Tuhý o ní v celém rozhovoru nic neprozradil, což je škoda, protože prý tam strávil 16 dní. Je to i škoda hospodářská, protože tam sotva cestoval na vlastní útraty, takže se Čs. rozhlasu valně nevyplatil, jak si ostatně ověříme i dál.

Značná část rozhovoru byla věnována aféře se vstupním vízem: Tuhý je dostal až po čtyřech měsících, o čemž interviewující chvatně poznamenal, že to odporuje závěrečnému aktu z Helsinek. Jedině chvatem lze vysvětlit, že nedodal «zatímco Československo udílí západním novinářům víza na počkání přímo na hranicích».

Ale sledujme raději zážitky Františka Tuhého přímo v Itálii. Budu citovat pro přesnost ne z rozhlasového rozhovoru, ale z «Rudého práva», které jím bylo tak nadšeno, že 24. února otisklo jeho rozšířenou verzi. Tedy: na římském letišti všechno probíhalo hladce, takže ani «vlčák italského celníka», který

Tuhému «očíhával zavazadla» (v Československu zavazadla patrně očíhávají pouzí jezevčtci!). Tuhému nezabránil, aby si všiml «palcového titulku v novinovém stánku», který prý tvrdil, že se terorismus do Itálie šíří z Československa. Tuhý bohužel nemůže noviny předvést, protože ani on, ani prodavačka neměli drobné.

Ale to byla jen počáteční směla, předzvěst dalších. Nejenže den po jeho příjezdu římský list «Il Messaggero» přinesl článek, který «ostře napadal naše zřízení» (pochopil jsem správně, že tím chtěl nepohodlného přítchozího vyprovokovat?), ale dokonce náš zvláštní zpravodaje se vrátil z hotelového pokoje do haly «dříve, než bývá zvykem» (jak rychle to bývá zvykem, konkrétně v Římě?), takže zaslechl, jak vrátný telefonuje (hádejte, kam!), že «ten podezřelý Čech už je tady».

Nepodléhejme, prosím vás, pokušení uvažovat o tom, zda a kam kdo telefonuje, když se dejme tomu italský novinář ubytuje v «Alcronu» nebo v «Jaltě». O to totiž nejde: zajímá nás, co zjistil zuřivý reportér Tuhý, když si vyšel do římských ulic s magnetofonem, aby natočil opravdové názory opravdových Italů o Československu. Čekali byste, že správně stranicky vyškolený novinář Tuhý zjistí, že dělnická třída a vůbec lid pomlouvám «Messaggera» nevěří a pronese nadšenou chválu ČSSR a její socialistické výstavby. Chyba lávky! Reportér interviewoval zedníka, který opravoval Koloseum, úředníka na poště, pokojskou v hotelu, zelináře na rohu a muže prodávajícího pečené kaštiny. Zde je závěr jeho ankety: «Všichni dotazovaní se domnívali, že jsou v Československu koncentrační tábory» (Tuhý neupřesňuje, zda výslovně jmenovali Mírov, Bory, Leopoldov, či co); dále «že lidé musejí mít propustku, když chtějí navštívit své známé v jiném městě» (ač asi nejmenovali signatáře Charty 77 nebo jiné, kteří se provinili trváním na dodržování lidských práv), a také «že jsou u nás ženy na příděl» (tu zmínku uveřejnilo

«Rudé právo» neodpovědně: co když teď začnou muži schovávat ženy na půdách a ve sklepích z obavy, že nebudou?, «a podobné nesmysly». A prý korunu tomu nasadila žena, která vyjádřila domněnku, že «komunisté jedí své děti».

Když jsem dočetl až sem, zmocnil se mě divný pocit. Ty předešlé «nesmysly» by všechny jaksi prošly, i když s těmi ženami na příděl je to trochu moc – to už spíš by se dalo naopak tvrdit, že někteří novináři jsou u nás za peníze volně ke koupi. Ale s tím pojídáním dětí to už opravdu nesedí. Uvažuji takhle: V posledních volbách hlasoval každý třetí volič v Itálii pro komunistickou stranu; jeden z nejmasovějších nákladů v Itálii má komunistický deník «L'Unita»; v Římě, kde se rozhovory prý konaly, má levice většinu a starosta Věčného města byl zvolen na komunistické kandidátce. Že by dobrá žena myslela, že soudruh starosta (a ještě k tomu profesor!) jí své děti?

Vidíte – co je moc, to je příliš. Ale nevylučujme, že se takoví lidé našli – ostatně reportér Tuhý má jistě zvukový záznam na důkaz.

Nemá. Bohužel. Proč ne? Inu – dovtipte se přece! Druhý den přišli dva muži, «ukázali mi své odznaky italské tajné policie» (čímž přestala být tajná, ale nebudme puntičkáři); vyptali se na plán jeho další cesty a trvali na tom, že si poslechnou, co natočil. Vůbec se jim to nelíbilo. «Taková anketa vyloženě zkreslí mínění o naší zemi u vás», prý mínil jeden (s čímž je třeba souhlasit), a druhý namítl: «Tohle není hlas pravé Itálie!». (Což je přesně to, co mě přivedlo k pochybám o celém Tuhého povídání). A nakonec jeden z «tajných» policistů celý pásek smazal. Magnetofon mu nechali, takže mohl točit dál. Ale to neudělal, protože prý cítil «na svých procházkách ulicemi dech oněch dvou pánů (že by pracovali bez vystřídaní dalších čtrnáct dní a jeli s ním do Neapole?) za svými zády». Tak raději nic netočil a chodil «volně» (ač s oněmi dvěma pány za zády) po Neapoli, což byl drahý špás. To proto, že mu v Neapoli «během čtyř dnů dvakrát obrátili kapsy mladí zloději na motorkách». Takže účetní Čs. rozhlasu jistě po návratu pochopil, proč František T. přivezl zpět jen málo svěřených valut, pokud vůbec nějaké.

Mustím se přiznat k jednomu pocitu, ač je mi líto: nevěřím už Františkovi Tuhému ani slovo. Ne, že bych si myslel, že Itálie nemá tajnou policii, nebo že italské policie jedná s lidmi v rukavičkách. Jenže ono je to všechno nějak podezřelé: Nezapné a – mírně řečeno – krajně nepravděpodobné «citáty» z výroků lidí v římských ulicích, které Tuhý nemůže doložit, protože prý mu je policie smazala. A to údajně smazání samotné: má-li italská policie tak spadeno na novináře ze «socialistického» Československa, proč by vlastnoručně ničila záznam výroků, které jsou Československu nepříznivé? Proč by spíš nemazala výroky pročeskoslovenské, kdyby je byl Tuhý natočil? Jak mohu věřit jeho tvrzení, že mu to policista odůvodnil starostí o dobré mínění Čechoslováků o Itálii, když i dítě ví, že toto mínění by mohlo daleko víc utrpět Tuhého vylíčením italského policejního zákroku?

A pokud mi zůstávala na konci četby článku jiskřička naděje, že si to Tuhý všecko nevyčucal z prstu, zhasla při poslední větě: «Vždyť většina těch obyčejných Italů, se kterými jsem se velice rád stýkal, se ke mně chovala opravdu srdečně». Proč by ne – ale pak proč tedy necituje jediný «srdečný» výrok a omezuje se na pitomosti o ženách na příděl a pojídání dětí?

Pokusme se na tuto otázku odpovědět. Nechme teď stranou možnost, že scéna s policií slouží k odůvodnění toho, že Tuhý za 16 dní zájezdu nic nenatočil. Podstatnější je toto: za dobu znormalizovaného režimu bylo už tolik zahraničních novinářů v ČSSR – pokud se k nám vůbec dostali – podrobena omezením pohybu, špehování, prohlídkám, nátlaku i násilí – vzpomeňme jen loňského násilného vyhoštění dvou francouzských novinářek za to, že šly navštívit Martu Kubišovou – že si lidé jako Tuhý, a především pachatelé těchto zákroků, uvědomují, že se o tom v naší veřejnosti ví. A Tuhého zkažky znějí jako pokus odvést pozornost a říci: «Vidíte, na Západě se to děje taky, jen co tam přijede československý novinář!».

Ostatně si vysloužil Tuhého článek právě v tomto smyslu výsměch italského tisku. Tak římský «Giornale» ve stati «Podivuhodné strasti pražského novináře» napsal, že Tuhého vyprávění hraničí na «politickou detektivku». List s úsměvem dodal: «Tuhý má veškeré důvody stěžovat si na nepříjemnosti v Itálii, když přece žije a novinářsky pracuje v Československu, zemi, kde policejní omezení a cenzura jsou věci neznámou. Právě proto, že u nás v Itálii vládne tak nedýchateľné ovzduší, volí tolik Italů svobodu v Sovětském svazu a v Československu . . . ».

Levicový «Paese Sera» referoval o článku v «Rudém právu» hned den po jeho uveřejnění. Zdvořile se zdržel výslovných pochyb o autenticitě Tuhého údajných rozhovorů, ale zdůraznil, že «italské veřejné mínění už není kopií těsně poválečného . . . stačí vzpomenout posledních voleb, abychom viděli, v jaké míře se italský občan svobodně přiklonil k levici . . . ». A «Paese Sera» dodává: «V Československu došlo a nadále dochází k věcem, které nemůžeme schvalovat, jak si jistě i František Tuhý uvědomuje. Nesouhlasíme se způsobem, jakým byl potlačen pokus vedený Dubčekem v roce 1968, ani s pronásledováním komunistů a jiných občanů, ani s procesy proti signatářům Charty 77. Tady nejde o předsudky», pokračuje «Paese Sera», «a kdyby se nás byl Tuhý zeptal, byli bychom mu to řekli. Chce-li «Rudé právo» opravdu zlepšit pověst Československa v cizině, ví dobře, co dělat a co doporučit».

Tolik list italské levice. A skutečně: proč se Tuhý «zapomněl» zeptat italských socialistů a komunistů, co si oni myslí o Československu? A zeptal-li se, proč o tom nepíše ani slůvko? Proč neinterviewoval jediného továrního dělníka, jediného levicového politika nebo spisovatele, proč ne Enrica Berlinguera, generálního tajemníka IKS? Inu, pochopitelně: za prvé by se od nich byl dověděl, co vědět nechce, nebo aspoň co nemůže uveřejnit. A za druhé: právě tito lidé, právě Italská komunistická strana, jsou u pražského vedení v nemilosti daleko větší, než jakákoliv (skutečná nebo detektivková) římská policie, protože ta se aspoň dobře nedá označovat jako nositelka «buržoazního, reakčního a kontrarevolučního» eurokomunismu! Proto se Tuhému básnilo o pojídání dětí a násilně vymazaných páscích daleko pohodlněji, než by byl psal o skutečných názorech pokrokových Italů.

A v tom je možná i nejpodstatnější odpověď na neodbytnou otázku, proč vlastně Tuhého slátanina vyšla: aby pomohla zamlžit závažný, pro budoucnost skutečného socialismu klíčový vývoj ve velkých západních zemích; vývoj tak nemilý moskevským i pražským zaměstnavatelům všech Tuhých, Ambrusů a jiných Oborských.

Sebevražda signatáře Charty 77

Psali jsme již (Listy, č. 1/78) o sebevraždě dvaadvacetiletého dělníka Josefa Kazika, signatáře Charty 77 z Chomutova. Protože její okolnosti jsou příznačné pro dnešní atmosféru, seznamujeme s nimi dodatečně naše čtenáře:

V polovině září 1977 dostal od vojenské správy předvolání, aby se dostavil k převzetí povolávacího rozkazu. Posmutněl a poslední týden září přestal chodit do práce. Zdržoval se ještě v Chomutově. Počátkem října přijel do Prahy. Byl ve velmi špatném duševním stavu. Jeho bratr ho odvezl do psychiatrické léčebny v Petrohradu, kde znal z vlastního pobytu primárku ústavu. Ta však nebyla přítomna a službu konající lékař ho nepřijal. Pobýval nadále v Praze a jeho přepadlost a sklíčenost přešla ve vyrovnanou resignaci. Žil bez cíle ze dne na den, ale z jeho chování nebyly patrné známky deprese. Přijel za ním jeho kamarád z Chomutova a zdálo se, že se se svou situací vyrovnal a rozhodne se, jak ji bude řešit dál. Kamarád v úterý 4. října odjel a podle názoru Kazikových známých, kteří s ním mluvili ještě ve středu odpoledne, neprojevovaly se u něho i nadále známky sklíčenosti a deprese. Večer si však vzal elektrický kabel a odjel na konečnou stanici elektrické dráhy do Vokovic, sešel do Šáreckého údolí a tam se v noci z 5. na 6. října na stromě oběsil. Nalezen byl náhodným chodcem kolem deváté hodiny ranní. VB u něj našla dopis, jež pak dala přečíst pouze jednomu jeho bratru. Svě nejbližší v něm žádal, aby se na něj nezlobili, že nemůže jinak, že vězení by nepřezil, že jediným důvodem jeho sebevraždy je odmítnutí vojenské služby.

Několik dní před tím napsal dopis svému bratrově. Dopis, z něhož je patrný jak jeho duševní stav, tak i později vykonaný tragický úmysl:

«Jak bídně je na tomhle světě,
jak děsně se zde cítí,
jak člověk může vytrpět zlobu příští?
Odpusťte, kdo můžete,
zapomeňte, kdo chcete.
Člověk bláznem zůstane
dokud se něco nestane.
Vždy při volném životě
ze zadu někdo sejme tě.
Všechno už je spočítané,
nevím, jak utečem,
nezbývá než se státí bídným zvířetem.
Bud' živ».

Potom je připsán jeden vzkaz «... ať se nezlobí, ale nemohl jsem to jinak udělat. Měl jsem ze všeho strach». Pod tím, sedmkrát pod sebou, je stále se zmenšujícím písmem napsáno «Bojí se...».

Uvážíme-li stav jeho duševního zdraví a psychologický tlak, ve kterém se vzhledem k vlastnímu systému hodnot odmítnutím vojenské služby ocitl, vidíme zcela jasně dvě hlavní příčiny jeho osobní tragedie: Je to lékařsky neodpovědná práce obvodních komisí sledujících výhradně mocenský zájem státu a budování jeho branné moci a

absence zákona o náhradní službě za základní vojenskou službu v právním řádu republiky. Dokud tyto hlavní příčiny nebudou odstraněny, budou se podobné osobní tragedie opakovat.

Zpráva o pohřbu

Rodina Josefa Kazika původně zamýšlela uspořádat smuteční obřad v pátek 14. října 1977. Rozhodnutí o převezení těla tragicky zesnulého z Prahy do Chomutova se však stále administrativně protahovalo, až nebylo zbylí a pohřeb byl stanoven až na úterý 18.10.1977 na 14. hodinu. Ve čtvrtek 13. října, po té, co rodina odeslala telegramy, pohřební služba rozhodla, že smuteční obřad začne již v 9.30 hod. Rada Kazikových přátel se už o této změně nedověděla. Pohřeb se stal středem zájmu chomutovské policie. Kazikův přítel M. Skalický, rovněž signatář Charty 77 (v r. 1976 odsouzen za to, že umožnil vystoupení hudebních skupin Plastic People of Universe a DG 307), byl již 17.10.1977 předveden k výslechu. Večer byl však bez výslechu propuštěn. Totéž se opakovalo i druhého dne, kdy byl zadržován na policii od 8 do 13 hodin, kam byl zavolán k údajnému výslechu.

Samotný smuteční obřad pak probíhal pod patronací policie. Hřbitov byl obstoupen policií uniformovanou. Uvnitř hřbitova dohlédala policie neuniformovaná. Účastníci smutečního obřadu – asi 80 známých a přátel zesnulého – byli i přes značnou mlhu fotografováni. Strážci pořádku vzali v «ochranu» i stuhy věnců. Na jedné z nich byl citát ze Seneky, vztahující se k tragické smrti Kazikově a věnování: «Loučí se s Tebou Underground». Jeho kamarádům bylo zakázáno odnést rakev z kaple ke hrobu a teprve po konfliktu rodiny s pohřební službou a konzultací Pohřební služby s nejmenovanou veličinou jim bylo dovoleno spustit jeho rakev do hrobu. Přesto, že kněz vykonávající obřad, byl úředně přidělen a svou řeč také takto pojal a navíc ji četl, pojížděl za zdí hřbitova právě po tu dobu buldozer.

Pozornosti policie neušly ani Kazikovi přátelé, kteří přišli kolem druhé hodiny odpoledne už jen k jeho hrobu. Byla jim položena «případná» otázka: «Co že tady vlastně vůbec chtějí».

*
* *

Doc. JAROSLAV ŠABATA, se stal od začátku dubna 1978 novým mluvčím Charty 77 místo prof. Dr. Jiřího Hájka, který tuto funkci předal ze zdravotních důvodů. Jaroslav Šabata byl docentem na filosofické fakultě Brněnské university. V roce 1968 vykonával funkci tajemníka KV KSČ v Brně a byl zvolen na XIV. sjezdu KSČ 22. srpna 1968 členem ÚV KSČ. Byl jedním z prvních, kteří se postavili proti moskevskému diktátu na zasedání ÚV KSČ 31.8.1968. Po vyloučení z KSČ a z university pracoval jako dělník. V listopadu 1971 byl zatčen i s oběma syny a dcerou a v srpnu 1972 odsouzen na 6 a půl roku vězení, odkud byl propuštěn v prosinci 1976 po pěti letech s podmínkou. V lednu 1977 byl mezi prvními signatáři Charty 77.

CO SE DĚJE V NĚMECKU

ADOLF MÜLLER

U Čechů a Slováků, lhostejno zda žijí doma či v exilu, ožil, zdá se, zájem o Německo. Nejde v tomto případě jen o dlouhodobě existující, nutný a obvykle s obavami či skepsí provázený pohled čs. veřejnosti na dva hlavní geopolitické póly vlastního sousedství: Rusko a Německo, nýbrž spíše o aktuální zájem vyvolaný politickým vývojem posledních měsíců v obou německých státech a podpořený velmi rozpornými informacemi masových medií a jakýmsi rozpadem zavedených a obvykle hrubě zjednodušujících měřítek a kritérií. V čs. «znormalisovaném» tisku, rozhlase a televizi není sice západní Německo už dlouho pouhým doupětem revanšistů, avšak útoky na «militarismus», «klerikálfašismus», «sociálně-liberální pokrytectví» a pod. ani dnes nechybí. Jsou ovšem často střídány značnou zdrženlivostí ba chválou na adresu vládních kruhů v NSR a tak konsument ať už mediím věřící či nevěřící se v tom těžko vyzná. V západních médiích jsou informace objektivnější, ale ani tam často nechybí neobjektivní nacionální podtóny nebo vliv minulých předsudků. Ani v čs. exilu tomu není jinak. O Německu a Němcích se názory různí, ale také podstatně mění; někteří bývalí čeští nacionálové se dnes vyjadřují téměř jako germanofilové, řada socialistů z generaci mladších, spatřující dříve v NSR jen vzor, je dnes kritičtější atd. Ostatně nejde nám jen o NSR. Také zájem o NDR roste a i této části Německa je třeba věnovat zvýšenou pozornost. Hluboké antipatie téměř všech Čechů a Slováků vůči «pruskému socialismu» v NDR, oprávněně zesílené především po srpnu 1968, dopadaly i na mezilidské vztahy. «Dederonáci», jak se občanům NDR v Československu říká, byli všude neoblíbeni, možná do jisté míry také proto, že v nich mnohý český měšťáček (aktivní obvykle také jen v konsumu a shánění) viděl sám sebe jak v zrcadle. Nyní se však mnohé problémy a rozpory jak je známe z Československa šedesátých let jakoby opakují v NDR a tak zájem stoupá a začíná se objevovat i solidarita a spolupráce potlačených. I v metodách čs. exilové opozice nebo Chartistů doma se rozšiřuje spektrum orientace na Německo: provolání a výzvy všeho druhu se neobracejí jen na některé německé intelektuály jako dříve, nýbrž téměř na všechny demokraticky orientované německé politiky, ze všech táborů, přičemž však autoři podobných dokumentů nemlčí k otázkám, které se jim nelíbí, nebo které zasluhují kritiky, např.: «berufsverbots», difamace pokrokových jednotlivců a pod. (viz Kniha Charty, Index).

NA VLASTNÍCH NOHÁCH

Co je příčinou tohoto v podstatě pozitivního vývoje názorů a co vede k onomu zvýšenému zájmu o Německo? Děje se snad v Německu něco převratně nového? Lze tam hledat nějaké vývojové nenormálnosti nebo stává se snad z Německa opět jakýsi labilní faktor Evropy s nevyváženými

vztahy k politickým skupinám, hnutím či státům ve svém souledství? Jistě nikoliv. Spíše naopak. Vývoj v Německu, porovnáno s trendy světového vývoje, je «normálnější» než v předchozích desetiletích. Byť jde třeba někdy – viděno očima Němců – o změny k horšímu. Slábnou především vyjímečnosti, zvláštnosti charakteristické pro poválečné Německo. Ať již to bylo mimořádné preferování obou německých států v mocenských blocích (se vši podstatnou růzností těchto bloků i obou německých států!), vyplývající z mimořádné strategické důležitosti německého území, ekonomického potenciálu a společenské stability, nebo ať to byla třeba mimořádná pasivnost, závislost či v případě NDR úplná nesamosatnost německé zahraniční politiky. Německé státy prostě dospívají v atmosféře oslabené bipolarity a kde se jim zdá možné nebo kde je nutné, tam se stavějí na vlastní nohy. (Nelze přehlížet ani různost společenských systémů a tak jsou tyto změny podstatnější a výraznější v politice NSR).

Mění se též hospodářská situace v Německu. Celá země je stále jedním z pilířů evropské industrialisace a NSR stále jednou z hospodářsky nejstabilnějších a sociálně-politicky nejvyspělejších částí světa a NDR jistě nadále hospodářsky významným státem východního bloku, nicméně «hospodářský zázrak», ten západní i jeho východoněmecký odvar, skončil. Západní Německo prožívá v hospodářství strukturální potíže, novou vlnu technologické racionalisace; to si vynucuje změny i ve skladbě povolání a v sociální struktuře vůbec. Sociální vymoženosti i síla německé měny oslabují nechtěně exportní možnosti (německá práce je drahá). Z nezaměstnanosti jednoho milionu pracovních sil se stává pomalu trvalý faktor, bolestivý zvláště pokud jde o mladistvé. Stoupá závislost na zdrojích surovin, roste problém orientace energetiky a pod. To a jiné se odráží v silicích sociálních střetech v zemi, v rostoucím počtu stávek například. Nejde ovšem o radikalizaci politických poměrů v klasickém slova smyslu. Německo je zemí poměrně konservativní. Hospodářsko-sociální zhoršení (viděno očima neněmeckého světa: znormalisování) situace není vodou na mlýn «levicovým» stranám, jako v jiných zemích. Projevuje se zatím spíše jen v přeskupování politických sil, v tékavosti voliče a někdy i v radikalizaci «pravé». Bezpochyby sílí role a význam odborů. Ale i v nich najdeme spoustu staromódních názorů a představ. Téměř jediný recept na současné potíže spatřují mnozí odborářští funkcionáři v odmítání racionalisace a technického pokroku.

Také v NDR se hospodářská situace podstatně zhoršila. Honeckerův režim se sice před několika lety rozmáchl a chtěl se ocitnout skokem v rozvinuté konsumní společnosti, pokus však zůstal trčet v písku. Ekonomický systém se nezměnil, očekávané zrychlení růstu produktivity se nedostavilo a tak ze skoku zbyl jen rozsáhlejší import financovaný do minulého roku četnými úvěry. Výsledek: mimořádná zadluženost (viz Budování na

úvěr, Listy č.1/78), zvětšené rozptýlení investic a kromě toho: nebezpečné seznámení občana s lákadly cizích výrobků, tedy zesílená konfrontace veřejnosti s nedostatky vlastní hospodářské produkce. A i zde ovšem dopad celosvětových problémů: zdražení surovin, problémy energetiky, vlivy inflace atd. Navíc v mnoha praktických případech končí, pro odpor států Evropského společenství, jakož i v důsledku jednání mezi Bruslem a RVHP, preference NDR v tzv. vnitroněmeckém obchodě, jehož prostřednictvím dostávala NDR ze západního Německa západní výrobky za mimořádných podmínek a naopak vlastní výrobky mohla skrze NSR, často bezcelně, na Západ vyvážet. V NDR dochází tedy k vystřízlivění, rozčarování a očekává se to, co proběhlo již v Polsku, Československu i v SSSR, totiž značné zvyšování cen.

Změny jsou pochopitelně vidět i v politické oblasti. Konsensus demokratických stran v NSR zeslábl, atmosféra se více než dříve podobá jakémusi permanentnímu předvolebnímu boji, slábne věcnost argumentace a roste demagogie, na všech stranách, a s ní i nespokojenost voliče s programy politických stran nebo s jejich realizováním. Že je za těchto okolností postižena spíše ta část politických sil, která nese vládní zodpovědnost, to ani nepřekvapuje. Tím spíše, že sociálně-liberální koalice sice chápe, lépe než opozice, nutnost reform, ale nepředkládá je vždy dostatečně propracované, podceňuje často kontakt s občanem, zanedbává práci s masovými médii, utíká se před nepříjemnými souvislostmi k bezcílnému pragmatismu a dostává se tak někdy do z minulosti již známému postavení německé sociální demokracie, kdy cílem se stává udržet se u moci i za cenu vzdávání se vlastních názorových posic. S argumentací «zabránit horšímu» (myšlena je případná vláda dnešní opozice) jsou v praxi často opoziční názory akceptovány jako norma vládní činnosti. Objevují se asi výrazněji než dříve i negativní stránky myšlenkových tradic i sociálního složení společnosti. Demokracie je mnohdy interpretována především jako Pořádek, Stát, Disciplína (což má i své přednosti) přitom však člověk, individualita, nekonvenčnost, kreativnost přicházejí často zkrátka. Konservativnost starší generace se za takové situace hlásí více ke slovu skrze sociální předsudky, povzbuzený nacionalismus, byrokratické tendence (bašty minulosti jsou především v nižším státním úřednictvu).

RADIKALISMUS A TERORISMUS

Zájem k Německu poutá v poslední době také řada afér, jež – obvykle pod zvětšovací sklem světového tisku – ilustrují, ale často také zkreslují skutečný obraz dnešního západního Německa. Příklady: paní Kapplerová unese (sama?) svého na smrt nemocného muže-válečného zločince z Itálie (poté co se oba státy ukazují být neschopny důstojného řešení této otázky), dopustí se tedy formálně právně trestného činu, není však ani formálně stíhána, část veřejnosti (voličů!) kvituje její čin se zadostiučiněním, vláda tedy trapně dlouho mlčí; před soud je naproti tomu postaven předseda studentské organizace jen proto, že na stejné universitě popsal jakýsi anonymní levicově radi-

kální autor ve studentském časopise otevřeně běh svého myšlení po atentátu na státního návládního asi tak, že byl nejprve rád a atentát schvaloval, pak ovšem došel k názoru, že teror není cestou k dosahování politických cílů; různá zaměstnání nemohou dostat buď členové radikálních avšak zcela legálních organizací nebo dokonce i ti, na nichž zůstala jen nálepka, neboť byli jako studenti podobně politicky čini, ačkoliv o jejich odborné kvalifikaci i ničím nezáužených občanských právech není pochyb; o výnosná zaměstnání však naopak nemusejí mít starost «odborníci» nebo politikové, jejichž nekvalifikovaná rozhodnutí vedla před léty např. k vyzbrojení západoněmeckého letectva letadly, z nichž už zhruba dvě stovky (!) spadly, a v jejichž troskách zahynula více jak stovka pilotů, policie projevuje ráznost proti odpůrcům výroby atomové energie, ale schází jí kombinační schopnost, ba dopouští se nevysvětlitelných chyb v boji proti rafinovaným teroristům, atd. atd.

Ke slovu přichází i radikalismus mladých, také nepoučitelný, zdá se, ani minulostí vlastní země ani příklady odjinud. A protože neexistuje strana, která by cílevědoměji podchycovala, informovala a vychovávala tyto mladé sociální kritiky, stává se z nich, chtě-nechtě, reservoár duše lovcích a vzájemně se potírajících stran, strániček a spolků dogmaticko-komunistického zaměření, – které ovšem suma sumárum nedosahují ani 2% voličů a hrají tedy v celkové politické situaci země nepodstatnou roli. Někteří jednotlivci propadají pak děravým roštem této politické struktury až ke skupinkám teroristů. Terorismus je vůbec jedním z předních důvodů našeho oživlého zájmu o NSR. Jak je to s ním tedy? Především: terorismus jako mezinárodní problém není v NSR, ať jde o kádrové zázemí nebo o činy, ve své politické roli, v součtu svých útoků i v počtu členů či tzv. sympatizantů významnější než terorismus v některých jiných západoevropských státech. Vyniká jen důslednější organizovaností a dostává se mu nadměrné publicity hysteričností a sensacečtivostí sdělovacích prostředků. Jeho vedoucí postavy se rekrutovaly převážně z řad původně humanisticky angažovaných, vůči sociálním nerovnostem precitlivělých, křesťansky vychovávaných dětí (často z rodin evangelických duchovních) ocitnuvších se v kulturním i politickém konfliktu s generací bývalých nacistů, dětí, hledajících poučení u vulgárního marxismu a revolučního anarchismu a utíkajících se, po rozpadu původních mravních hodnot k «všespásnému činu». Tento přechod z nereálného idealismu na půdu reálné kriminality je vyčleňuje ze společnosti, izoluje, a žene k stále rychlejšímu útěku vpřed, jehož jediným východiskem a naplněním je smrt buď cizí nebo nakonec vlastní rukou. Celá tato otázka přestává mít v určité chvíli co dělat s politikou a stává se nutně jen objektem politické psychologie a kriminalistiky. Podobný hlubší výklad terorismu, o nějž se pokouší s různými výsledky mnoho německých intelektuálů a který nevonní všem, kteří by raději z terorismu upletli bič na všechny «levé» demokraty, se stává sporem sám o sobě, vede k pomluvám a k očerňování některých německých spisovatelů či vědců a vede i k parlamentním sporům o úpravu příslušných právních norem namířených proti terorismu a končí, jak jinak, všeobecnou diskusí o obsahu, mezích a pojetí politické demokracie v

dnešní vývojové fázi moderní industriální společnosti.

Naši pozornosti si zasluhují i neradikální nespokojenci. Nové formy politického působení si totiž hledá i průměrný občan. Objevují se «občanské iniciativy» zatím převážně v problematice ekologicko-politické, ale často i jiné, např. kulturní. V poslední době se jedna z takových masových iniciativ prosadila s pomocí oposice proti zřejmě nedostatečně připraveným změnám školského systému v Severorýni – Vestfálsku. Objevují se i nové «zelené» strany zastánců zdravého životního prostředí. Často se uvažuje o rozšíření počtu politických stran, o založení strany «konservativní» buď rozšířením bavorské CSU na celé území státu nebo vznikem strany nové a o založení strany «levé», socialistické.

V pohybu je tedy mnohé a nebezpečí pro demokratický vývoj má nejméně dvě tváře. Na jedné straně jsou jím přemrštěné politické či sociální požadavky mocných či organizovaných skupin, na druhé straně zkostratělé představy těch, kteří pod demokracií rozumějí jen formální svobody bez sociálního obsahu. Toto stručné naskicování politických poměrů v západním Německu nemění ovšem nic na skutečnosti, že NSR představuje dosud nejdemokratičtější stát a sociálně nejodolnější společnost jakou lze zatím v německých dějinách najít.

POHYB V NDR

Větší politické potíže prožívá NDR. Obtíže systémové, obdobné těm, jež známe z jiných zemí «reálného socialismu» i specificky vlastní vyplývající převážně z rozdělení Německa do dvou států. Zřejmě každý stát sovětského bloku musí na určitém stupni svého vývoje narazit na chvíli, kdy politický i hospodářský systém vyprodukuje sám tolik překážek stojících v cestě, že je již nelze přehlížet, nezaznamenat, neoslovit. Těmi, kteří tyto rozpory definují příp. navrhuji řešení jsou i v NDR posledních let intelektuálové, vědci či umělci, jako tomu bylo dosud v Polsku, Maďarsku, Československu a dílem i v SSSR. V NDR k tomu ovšem dochází za trvale ošemetnější situace. Existuje relativně dost «západních» informací, všechno společenské dění je občany trvale konfrontováno se západoněmeckým protějškem. Poté co se spisovatelé a jiní v NDR odvážili otevřené kritiky a mocenská špička reaguje jako zatím všude jinde tím, že je umlčuje, případně vyhání z příslušných organizací nebo dokonce ze země, je situace v NDR latentně napjatá. (Listy se zabývaly touto problematikou v posledních číslech několikrát, zvláště v příspěvku Oposice v NDR č. 1/77 a chtějí ji i nadále věnovat mimořádnou pozornost). Novou skutečností je existence údajných opozičních skupin i v aparátu SED a zasvěcená interní kritika «zleva», viz nejen knihu R. Bahro, nýbrž později na Západě zveřejněný Manifest svazu demokratických komunistů. V poslední době stále více faktů potvrzuje mocenský boj skupin ve vedení NDR (Honecker versus Stoph), přicházejí i zprávy o odstraňování odpůrců, zatýkáních v aparátu státu či SED a pod. Přes stylistické i obsahové nedostatky nebo rozpornosti «Manifestu» ilustruje tento dokument někdy i v dosud neznámých detailech nemoci sy-

stému v NDR. Největší rozruch ovšem vyvolala jeho třetí část, v níž se snad poprvé od počátku padesátých let zabývají «autoři zleva» tak otevřeně německou otázkou a požadují «znovusjednocení Německa». (Ukázka z textu: «Vývoj nám dnes dovoluje chopit se nových modelů myšlení v německé otázce. Jsme pro ofensivní národní politiku, pro koncepci směřující k znovusjednocení Německa, ve kterém by sociální demokraté, socialisté a demokratičtí komunisté získali převahu nad konservativními silami. To by byl důležitý německý příspěvek k zabezpečení míru v Evropě. Německo musí tvořit most mezi Východem a Západem, musí upevňovat mír. K tomu několik návrhů: stažení cizích vojsk... vystoupení z vojenských paktů, podpis mírové smlouvy s oběma německými státy, zajištění neutrality Německa Radou bezpečnosti OSN, úplné odzbrojení a odvedení ušetřených prostředků nejchudším z rozvojových zemí... připuštění všech dnešních politických stran NSR a NDR v celém Německu, svobodné a tajné volby do Národního shromáždění, postupné sjednocování ve všech společenských oblastech...»). Tedy i v NDR viděno shrnutě, spíše vyvoj k «normálu»: k otevřené diktatuře, ale i k polarisaci mezi občanem a mocí, bez liberální koketérie režimu i bez ilusí veřejnosti o režimu. A navíc, ale i to je příznačné pro současný světový vyvoj (ač se toho řada teoretiků i praktiků obává a problém raději potichu obchází): také v NDR, v Německu vůbec, dochází k znovobjevování národních nebo národněstátních cílů, které se ovšem v tomto případě nemohou vyhnout otázce, která není svým dosahem jen německá, totiž otázce «znovusjednocení». A tak se dostáváme k zahraničně-politické problematice této země.

NĚMECKO A VELMOCI

Už v průběhu minulého desetiletí se k přirozenému mezinárodnímu významu německých států přidávala postupně i jejich vlastní zahraničně-politické aktivita. I v tomto případě nelze zcela srovnávat; významnější a transparentnější je tato otázka v případě NSR, ale ani zahraniční aktivitu NDR netřeba podceňovat. Nejen, že se oba německé státy staly členy OSN a předkládají tam často své návrhy, ale rostou i jejich bilaterální kontakty zvláště s třetím světem. Mimořádnou pozornost si však zasluhuje východní politika NSR jakož i rostoucí význam NSR v systému vztahů západních států. Obojí k sobě patří, ba se vzájemně podmiňuje: bez pevného zakotvení v NATO by nebyla aktivní východní politika NSR dobře možná a bez ní naopak by význam NSR pro vlastní spojence byl menší. NSR, jednou větou, přestala být «hospodářským obrem a politickým trpaslíkem» a profiluje se postupně ve významného mluvčího tzv. menších či středních mocností. Musí ovšem současně s tím nést také větší mezinárodní zodpovědnost, což není vždy příjemné. Její vliv na hegemonu západního bloku, USA, je značný a NSR si také – na rozdíl od mnoha jiných států – nepřeje odstranit světovou bipolaritu, která je jí příznivá, nýbrž právě v jejím rámci prosazovat ještě úspěšněji své zájmy (i v tom je NDR podobná. Také NDR má značný vliv na hegemonu bloku, SSSR a navíc konec bipolarity by asi jako stát nepřežila.)

Rostoucí vliv a výraznější profilování vlastních zájmů nemůže ovšem zůstat bez růstu sporných bodů či třecích ploch uvnitř vlastního spojeneckého systému. I odlišná vnitropolitická seskupení sil k tomu vedou. A tak je NSR nejen pozorněji a přísněji posuzována svými malými západními sousedy, nebo vnitropoliticky a sociálně odlišnou Itálií, ale i třeba francouzským veřejným míněním byť třeba právě franc. – německé vládní vztahy byly v posledním období mimořádně dobré. Vítezství levice ve Francii by asi harmoničnost těchto vztahů oslabilo. Sebevědomější je také postoj NSR k americké politice, ba po nástupu Carterovy administrativy bylo možno pozorovat dokonce otevřený nesouhlas západoněmecké vládní koalice s metodami Carterovy zahraniční politiky. Šlo zřejmě o více než jen o rozdíly v dílčích zájmech či v názorech na tempo a způsob provádění jednotlivých kroků; v pozadí je asi i konflikt dvou myšlenkových škol, kdy hanseat Schmidt reprezentuje spíše (původně) anglosaský pragmatismus a američan Carter naopak v evropských tradicích značně eticky motivovanou zahraniční politiku. Kritika vůči Carterovi v německém tisku přesahovala v první polovině roku 77 mnohdy míru dobrého vkusu. Jisté rozpory existují i v otázkách hospodářské strategie. USA dává přednost tomu, řešit následky hospodářské deprese rychlejším rozběhem konjunktury i při nebezpečí jistých inflačních tendencí, zatímco NSR hledá raději hospodářskou stabilitu v zdrženlivém tempu hospodářského růstu a v pevné měně.

SLABINY « VÝCHODNÍ POLITIKY »

Hojně komentována je už po léta německá politika vůči sovětskému bloku. Nelze ji chápat jen jako odraz přítomých, krátkodobých, státních zájmů a z těchto hledisek ji pak lacině kritisovat. Má své nejen bezprostředně politické nýbrž historické a psychologické dimenze jaké právě v Německu také mít musí. Nicméně je realizována s mnoha chybami a k těm mlčet nelze. Dá se snad zobecněně říci, že zatímco v pojetí někdejší Brandtovy vlády nešlo jen o úpravu vztahů k státům nebo režimům východně od Šumavy, nýbrž-a snad především-o předpoklad k rozvoji styků mezi národy a lidmi a o překonání nacionálních předsudků pěstovaných v Německu v letech třicátých a čtyřicátých a na Východě pak vůči Německu v letech padesátých a šedesátých, pak v pojetí pozdější Schmidtovy vlády se z této politiky stal jen příliš rutinersky chápaný «rozvoj» oficiálních styků s jediným cílem: nenechat režimy ve východní Evropě v izolaci, neboť z ní rostou nejen hospodářské potíže ale i komplexy méněcenosti, z nich často agresivnost a úměrně s jejím růstem klesá bezpečnost státu jako je NSR, státu, jehož hranice jsou současně hranicemi bloků. Východní politika vědomě uznala mocenský a teritoriální status quo v Evropě, rozbila různé iluze a «wunschen», jejichž pokračování by vedlo k novým konfliktům a prorazila mnohé bariéry studené války. Podcenila však soupeře a neprosadila původně očekávané zmírnění vnitřní politiky v sovětském bloku, naopak: očekávání podnítilo zákonitě odpor potlačovaných i represe vládnoucích, před čímž nyní

často Bonn v rozpacích strká hlavu do písku. Od počátku dodnes byla prováděna «kissingerovským» stylem, kabinetně, více než zdrženlivě pokud jde o komplexní posuzování režimů a států východní Evropy za cenu prosazení a smluvní úpravy jednotlivých otázek. To Moskvě vyhovovalo, sama však nikdy tuto zdrženlivost vůči ostatním nepřevzala.

Dnes je však situace jiná než byla v době vzniku nové východní politiky. Jiná v samotném sovětském bloku, kde se v daleko větší míře prakticky bojuje o prosazení či naplnění lidských práv a zásad, jiná v celé mezinárodní atmosféře a jiná též v praktických vztazích Západ-Východ v Evropě. Nejde již jen o navázání dialogu, o smluvní úpravy základních bilaterálních vztahů, nýbrž o více. Jde, po Helsinkách, o interpretaci oboustranně formálně přijatých zásad soužití systémů a států a o interpretaci významu a chápání lidských práv vůbec. V takové chvíli jsou změny metod východní politiky akcentováním otevřenosti, jasnosti, komplexnosti pohledu, nutné a setrvávání na «kissingerovských» začátcích zcestné. To nechce často bonnská vládní koalice uznat. Obává se o dosavadní pozitivní výsledky východní politiky, cítí se zaskočena, v otevřeném označování věcí pravými jmény vidí nová nebezpečí studené války, neprovádí nebo podceňuje analýsu vnitřního vývoje států sovětského bloku, orientuje se příliš jednostranně na dnešní personifikovaná centra moci (Brežnev, Honecker), přehlíží nebo podceňuje důsledky vnitřních politických bojů ve východní Evropě, domnívá se, že v dané chvíli je hospodářská podpora stabilisující dnešní mocenské špičky (třeba v NDR) dlouhodobě významná a nepočítá s tím, že nestabilita, zakomplexovanost či agresivnost «východních» politických partnerů není vyvolávána jen vnějšími, nýbrž také vnitřními vztahy těchto zemí. Dostává se pak zbytečně do kolís s různými partnery uvnitř i mimo vlastní zemi, kteří nejsou o nic méně objektiví či mírumilovní než ona sama. Západoněmecká východní politika je tedy nadále šancí i slabinou zahraniční i vnitřní politiky NSR.

OTAZNÍKY OKOLO SJEDNOCENÍ

Její zvláštní kapitolou je vztah k NDR. Strach z německého znovusjednocení byl a je po léta vážným faktorem mezinárodních vztahů. Nebylo snad nikoho, kromě Němců samotných, kdo by si sjednocení přál. I dnes odpůrci převládají, ba i mezi Němci samotnými, zvláště v NSR, je vlažný vztah k takové možnosti. Většina západoněmeckých politiků zůstává sice věrna textu ústavy a na téma sjednocení pronese tu a tam pár vřelých slov a z taktických důvodů se se svými skutečnými názory veřejnosti nesvěřuje, nicméně je jí jasné, že v této věci bylo již dávno rozhodnuto. Ve chvíli, kdy většina německých politiků dala přednost pod patronací velmocí realizaci svých politických a ideologických představ na části německého území před těžkým hledáním kompromisů pro celé Německo, v tu chvíli se vzdala na dlouho praktické možnosti jednotného německého státu. To je jasné i spolkové vládě a tak obavy existující tu a tam různě po světě před jakýmsi celoněmeckými ambicemi NSR jsou zcela neo-

podstatně. Bonn ovšem nechce ztratit zcela kontakt s druhou částí Německa i co se národních zvyklostí a stylu života týče, odmítá proto také vehementně teorii i praxi NDR zaměřenou nejen na rozdělení politické, teritoriální, státní, nýbrž i na postupné rozdělení německého národa ve dvě různé národnosti. K jistým změnám však přesto dochází a to v důsledku rostoucích obav ze stále větší vojenské síly i politického vlivu SSSR v Evropě. Nejen většina obyvatel NDR, ale i některé skupiny kritiků režimů v ostatních zemích sovětského bloku, jakož i řada velmi rozličných politických skupin v západních státech, získává do-

jem, že německé sjednocení (bylo-li by prakticky dosažitelné a odpovídalo-li by jejich velmi různorodým představám o vnitřním uzpůsobení celoněmeckého státu) nelze nejen zatracovat, nýbrž naopak spatřovat v něm vítané vyvážení mocenské stability v Evropě. Tyto hlasy zřejmě v budoucnu zesílí jak na pravici, která ve «spořádaném» Německu uvidí opět protiváhu jak sovětské východní Evropy tak levé či eurokomunistické Evropy jižní, stejně jako na levici, která v «demokraticko-socialistickém» Německu chce, také nikoli poprvé v dějinách, spatřovat protipól stalinskému Východu a buržoasnímu Západu.

Čínská teorie o třech světech

Ještě mi ani péro neoschlo po dopsání posledního článku pro Listy, v němž jsem se zabýval nástupem některých zásad čínské zahraniční politiky, když v Pekingu vyšel poměrně obsáhlý dokument, který teorii o třech světech vysvětloval v podrobnostech dosud nikdy nevidaných.

Tento zásadní článek si patrně z titulu své funkce bude muset přečíst soudruh Vasil, nositel různorodých řádů, a možná i soudruh poslanec Josef Grolmus, který se na 5. společné schůzi sněmoven Federálního shromáždění «podrobně věnoval zahraničně politické orientaci ČLR». O objektivním postoji těchto lidí se však dá jistě s úspěchem pochybovat. Na druhé straně se však dá předpokládat, že nově vysvětlenou čínskou zahraniční politikou znovu tvrdě odsoudí, a jelikož to budou jistě dělat jménem všech našich pracujících, a tedy i jménem tvým, milý čtenáři, nebude snad na škodu článek Žen-min ž-pao podrobně představit.

Při rozhovoru s představitelem jisté země třetího světa (nějak si tu nikdo nepamatuje přesně, s kým to bylo, ale myslím, že to byl dnes vězněný pákistánský Zulfikar Ali Bhutto), řekl Mao Ce-tung v únoru 1974 toto: «Spojené státy a Sovětský svaz tvoří podle mého názoru první svět. Střední síly, jako Japonsko, Evropa a Kanada, patří ke druhému světu. My a vy jsme třetí svět.»

Tato lakonická téze sloužila jako podklad «teorie» o třech světech. Čas od času se k ní něco přidalo, a trochu podstatněji ji rozvedl Teng Siao-pching, když v roce 1974 pronesl projev na Valném shromáždění OSN. Konkrétní aplikace této téze v praxi, tedy její teoretická nosnost, se však doposud vycitňovala jaksi implicitně, než aby byla někde vyjádřena explicitně. Tato mezera je dnes zaplněna zmíněným článkem.

Článek má pět základních částí. První část obhajuje vůbec oprávněnost rozdělování světa na tři skupiny zemí. Pro nás je tato část zajímavá jen snad historicky. Jistě bychom Číně nevyčítali, na rozdíl od Sovětů či od Albánců, že se nedrží marxismu; naopak si myslím, že by nás to ani moc nezajímalo. Pro nás je snad zajímavější ne to, na čem své dělení zakládá, ale k jakým závěrům toto dělení vede.

V jednom z četných odkazů na historii dělnické-

ho hnutí však článek v této části připomíná Marxova slova z roku 1848, která později opakoval znovu a znovu, že totiž «západoevropské dělnické strany musí nutně vést nesmiřitelný boj s ruským carizmem», protože carské Rusko byla největší bašta evropské reakce a vždy mělo vůči Evropě dobyvačné ambice. Jelikož čínští představitelé stále častěji charakterizují dnešní Sovětský svaz alespoň implicitně jako nástupce carského Ruska, nepřekvapuje, že si pak kladou otázku: «Jaké poučení si v tomto ohledu máme vzít z Marxe a Engelse?» Mimo jiné to, praví se v odpovědi, «že musíme... urputně bojovat proti dnešním největším baštám světové reakce, totiž proti sovětskému sociál-imperialismu a proti imperialismu Spojených států».

*
* *

Po této úvodní části následují tři části vysvětlovací. Zabývají se nejprve prvním světem, pak třetím světem, a naposled «zbytkem», druhým světem.

První svět tvoří supervelmoci. Ze všech mocností, které kdy na světě existovaly, se supervelmocemi staly jenom dvě: Spojené státy a Sovětský svaz. Čím se vyznačuje taková supervelmoc? «Její státní aparát je pod kontrolou monopolního kapitálu v jeho nejkoncentrovanější formě; spoléhá se na svou hospodářskou a vojenskou moc, která daleko převyšuje moc jiných zemí, při hospodářském vykořisťování, politickém útlaku a při snáhách o globální vojenskou kontrolu;» a posléze, «každá supervelmoc si klade za cíl výlučnou světovládu, a za tímto účelem horečně připravuje novou světovou válku».

Zápoleň o světovládu právě mezi USA a SSSR je výsledkem konkrétního vývoje po druhé světové válce. Koncentrace amerického monopolního kapitálu tehdy dosáhla nebývalého stupně, a příklady hospodářské síly amerických nadnárodních společností dokreslují, že tato koncentrace trvá do dneška. Soustava vojensko-politických bloků, vytvořená po válce, téměř naprostý monopol na jaderné zbraně a předstih v rozvoji vědy a

techniky znamenal, že po válce měly Spojené státy vskutku dominantní postavení v kapitalistickém světě.

Co se však nestalo: Války v Asii rozprášily mýtus americké nezranitelnosti. A zatímco se Amerika utápěla v bahništi válek, hlavně vietnamské, zahájil Sovětský svaz nástup zezadu. Sovětské hospodářství bylo přetvořeno ve «státně monopolní hospodářství, jemuž se v centralizaci nevyrovnají ani Spojené státy».

Sovětský svaz samozřejmě přiznává, že je velmocí, ale popírá, že by byl imperialistickou supervelmocí. Suchá čísla však ukazují, že i když se Sovětský svaz nevyrovnává (zatím) Spojeným státům v celkovém objemu zisků, které shrabuje z ostatního světa, «není v ničem pozadu co se týče metod drancování. Sovětský svaz využívá zejména «hospodářské pomoci» a «vojenské pomoci» zemím třetího světa... Sovětský svaz například prodával Indii ve formě «pomoci» zboží o 20, 30, ba dokonce 200% nad světovou cenou, a naopak nakupoval z Indie zboží o 20 až 30% levněji». Další příklady následují.

Využívají-li Spojené státy k hospodářskému vykořisťování nadnárodních společností, našel si Sovětský svaz podobné prostředky, hlavně v rámci «socialistického společenství». «Pod záminkou mezinárodní dělby práce, plánované koordinace, mnohostranné integrace, strukturální integrace atd. kontroluje klíčové hospodářské články mnoha zemí, horečně je olupuje o suroviny, kontroluje jejich trhy, ceny v zahraničním obchodu, výrobní plány, vnucené půjčky a dokonce i pracovní síly pro investiční výstavbu. Úsilovně se snaží přivést jejich hospodářství a jejich "omezenou" suverenitu zcela do sovětského okruhu, a vytvořit tzv. "mezinárodní socialistické vlastnictví" tohoto "společenství"». Nedávno pro to vytvořil čínský tisk pojem «sociál-neokolonialismus».

Obě supervelmoci si také v ničem nezadají coby obchodníci se smrtí. Jen roce 1974 prodal SSSR zbraní z 5,5 miliard dolarů. Předstihly ho jenom Spojené státy. Ve svém úsilí o světovládu podvrátily obě supervelmoci mnoho zákonně utvořených vlád. Sovětský svaz to dělá v řadě zemí Afriky a východní Evropy.

«Spojené státy drží na 400.000 svých ozbrojených sil na území cizích států. Sovětský svaz má v jiných zemích na 700.000 svých vojáků. Československo, všeobecně uznávaná svrchovaná země, je pod jeho dlouhodobou vojenskou okupací, prakticky na neurčitou dobu». Snad si výše zmínění ss. Vasil a Grolmus této věty všimnou. Naše pracující, abych odpověděl Grolmusovi, může na této větě znepokojovat jedině její obsah; ale rozhodně ne to, že to činští představitelé říkají nahlas.

«Sovětský svaz má své vojenské základny ve východní Evropě, v Mongolské lidové republice, na Kubě, v Africe, ve Středozeří a v Indickém oceánu. Nestoudně se také snaží prodlužovat svou okupaci japonských severních území a výsostných vod. Snažil se dokonce zmocnit se norských Špicberků. Západní diplomatické kruhy ironicky říkají, že pro sověty platí, «co je moje, to je moje, a o tom, co je tvoje, můžeme jednat». Ne vždy je však Sovětský svaz ochoten se zabývat složitým jednáním, aby rozhodl, «jestli tvoje není náhodou moje».

Jako Spojené státy, využívá i Sovětský svaz žoldněřských vojsk, praví se dále v článku. Příkladem budiž Angola, Zair, a dodal bychi i další země: například Etiopie, podle somálských zpráv. Žoldněřskými vojsky se samozřejmě myslí vojska kubánská.

Supervelmoci jsou tedy dnes dvě. Která z nich je horší a nebezpečnější?

Odpověď je dvojí: Z konkrétního hlediska, například latinoameričanů, se nebezpečnější budou pravděpodobně zdát Spojené státy.

«Lid každé jednotlivé oblasti může nepochybně určit, v souladu se svými specifickými podmínkami, která supervelmoc či imperialistická mocnost pro něj představuje bezprostřednější hrozbu».

Globálně, z celkového hlediska, je však nebezpečnější Sovětský svaz. My v Československu jsme samozřejmě v takové konkrétní situaci, že hodnocení globální a naše hodnocení lokální se ztotožňují. To, že je Sovětský svaz nebezpečnější z obou soupeřů, způsobil komplex alespoň čtyř okolností.

Za prvé, Sovětský svaz musel Spojené státy dohnat, a je tedy agresivnější a dobrodružnější. Aby dosáhl světovlády, musí se snažit vyrvat různé oblasti světa zpod americké kontroly. Mao Ce-tung v březnu roku 1976 prohlásil: «Spojené státy chtějí své světové zájmy bránit, a Sovětský svaz se chce rozpínat. Na tom se nedá nic změnit». A tak Brežněv hovoří o míru, ale zároveň se nechává slyšet, že «posilování hospodářského a obranného potenciálu umožnilo Sovětskému svazu zahájit aktivní a úspěšnou ofenzivu v mezinárodní aréně». V podstatě to znamená, říká článek Žen-min ž-pao, že se Sovětský svaz «rozhodl použít ofenzivní strategie, aby porušoval suverenitu všech ostatních zemí, a aby ve svém úsilí nastolit světovládu oslaboval a nahrazoval vliv Spojených států ve všech koutech světa.»

Za druhé, Sovětský svaz je hospodářsky ještě pořád slabší, a musí proto spoléhat hlavně na vojenskou sílu a na válečné výhrůžky při své expanzi. Následují číselné údaje o sovětské vojenské síle, o tom, jak dopadá srovnání se Spojenými státy, a o hospodářských prostředcích věnovaných v Sovětském svazu válečným přípravám.

Za třetí, v Sovětském svazu dnes panuje státně – monopolní kapitalistický hospodářský systém, který v ostatních imperialistických zemích nemá obdoby. Politicky je to stát s fašistickou diktaturou. «Sovětský sociál-imperialismus tedy může bez potíží převést celé národní hospodářství na vojenský základ a militarizovat celý státní aparát.» «KGB, sovětská tajná služba, visí jako Damoklův meč nad hlavami lidu Sovětského svazu a mnoha dalších zemí. Sovětské úřady dělají co mohou, aby otrávil mysl lidu militarismem a aby masových sdělovacích prostředcích, v literatuře a umění, ve školství a dalšími prostředky rozeštváli velkoruský šovinismus. Systematicky vychvalují vojenské a politické náčelníky a dobrodruhy carského Ruska, kteří se «zasloužili» zahraničními agresemi, a otevřeně vyzývají k následování ve staré carské expanzivní «tradici».

A posléze za čtvrté, sovětský sociál-imperialismus vznikl «jako výsledek degenerace prvního socialistického státu světa.» Proto se s ním pojí jistá historická legitimita, daná jeho ideologickými počátky. Ta pak umožňuje sovětskému vedení se vy-

dávat za dědice Lenina, a mnoho lidí se tím ještě dnes nechá ošálit. Při prosazování svých zahraničně politických cílů si Sovětský svaz nasazuje masku «plnění mezinárodních závazků», «podpory národně-osvobozenického hnutí», «boje proti starému i novému imperialismu», «obrany zájmů míru a demokracie», atd. Trvá určitou dobu, než jeden rozpozná jeho podstatu, říká článek, a s jistotou trpkou ironií dodává: «Čína má v tomto ohledu své zkušenosti.» Československo jakbysmet.

Výsledkem těchto historických příčin se tedy dnes stal Sovětský svaz nebezpečnější zemí než Spojené státy, pokud jde o možnost vyvolání nové světové války.

*
* * *

Další, v pořadí už třetí část tohoto rozsáhlého dokumentu se zabývá třetím světem, který podle této analýzy tvoří «hlavní sílu v boji proti imperialismu, kolonialismu a hegemonismu».

Všechna vítězství lidu třetího světa v posledních třiceti letech, počínaje třeba vítězstvím revoluce v Číně samé, přes osvobozenické války v různých koutech světa, války v Jihovýchodní Asii, až po rány, které Sovětskému svazu zasadil Egypt, Súdán a další země, «jsou obrovskou silou pohánějící revoluční přeměny poválečného světa.»

«Koloniální systém se rozpadl ve švech. Americký imperialismus . . . utrpěl historickou porážku, a sovětský social-imperialismus, supervelmoc, která se na scéně dějin objevila vzápětí, se nachází ve stejné šlamastice.»

Důležité je, praví tento čínský dokument, že i po získání nezávislosti budou země třetího světa hlavní silou boje proti imperialismu. Musí totiž dobýt nejen naprostou politickou, ale i hospodářskou nezávislost.

Samozřejmě, podmínky v zemích třetího světa jsou různorodé. «Různé politické síly uvnitř těchto zemí spolu zápasí. Někteří lidé jsou revolucionáři, kteří jsou odhodláni dovést až do konce národně demokratickou revoluci. Jiní jsou v různé míře pokrokoví nebo se drží střední cesty. Je tam pár reakcionářů. A někteří jsou dokonce agenty imperialismu či sociál-imperialismu. . . . Tato komplexní situace však nemění nic na tom, že země třetího světa jsou hlavní silou v boji proti imperialismu a hegemonismu.»

A tady, zdá se mi, je jedna ze slabin čínského postoje. I když připustíme, že země třetího světa jsou všeobecně řečeno hlavní silou proti hegemonismu, je dost těžké přehlédnout obrovské rozdíly, které mezi nimi jsou.

V zahraniční politice, kdy nejde o všeobecnosti, ale o konkrétní mezistátní vztahy, si Čína kamarády moc nevybírání. Ať je v nějaké africké zemi režim sebezvrhlejší, stačí, aby místní potentát štekal na supervelmoci, a najde v Číně přítele. Někdy je až neuvěřitelné, jací lidé si najdou cestu do Pekingu, kde jsou vítáni jako kdovíjací dobrodětové svého národa. Nikdo by samozřejmě ani neočekával, že by Čína následovala Spojené státy v důrazu na lidská práva; přece jen by však alespoň minimální ohled na vnitropolitickou situaci příslušných zemí, na charakter režimu a na to, jak odpovídá národním tužbám obyvatelstva, měl ov-

livňovat výběr přátel. Ve skutečnosti však Čína nabízí kamarádšofty některým z nejzkorumpovanějších vládců tohoto světa, a některým z nejbrutálnějších. Nedávno tu byl jistý prezident země jinak naprosto bezvýznamné, o němž je všeobecně známo, že doma pěstuje systém v podstatě otročský.

Jaké země tvoří třetí svět? Z textu vyplývá dělení na dvě skupiny: valná většina jsou samozřejmě někdejší kolonie a polokolonie, z nichž však některé jdou cestou nesocialistickou, jiné cestou socialistickou. Rozumí se tím samozřejmě socialismus uznávaný Čínou, takže Československo se dneska nekvalifikuje. Do této skupiny patří asijské socialistické země kromě Mongolska, a dále Albánie, Rumunsko, a odnedávna Jugoslavie. Jak rozvinuté jsou ekonomicky přitom není důležité: «I v budoucnu, až bude Čína hospodářsky vysoce rozvinutá a až se stane mocnou socialistickou zemí, bude stále ještě patřit ke třetímu světu.»

Toto pojetí třetího světa je jiné, než na jaké jsme zvyklí, a zdá se mi, že ukazuje i jistý posun v čínské klasifikaci. Být členem třetího světa je dnes místo nejčestnější. A zdá se, že tohoto členství mohou nabýt i průmyslové země, začnou-li budovat socialismus. Ve východní Evropě to znamená, že by se příslušníkem třetího světa stala každá země, která by se obrátila s příslušně odmítavým postojem proti Sovětskému svazu, a u které to Čína rozpozná – jako se to stalo letos v létě Jugoslávii.

A tak si najednou nejsem zcela jist, zda tu nejde o hraní si se slovíčky. Jistá věc je jedna: Různé části článku psali různí autoři. A nemůžu si pomoci: i po několikerém čtení mi tato třetí část připadá jak obsahem tak stylem daleko nejslabší.

Jelikož se však týká hlavních sil v boji proti imperialismu, nemůže opomenout dělnické hnutí. Třetí svět a dělnické hnutí vyspělých zemí se mají navzájem podporovat. Žádné iluze o jeho síle či účinnosti si však Čínané nedělají: «Revoluční dělnické hnutí v rozvinutých kapitalistických zemích zůstává zatím ve stadiu přeskupování a promačkání sil. V těchto zemích doposud neexistuje revoluční situace pro okamžité převzetí státní moci.» Tato žalostná situace je výsledkem «zrady sovětské vládnoucí kliky, šířením revizionistické ideologie a štěpení v řadách dělnické třídy». Inu, pakliže se tímto způsobem popisuje síla rozličných pro-čínských straniček, je to hodnocení jistě střízlivé. Popisuje-li se tak situace ve Spojených státech, také jistě odpovídá. Ale vztahuje-li se toto mávnutí ruky i na eurokomunisty, pak, ať s eurokomunismem souhlasíme nebo ne, je toto hodnocení na štíru se skutečností.

Na závěr této části popírá Čína vehementně, že by sama měla nějaké velmocenské ambice. Sovětský svaz samozřejmě obviňuje Čínu z hegemonních cílů ve třetím světě. «Toto nařknutí je směšné», praví článek. «Lze snad v dlouholetých vztazích Číny se třetím světem, a v pomoci, kterou Čína v rámci svých možností poskytuje, nalézt jediný příklad usilování o hegemonii? Vyslala snad Čína jediného vojáka, aby napadl a okupoval jinou zemi? Vyžádala si snad kdekoliv jedinou vojenskou základnu? Vyždímala snad z kterékoliv země jediný halír, držela snad kteroukoliv zemi v zástavě? Když poskytuje zahraniční pomoc, poručníkuje snad kdy přijímající zemi? Nutí ji snad,

aby se k Číně chovala tak či onak?» Odpovědi jsou nabíledni.

*
* *

Čtvrtá část tohoto zásadního článku je opět jedna z nejzajímavějších. Jedná se v ní o druhém světě – který v podstatě tvoří vyspělé průmyslové země západu i východu, s výjimkou supervelmoci.

Na rozdíl od situace po 2. světové válce, nejsou dnes západoevropské země a Japonsko už zdaleka tak závislé na Spojených státech. V mnohých oblastech provádějí zcela samostatnou zahraniční politiku, která je dokonce někdy v souladu se zájmy třetího světa, onoho světa revolučního. Krátce, Spojené státy už pro ně nejsou velkým nebezpečím.

Dnes jsou, hlavně západoevropské země, vystaveny jinému nebezpečí, neboť «Evropa je hlavním ohniskem strategie, kterou chce Sovětský svaz dobýt světovlády. Sovětský svaz nahromadil své vojenské a námořní síly ve východní Evropě a ve vodách severní a jižní Evropy, kterými chce západní Evropu obklíčit. Zároveň zvyšuje své úsilí o získání strategických oblastí na čáře od Rudého moře, přes Indický oceán a Mys Dobré naděje k východnímu pobřeží jižního Atlantiku. Snaží se tak obchvátit Evropu po křídlech, a vážně ohrožuje hlavní komunikační tepny, pro západní Evropu životně důležité».

«Japonsko stojí také před vážným nebezpečím. Obrovské vojenské síly na dálném Východě jsou sice namířeny proti Číně, ale určeny jsou především proti Spojeným státům a Japonsku. Sovětský svaz násilně okupuje severní území a výsostně vody Japonska».

Důsledky jsou zřejmé: je třeba posilovat obranyschopnost, nepřivírat před sovětským nebezpečím oči, a neupadat v léčku smířlivecké, mnichovské politiky.

A jak východní Evropa? «Východoevropské země nikdy nepřestaly bojovat proti sovětské kontrole. Odpor československého lidu od sovětské okupace neustále vzrůstá. V roce 1976 zahájil polský lid rozsáhlé hnutí na protest proti navrhovanému článku nové ústavy o polkosovětském spolenectví, a za dělnických stávek a demonstrací se objevila hesla «Chceme svobodu!», «Rusové pryč!» apod. I některé východoevropské vlády vykazují zřetelnější tendenci oponovat sovětské kontrole. V některých člancích v tisku se vyskytly otevřené stížnosti, např. že «zásada... vzájemných výhod se různým způsobem porušuje». Objevily se i výroky, že vztahy mezi východoevropskými zeměmi a Sovětským svazem «nemohou být založeny na základě toho, že se jeden socialistický stát soustavně obětuje pro zájmy druhého», a že «pokusy koordinovat všechno povede v praxi k tomu, že se nebude koordinovat nic». Objevily se požadavky «zvažovat specifické zájmy každého členu RVHP» a zachovávat «nezávislá národní hospodářství». Jak Sovětský svaz zintenzivňuje svou honbu za světovládou, stává se východní Evropa přední výspou v sovětských válečných přípravách proti západní Evropě a Spojeným státům. Sovětská kontrola východoevropských zemí a jeho vměšování se prostřednictvím Varšavské smlouvy je den ze dne nesnesitel-

nější. Mezi lidem východní Evropy tedy roste nepokoj, a stupňuje se jejich boj na obranu jejich nezávislosti, bezpečnosti a rovnoprávnosti».

Tady už může každý posoudit sám pro sebe, zda je to pozice čínská či česko-sovětská, která spíše odpovídá skutečným jak je známe z denního života. Jen mimochodem bych se ještě zmínil o tomto: výše zmíněné citáty s kritickými body na adresu fungování RVHP byly vybrány z tisku maďarského, východoněmeckého a dokonce bulharského. Jestlípak je lze najít i v tisku našem?

Budoucnost ale pro nás není nikterak růžová, podle čínské prognostikace: «Jelikož Sovětský svaz pokládá Evropu za ohnisko své strategie, budou země jak východní, tak západní Evropy vystaveny hlavnímu náporu jeho útoku. Stojí před nimi závažný problém obrany národní nezávislosti». «V současné Evropě jsou národní války proti supervelmocenské masové agresi, zotročování a vraždění nejen možné a pravděpodobné; jsou dokonce nevyhnutelné, pokrokové a revoluční».

Čína ovšem «důrazně vyžaduje mír a je proti nové světové válce. Čínský lid stojí před gigantickým úkolem urychlení socialistické výstavby a modernizování zemědělství, průmyslu, národní obrany a vědy a techniky, a naléhavě proto potřebuje dlouhé období míru». Čína pevně věří, že «člověk zlikviduje válku, spíše než naopak».

*
* *

Co tedy dělat? Na tuto otázku odpovídá pátá a závěrečná část článku. A úkoly vytyčuje článek v podstatě tři.

Za prvé, varovat lidi před válečným nebezpečím. Na jedné straně sice «světová válka může být zlikvidována, dojde-li uvnitř supervelmocí ke společenské revoluci, která by je přeměnila v socialistické země». To jsou samozřejmě vzdušné zámky, což se dobře chápe i v Číně. Proto je třeba se připravit na nejhorší.

Článek zavile útočí na politiku uvolňování napětí. «Jelikož je sovětský sociál-imperialismus v ofenzivě, je naprosto vyloučeno pokojné řešení konfliktu mezi supervelmocemi, až půjde jednou do tuhého». O ledasčem se naoko mohou shodnout; ale jak řekl Mao Ce-tung: «O něčem se snad dohodnou, ale nepovažoval bych to za nic solidního. Bude to dočasné a šalebné». A stačí jen se podívat na skutečnosti: mnoho řečí, ale skutek utek. Obě strany vynakládají nehorázné sumy na vývoj nových zbraní nejrůznějšího druhu, mají své ozbrojené síly rozmístěny po celém světě. Obě strany mají statisíce vojáků ve střední Evropě. Zcela zřetelně se připravují na novou válku, ať zní jejich slova jakkoliv líbezně.

Za druhé je třeba bojovat za odklad vypuknutí války. Dnes by taková válka nebyla ani zdaleka jen otázkou vojenskou. «Válečné přípravy jsou propojeny... s domácími, finančními a hospodářskými záležitostmi a se zahraničními vztahy». Při stupňování válečných příprav pošlapávají supervelmocí práva ostatních národů. Vnitřní a vnější krize obou supervelmocí se budou zotřovat. «To vše nevyhnutelně naruší jejich válečný časový rozvrh».

Vidíme to dneska: «Ve svém zápase o kontrolu křídel Evropy investoval Sovětský svaz mnoho

svých zdrojů do Středomoří, Střednímu Východu, oblasti Rudého moře, východním a západním břehům Afriky a přímoří Indického oceánu, ale setkal se jen se sérií potupných porážek.»

Takže «světovou válku, ač je nevyhnutelná, lze odložit». Obranu je ale třeba ale budovat se zřetelem na možnost, že «velká válka vypukne spíše dříve než později». «Tim samozřejmě nemáme na mysli, že vypukne hned zítra».

A posléze zatřetí, je třeba «znásobit naše úsilí v boji proti smířlivecké politice, protože ta může válku jen přiblížit». Článek tu kritizuje různé kompromisy a ústupky Sovětskému svazu, tzv. Sonnenfeldtovu doktrínu, která Sovětskému svazu v podstatě přiřkla východní Evropu, snahy o vybudování «materiální základny uvolňování, půjčky západních států, které slouží nakonec rozvoji sovětského vojenského potenciálu, atd. To vše připomíná atmosféru Mnichova.

«Dnes probíhá daleko větší aktivita, než před 2. světovou válkou: jednání o omezení strategických útočných zbraní mezi USA a SSSR, jednání o omezení ozbrojených sil ve střední Evropě, konference o evropské bezpečnosti a spolupráci. Ale cožpak se evropská válečná krize naopak nezostřila, spíše než zmírnila, navzdory všem těmto snahám pořádat konference a dohodnout se? Cožpak se počet zbraní, rozmístěných na obou stranách evropské fronty nezvýšil, raději než snížil? Čím honosnější řeči o uvolňování, čím intenzivnější smířování, tím větší je válečné nebezpečí. Tohle nejsou žádné poplašné řeči. Je to pravda opakovaně potvrzená dějinami».

Toto stanovisko dnes obráží čínský tisk. V posledních několika dnech se objevily články o okolnostech obrovské porážky spojenců u Dunkirku v roce 1940, o Mnichově, atd. Vítány jsou naopak všechny známky toho, že země-hlavně v Západní Evropě – hodnotí situaci obdobně jako Čína, a posilují svou obranyschopnost. Jenom Spojené státy se nemohou Číně zalíbit: každá zpráva o možné dohodě se Sovětským svazem se tu vydává jako projev smířlivectví, ale na druhé straně zprávy o posilování amerických ozbrojených sil jsou uváděny jako další důkaz horečných příprav světové války.

Jeden si nevybere. Celkově je dnes ve světě situace taková: «Hlavní tendence vývoje současné mezinárodní situace je jednota ve stále intenzivnějším boji všech sil světa proti oběma hegemonním mocnostem». V tomto zápase je třeba formovat co nejširší jednotnou frontu, «spojovat se se všemi, se kterými je jednota možná». Sovětský svaz (a dodejme: Albánie) tuto jednotnou frontu ostře napadá jakožto «formování vojensko politických bloků s imperialisty a ostatními reakcionáři». Tento jejich postoj je pochopitelný, protože tato fronta je namířena právě proti sovětskému úsilí o světovládu.

Mao Ce-tungova teorie o třech světech je v nadpisu článku popisována jako «významný přínos marxismu-leninismu». Ať už s tímto hodnocením souhlasíme nebo ne, anebo ať nás třeba vůbec nezajímá, jestli je to přínos marxismu-leninismu či politologii všeobecně, pravděpodobně nás jeho obsah přinutí k zamyšlení. Nebudeme samozřejmě napodobovat různé pročínské strany a vychalovat ji v samých superlativech; s některými věcmi budeme asi nesouhlasit, jiné budou zcela

mimoběžné našemu myšlení a našim zájmům či starostem. Pokud však jde o jeho základní zaměření, totiž o vytýčení Sovětského svazu jakožto hlavního nepřítele v současné době, myslím, že přes všechny rozdíly najdeme svoje místo právě v té jednotné frontě světových sil, o které článek mluví, spolu s Čínskou lidovou republikou.

Peking, jaro, 1978

W. Brandt o Marxovi

Karel Marx, jeho analýzy a jeho dějinné myšlenkové podněty se nehodí pro mausolea a pro oltáře. A je-li a zůstane-li nějaké spojení mezi Marxem a sociální demokracií, pak to, že jemu i nám jde o socialismus, který předpokládá svobodu a svobodu uskutečňuje. Svoboda je pro Marxe velkým tématem a v tom je velkým dědicem měšťanských revolucí konce 18. a 19. století.

Okolnost, že tyto historické události jsou od Marxe svévolně oddělovány, vedla nejen k nedorozuměním a chybným výkladům. Mnohá scestí, na nichž byly cíle socialismu překryty hrůzami a násilím jsou důsledkem toho, že spojení mezi Marxem a jeho historickými základnami nebylo uznáno nebo bylo podáváno zkresleně, anebo bylo záměrně popíráno a zfalšováno. Stavět Marxe a jeho dědictví proti tradici občanských revolucí znamená vtěsnávat živoucí, dále působící myšlení do Prokrustova lože. Ukáží to názorně:

Poměr Marxe k dědictví třeba francouzské revoluce z r. 1789 není možné dostatečně charakterizovat jen jako pouhý vývoj k novému stupni svobody. Pro Heglova žáka je snad výraz «zrušení» příhodnější. Jeho koncept svobody byl však ve skutečnosti obsáhlejší a důslednější. To však neznamenalo odstranění nebo zrušení oněch, dnes často jako «měšťanských či buržoasních» spíše denuncovaných než označovaných svobod, které se staly hybnou silou revoluce třetího stavu ve Francii a pak v Evropě.

V nich povstal třetí stav, měšťanstvo, hospodářsky silící, ale politicky ještě nesvépravné, proti výsadám absolutistického státu. Ale ve Francii a s jinými akcenty také v r. 1848 v Německu bylo velmi rychle zřetelné, jak jeho elán ochabl, jakmile byly dosaženy hranice toho, co vedoucí vrstva až do té doby revolučního hnutí stanovila jako svůj zájem. Když se probouzející čtvrtý stav přihlásil o slovo a žádal svobodu, rovnost a bratrství i na úkor právě vydobytých privilegií třetího stavu, došlo rychle k represí a k restauraci. Staré formy vládnutí byly sice omlazeny, pro spodní vrstvy však zůstaly stejné.

A přec nezůstaly jen stejné. Revoluce dala světu hesla, přes která se dějiny nemohly vrátit k dennímu pořádku. Nová vláda neodvozovala už svoji legitimitu z nějaké božsky sankcionované ideje pořádku, ale z boje o právo na svobodu. K této tradi-

ci, na níž jsem na počátku poukázal, patří Marx, který se tohoto dědictví ujal. Marx pařížských rukopisů označuje směr dějin svobody jako překonání odcizení. Generace po něm měly možnosti poznat, že svoboda má sice mnoho společného s hospodářskou závislostí, že však změna vlastnických poměrů sama o sobě odcizení neodstraňuje. A my jsme také poznali, že odstranění dědictví měšťanských revolucí – ústavního státu a jeho právního pořádku – nejen nepřináší svobodu, která byla v pařížských rukopisech tak nadšeně a současně tak naivně velebena. Naopak: ze stalinové praxe, která si pro svoje potřeby marxistickou teorii upravila, pochází poučení, že revoluční změna společenských a hospodářských poměrů neodstraňuje automaticky odcizení, nýbrž že může vytvořit nové formy odcizení a nesvobody. A z tohoto experimentu vyplývá zkušenost, že odstranění dědictví měšťanských revolucí nevede k větší, ale k menší svobodě. Prožíváme-li dnes pokusy revize bolševického odvrácení se od Marxových idejí, stává se kontakt s měšťansko – liberálním dědictvím opět zřetelný.

Tím se obnažuje spojení s tradicí, které bylo dlouhou dobu zakryto. Mám při tom na mysli ne měšťáka, ale občana, tedy společenství, které je ochotno nezastavit své úsilí o práva na svobodu na úzké hranici zájmů vlastního stavu. Jdeme ještě dál: občan této měšťanské tradice bude ochoten dnes jako tenkrát rozšířit pole svých požadavků svobody, bude spolupůsobit k tomu, aby svoboda byla stále víc uskutečňována v pokud možno mnoha oblastech společnosti a v životě každého jednotlivce. A nebude vidět nic překvapivého ve zjištění, že se tím ocitá v souladu a v žádném případě v protikladu – s cíli demokratického socialismu.

V r. 1968 jsem v Trevíru řekl, že našim posláním je nejen interpretovat, ale měnit: «To dnes znamená především chápat demokracii jako permanentní proces. Pro nás není svoboda a demokracie něčím statickým a žádným abstraktním pojmem. Je svobodou ke změně společnosti a to k takovému dalšímu vývoji a změně, která musí být nesena a stvrzena svobodným souhlasem lidí».

Souhlas, spolupůsobení, stvrzení – k čemu? Ještě zdaleka jsme nedosáhli toho, aby demokracie jako praktická forma svobody vládla ve všech relevantních oblastech naší společnosti. Nemůže nám zůstat skryto, že přes dějinné úspěchy dělnického hnutí a sociální demokracie musí pracující člověk ještě stále překonávat staré i nové formy odcizení, nesvobody. Rozšíření tohoto tématu na evropskou oblast a na oblast světové odpovědnosti se nabízí samo. Nabádá nás k opatrnosti, pokud jde o cenu našich vlastních modelů, ozřejmuje však, co je od nás zejména ve spojitosti Sever – Jih očekáváno.

Je to velká výzva. Vyžaduje všechno úsilí od všech politických sil, které usilují o to, aby svoboda, rovnost a solidarita se stále víc stávaly skutečností. Bez ohledu na to, čeho dosáhnou, se demokratičtí socialisté jako dědici socialistického myšlení a měšťanských revolucí nedopustí té chyby, aby dosažené považovali za konečné. Představa konečné společenské formy je právě tak krásný, jako prázdný a také nebezpečný sen.

Budeme tedy vždy zkoumat, zda dosažená svoboda jde ruku v ruce se spravedlností ve všech

oblastech, v nichž každý jednatel může být svobodou. A zda panuje ono bratrství a ona solidarita, které umožňují svobodu. Vstoupili jsme do oněch dveří, které otevřel také myslitel Marx. Pro nás svoboda zůstává tím, čím byla pro něho: kritickým měřítkem, jímž se každý systém musí ospravedlňovat. Demokratický socialismus se tím nestane utopií, socialismus se nestane prázdnou formulí. Socialismus pro nás znamená především projekt svobody, který je otevřený, v pohybu a proto lidský.

(Výtah z přednášky, na kolokviu «Socialismus a svoboda» v Trevíru, rodném městě K. Marxe).

Zlé vzpomínání

ZDENĚK HEJZLAR

Četl jsem v těchto dnech, že Světová federace demokratické mládeže – se sídlem v Budapešti – a Mezinárodní svaz studentstva – se sídlem v Praze – opět připravují Světový festival mládeže, tentokrát v Havaně a již jedenáctý v pořadí. «Mladá fronta» v té souvislosti správně připomněla, že tradice festivalů byla v roce 1947 založena v Praze.

Ten první, pražský festival, byl skutečně podivuhodným zážitkem. Opojení z draze vykoupeného míru a velká iluze věčného přátelství «poučených» národů byly ještě živou skutečností, i když se už začínaly objevovat mraky studené války. Sedmnáct tisíc mladých hostů ze všech koutů světa bylo v tehdejší horké Praze – dychtivé po kontaktu se širým světem po izolaci válečných let – velikou a napínavou událostí. V tehdy už silně komplikovaných vnitropolitických poměrech předúnorového Československa nebylo pro slabý a zdaleka ne všemi akceptovaný Svaz mládeže lehké plnit úlohu hostitele a organizátora. Jistá spolupráce mladých komunistů, sociálních demokratů a národních socialistů byla však při přípravě festivalu stále ještě možná. Myslím, že nikdo z nás, kteří tenkrát byli při tom, nikdy později už nezažil stejně opojnou a neuvěřitelnou improvizaci – snad s výjimkou některých událostí v «Pražském jaru» 1968.

To, co učinilo pražský festival mládeže nezapomenutelným, se už nikdy neopakovalo. Rozdělený svět a studená válka to zmařily. Zmařil to také sovětský hegemonismus. Počínaje Budapeští 1949 staly se festivaly převážně arénami sovětské propagandy, aranžovanými placeným aparátem. S výjimkou skupinek komunistické mládeže se o ně v západním světě nikdo nezajímal, a pro země sovětského bloku šlo o demonstrace kaširované «jednoty mládeže» v postátněných organizacích. Možná, že si zachovaly jistou přitažlivost pro mládež ze zemí «třetího světa», a jistá pozitivní změna pry nastala v šedesátých letech, ale o tom už

lidé mé generace a osudu nic z vlastní zkušenosti nevědí.

Vzpomíná-li člověk na události, vzpomíná i na lidi a jejich osudy. Ten, kdo pražský festival 1947 – a tím i založení tradice – «zavinil», byl Jiří Hájek. Ten Jiří Hájek, který byl v roce 1968 ministrem zahraničí, a který dnes jako signatář «Charty 77» sedí v Praze, pomlouván a šikanován jako «nepřítel lidu a socialismu» a pod stálým policejním dozorem. Byl tenkrát čs. delegátem ve výkonném výboru SFDM, a ve slabé chvílce «kývnul» na podzim 1946 na zasedání v Londýně na znamení souhlasu, když jakási dobrodružná a senzacíchtivá Angličanka přišla s návrhem uspořádat takový podnik – a uspořádat jej v Praze, kde před tím nikdy nebyla. Všechny racionální důvody ovšem svědčily, že pro něco takového nemá ani SFDM ani Svaz mládeže sílu a prostředky. Když se Jiří vrátil do Prahy, neodvážil se o své «slabé chvílce» ani referovat ve vedení Svazu. Jen mezi čtyřma očima se mně – tehdejšímu předsedovi Svazu mládeže, od té doby dvakrát vyloučenému z KSČ a nyní v exilu ve Švédsku – zkroušeně svěřil. Řekl jsem mu samozřejmě, že si to «vypije», protože na nic takového nestačíme. O pomoc při napravení Hájkovy «nezodpovědnosti» jsem se obrátil k tehdejšímu předsedovi Mezinárodního svazu studentstva Josefu Grohmanovi – tomu Grohmanovi, který byl loni v prosinci v Praze odsouzen ke 13 a půl roku těžkého vězení pro «špionáž ve prospěch jedné imperialistické mocnosti». Joža však byl k mému údivu méně pobouřen než já, ba dokonce mínil, že by «na tom přece jen mohlo něco být». Přesvědčil mne, že s tím máme jít «nahoru». «Nahoru» zna-

menalo tenkrát k Marii Švermové, která měla na ÚV KSČ na starosti m.j. otázky mládeže – a která pak strávila dlouhá léta ve vězení jako neviná oběť stalinského teroru, a v roce 1970 byla znovu vyloučena z KSČ pro «pravicový oportunismus». «Nahoru» znamenalo také k Bedřichu Geminderovi, který tehdy vedl mezinárodní oddělení ÚV KSČ – a který byl o šest let později a zcela nevinen oběšen spolu s Rudolfem Slánským a 9 dalšími předními komunisty. Jen Švermová a Geminder mohli přesvědčit tehdejšího předsedu vlády Gottwalda, že se má příprava festivalu v Československu povolit. Učinili to, a my tedy zahájili přípravy – bez peněz, bez zkušeností, ba dokonce bez jakékoliv konkrétnější představy o tom, co to bude obnášet. Ztělesněním této znepokojující skutečnosti byl i sekretář přípravného výboru festivalu, mladý student práv Miroslav Tuček – ten Tuček, který teď už desetiletí tráví v exilu ve Švýcarsku.

Nad osudy lidí, kteří tradici Světových festivalů mládeže v roce 1947 založili, se příjemné vzpomínky rychle mění v mučivý obraz československé tragedie. Ti všichni lidé byli přesvědčenými socialisty, a pevně věřili, že přispívají k uskutečnění svého ideálu. Jejich osudy – a osudy desítek jiných – zcela «vypadly» ze slavnostních řečí k 30. výročí «únorového vítězství pracujících». Ale patří do obrazu – patrně víc než cokoliv jiného. Obávám se, že na ně nebudou myslit ani ti mladí lidé, kteří letos v létě přijedou na 11. Světový festival mládeže do Havany. Ale měli by aspoň znát tuto část historie festivalů a zamyslet se nad ní – ve svém vlastním zájmu.

D O K U M E N T Y :

Sdělení CHARTY 77 ze dne 6-1-1978

Je tomu rok, co se 241 československých občanů obrátilo k ústavním orgánům i k veřejnosti s Prohlášením Charty 77. V tomto prohlášení poukázali na rozpory mezi ustanoveními Mezinárodních paktů o občanských právech, které v Československu vystoupily v platnost, a praxí současné společenské moci a oznámili, že se hodlají soustavně zasazovat o to, aby principy uzákoněných paktů byly ve všech oblastech života skutečně uplatňovány.

Ačkoli tato občanská iniciativa byla v plném souladu s články 17 a 29 Ústavy ČSSR, nejvyšší politické a státní orgány ji odmítly: proti Chartě 77 byla z jejich rozhodnutí rozpoutána kampaň, která svým rozsahem a intenzitou nemá v posledních letech obdoby. Chartě 77 byly podsouvány nepřátelské cíle a nízké pohnutky; signatáři byli ostouzeni a uráženi; pracující byli nuceni Chartu 77 odsuzovat, aniž byli s jejím prohlášením oficiálně seznámeni. Zároveň rozvinuly podniky,

společenské organizace, úřady a bezpečnostní orgány rozsáhlou perzekuční akci proti signatářům i mnohým občanům, kteří s Chartou 77 sympatizovali nebo se zdráhali proti ní vystoupit.

Tato oficiální reakce jen znovu názorně potvrdila oprávněnost Charty 77 a pravdivost jejího základního prohlášení o tom, že občané, jejichž názory se liší od názorů oficiálních, jsou objektem nejrozmanitější diskriminace, že statisícům lidí je odpírána svoboda od strachu, znemožněna veřejná kritika krizových společenských jevů, vyloučena možnost veřejné obrany proti nepravdivým a urážlivým nařčením, a že mnohá občanská práva jsou omezena nebo úplně potlačena faktickým podřízením všech institucí a organizací ve státě direktivám politického aparátu a mocensky vlivných jednotlivců.

Vzdor represím a zastrašování, vzdor tomu, že někteří signatáři byli uvězněni a jiní donuceni se vystěhovat, že oficiální orgány odmítly s Chartou

77 o jejich požadavcích a námětech jednat, nepřestala žít a pracovat. V průběhu roku 1977 vydala postupně 14 dokumentů, z nichž většina se zabývala situací v různých společenských oblastech z hlediska uplatňování lidských práv i občanských svobod; vydala několik sdělení; intervenovala v různých případech bezpráví. V jejím rámci a souvislosti s ní bylo napsáno mnoho studií, zpráv, peticí a jiných textů; některé skupiny signatářů se obrátily k příslušným institucím se specifickými požadavky a náměty; jednotliví signatáři působili v duchu poslání Charty 77 i tím, že upozorňovali na bezpráví ve svém okolí nebo že se sami bránili proti perzekucím. Dokumenty a dopisy Charty 77, jakož i další texty, její existencí inspirované, se spontánně šíří mezi domácí veřejností přesto, že bezpečnostní orgány se právě proti této neorganizované publicitě navíc zaměřují. Perzekuce nedokázala zamezit ani tomu, aby se k Chartě 77 připojovali další občané; dnes má už 930 signatářů a pouze jediný pod nátlakem podpis odvolal.

I když kon k rétních náprav, vyvolaných jejím zásahem není mnoho, lze po prvním roce konstatovat, že Charta 77 vstoupila do vědomí naší společnosti jako ozdravující prvek. Oživila požadavek občanských svobod a posílila pocit lidské důstojnosti; naznačila, že jsou cennější věci, než jaké nabízí konzumní pojetí života; že existují hodnoty, které stojí člověku za to, aby jim i něco obětoval. Připomněla, že důstojnost a svoboda nejsou něčím, na co mohou lidé jen pasivně čekat, ale že si je musí jako vždy v dějinách sami vydobývat. Věcným, legálním a důsledným způsobem práce pokouší se Charta 77 vnést do našeho veřejného života nový model odpovědného občanského postoje. Signatáři Charty 77 přitom nikdy nezaujímalí pózu ochránců společnosti a nikoho nenutili, aby je následoval; za svou pravdu ručili jen svou vlastní existencí.

Myšlenky Charty 77 a především způsob, jímž na ni společenská moc reagovala, vyvolaly přirozeně zájem zahraniční veřejnosti a získaly Chartě 77 podporu mnoha svobodomyšlných lidí v celém světě. To pomohlo upevnit na mezinárodním fóru poznatek, že prohlubování práv a svobod jedince je předpokladem skutečného prohlubování mírové spolupráce národů. I československá vláda si musela v konfrontaci s tímto poznáním uvědomit, že respekt k uzákoněným občanským právům je pro naši zemi jedinou alternativou, nechce-li jít proti směru světového vývoje a ocitát se ve stále hlubší izolaci.

Obrácením pozornosti k otázce lidských práv a ke konkrétním případům jejich porušování a ohlasem doma i v zahraničí přiměla Charta 77 nepřímo i oficiální místa, aby věnovala lidským právům více zájmu. To lze sledovat jak ve zvýšené publicitě, které se problematika lidských práv ve sdělovacích prostředcích těší, i když zatím převážně obhajují současný stav, tak i v některých dílčích pokusech o faktickou nápravu poměrů (jako např. určité zmírnění diskriminační praxe při loňském přejímání na střední školy nebo úlevy v diskriminační kulturní politice, i když byly poskytovány za veřejné vystoupení proti Chartě 77). Společenská moc sice Chartu 77 dál odmítá a její stoupence pronásleduje, ale zároveň už musí s její domácí i zahraniční autoritou počítat.

Přes tato aktiva nemůže být Charta 77 se svým

postavením spokojena. Publicistické kampaňe proti ní sice skončily, ale na bezprostředním vztahu společenské moci k ní se bohužel nic nezměnilo.

Charta 77 vychází z principu, zakotveného i v Ústavě ČSSR a obou mezinárodních paktech, že každý občan je spoluodpovědný za vývoj společnosti i za respektování všech práv a zákonů. Vědomí spoluodpovědnosti bylo příčinou jejího vzniku. Zdůraznila přitom, že není politickou organizací ani základnou k opoziční politické činnosti, a sama sebe vymezila jako volné neformální společenství lidí různých přesvědčení, různé víry i různých profesí, které spojuje vůle jednotlivě i společně se zasazovat o respektování občanských i lidských práv v naší zemi i ve světě. Své poslání charakterizovala jako úmysl vést v oblasti svého působení konstruktivní dialog s politickou a státní mocí zejména tím, že bude upozorňovat na různé konkrétní případy porušování občanských práv, navrhopvat řešení, předkládat různé obecnější návrhy, působit jako prostředník v případných konfliktních situacích.

Těchto legálních a konstruktivních cílů se Charta 77 drží a v souladu s nimi odesílá Federálnímu shromáždění, ČNR, vládě ČSSR, vládě ČSR i dalším státním orgánům své dokumenty. Nikdy se nenechala vyprovokovat hysterickým tónem kampaní, které byly proti ní vedeny, nikdy nepřevzala jejich demagogické metody. Přesto zůstávají její přípisy nezodpověděny, čímž státní orgány mimo jiné porušují Ústavou příkázanou povinnost návrhy občanů «včas a odpovědně vyřizovat». Jedinou složkou moci, která se Chartou 77 trvale zabývá, jsou orgány Státní bezpečnosti, případně prokuratury, a to přesto, že se tím staví nad samu ústavu. Bez zákonného podkladu je například varování Generální prokuratury mluvčím Charty 77 z 31.1.1977, a tím i všechna rozhodnutí soudů, opřena o toto stanovisko. Žádný zákonný ani věcný důvod nemá ani celoroční aktivita StB, zaměřená proti Chartě 77. V jejím rámci byly provedeny stovky výslechů a sepsány tisíce stran protokolů, uskutečnily se desítky domovních prohlídek, mnoho osob bylo zadrženo, sledováno a nejrůzněji omezováno, někteří signatáři dokonce měli i mají trvalý policejní dohled. (To všechno už muselo stát československé občany miliony Kčs). V rozporu s oficiálním tvrzením, že proti Chartě 77 je postupováno pouze «politickými prostředky» a že není předmětem trestního stíhání, bylo dne 6.1.1977 – v den, kdy StB protiprávně zmařila předání Prohlášení Charty 77 ústavním činitelům – zahájeno trestní stíhání proti «neznámému pachateli» pro podvracení republiky podle § 98 tr. z. (čj. OS-0011/02-77), jehož je většina zmíněných akcí StB součástí a která je proto fakticky trestním stíháním Charty 77. Nebylo dodnes zastaveno, dává orgánům Bezpečnosti trvalou možnost provádět proti signatářům Charty 77 nejrůznější úkony a kdykoliv se může stát podkladem žaloby. Nepřetržitý zájem StB o práci Charty 77 a soukromí jejích signatářů je spojován – často pod přímým vedením pracovníků StB – se širokou škálou dalších perzekucí; desítky signatářů dostaly a další průběžně dostávají výpověď ze zaměstnání; mnozí byli vyloučeni z ROH a jiných společenských organizací; mnohým byly načas i tvale odňaty řidičské průkazy a telefonní stanice;

někteří jsou vystěhováni z bytů; mnohým není doručována zahraniční ani domácí korespondence atd. atd. StB se přitom pokouší různými způsoby rozeštvát signatáře Charty 77 navzájem; některé se pokouší odvrátit od Charty 77 lákavými pracovními nabídkami; některé se pokouší naopak přimět k emigraci; proti některým konstruuje nepodložená kriminální obvinění; některé se snaží prostě jen nervově vyčerpat.

Všechny tyto akce, jimiž se Charta 77 podrobně zabývala v různých svých dokumentech, jsou nejen nezákonné a nenormální a poškozují vážnost našeho státu ve světě, ale navíc se míjejí cílem: jen zovu potvrzují pravdivost dokumentu Charta 77; vyvolávají odpor v obyvatelstvu a signatáře jen utvrzují v oprávněnosti jejich postoje i v odhodlání pokračovat v práci.

Po prvním nelehkém roce existence bude Charta 77 dál plnit, co si předsevzala ve svém základním prohlášení: legálním způsobem se zasazovat o respektování lidských práv v Československu. Bude nadále upozorňovat na nezákonnosti a bezprávi a předkládat své návrhy a podněty k jejich nápravě.

Charta 77 přitom trvá na požadavcích, které formulovala už v dubnu 77 a v jejichž splnění spatřuje východisko k řešení společenských problémů, jimiž se zabývá:

– Uvést československý právní řád do souladu s uzákoněnými pakty (vč. zrušení všech veřejných vyhlášek a nařízení, které jsou s nimi v rozporu) a posílit tak skutečnou právní jistotu občanů.

– Plnit usnesení Federálního shromáždění z 5.4.1977, jež ukládá poslancům sledovat dodržování zákonnosti; prakticky umožnit všem občanům, aby mohli předávat zastupitelským sborům své stížnosti na porušování právního řádu; ty odpovědně řešit a vyloučit všechny tlaky, které nutí občany k bezprávi mlčet.

– Propustit z vězení všechny občany, kteří byli nebo jsou stíháni proto, že uplatňovali svá práva, zaručená Ústavou a uzákoněnými mezinárodními pakty.

– Uznat podle čl. 41 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech příslušnost Výboru pro lidská práva posuzovat plnění mezinárodních paktů ve státech, které je ratifikovaly a přiznat tím otázce lidských práv, že je věcí všech lidí.

– Zveřejnit oba uzákoněné mezinárodní pakty nákladem, který by odpovídal poptávce a umožnit veřejnou diskusi o jejich dodržování v naší zemi.

– Volat k odpovědnosti ty pracovníky sdělovacích prostředků, bezpečnostních i jiných orgánů, kteří zneužili svého postavení k šíření nepravd, k nepřipustnému nátlaku na občany, organizace a soudní, správní a jiné orgány s cílem poškozovat ty, kdo využívají zákonných práv a angažují se proti mocenské svévoli. Skutečným motivem takového zneužívání moci není údajná snaha chránit společenské a státní zřízení, ale pouze strach ze svobodné diskuse a kritiky, na něž by doplatili právě porušovatelé zákonů.

– Zastavit všechny nezákonné policejní a jiné perzekuce Charty 77 a o jejich námětech a stížnostech jednat s jejich mluvčími a dalšími signatáři na příslušných politických a státních místech a nikoli ve vyšetřovnách StB jako dosud.

Přijetí těchto požadavků by znamenalo důležitý příspěvek ke zdravému rozvoji naší společnosti a zároveň by bylo jedinou skutečně důstojnou odpovědí státní moci na iniciativu občanů.

Prof. Dr. Jiří Hájek, DrSc.
mluvčí Charty 77

Dr. Lad. Hejdánek
mluvčí Charty 77

Marta Kubišová
mluvčí Charty 77

CHARTA 77 – Dokument č. 15

Federálnímu shromáždění ČSSR
Federální vládě ČSSR

Prohlášením Charty 77 z 1.1.1977, zaslaném Federálnímu shromáždění i vládě v souladu s článkem 29 ústavy a předaným veřejnosti v souladu se čl. 28 ústavy upozornilo 240 občanů (jejichž počet se do dnešního dne přiblížil k tisíci) nejvyšší orgány republiky na nesoulad mezi současnou praxí a závazky vyplývajícími ze skutečností, že od 23.3.1976 vstoupily u nás v platnost Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech i Mezinárodní pakt o občanských a politických právech. V řadě dalších dokumentů informovali mluvčí, těmito občany pověřeni, i jiní účastníci této občanské iniciativy o konkrétních případech a situacích dosvědčujících tyto nesohody. V rozporu s ustanovením ústavy nedostalo se žádnému z občanů na tyto skutečnosti upozor-

ňujících nijaké odpovědi. Zato mnozí z nich, jak bylo rovněž konkrétně poukázáno, se stali pro své důsledné postoje ve věci dodržování zákonnosti obětí represí, diskriminace a persekuce, které mají zjevně nezákonný charakter. Poněvadž se orgány, tyto akty provádějící, alespoň u některých z nich pokoušejí odvolávat na platná zákonná ustanovení, potvrzují tím jen nutnost požadavku uvést celý právní řád naší republiky v soulad s mezinárodními pakty o lidských právech.

Připomínáme, že tyto pakty byly jménem ČSSR podepsány 7. října 1968, Federální shromáždění s nimi vyslovilo souhlas 11. listopadu 1975, prezident republiky je ratifikoval a ratifikační listiny byly uloženy 23. prosince 1975 u generálního tajemníka OSN. Oba pakty vstoupily v platnost pro ČSSR 23. března 1976 a byly publikovány ve Sbírce zákonů 13. října 1976 pod č. 120 (částka 23).

Závazky z paktů vyplývající je ČSSR povinná dodržovat již podle všeobecně uznaných norem mezinárodního práva, potvrzených mnohokrát, mj. též v Závěrečném aktu z Helsinek. Jako účastník mezinárodní smlouvy nemůže ospravedlnovat eventuelní neplnění smluvních závazků žádným ustanovením svého vnitrostátního práva (čl. 27 Vídeňské konvence o smluvním právu z r. 1969). Rovněž nemůže s odvoláním na svrchovanost odmítnout diskusi s partnery smluvního poměru o plnění toho co je obsahem a podstatou společně převzatých smluvních závazků. Zásada smluvní věrnosti je navíc u obou paktů zesílena tím, že československá vláda výslovně mnohokrát znovu potvrdila jejich závaznost na mezinárodním fóru. Uvedme tu mj. znovu Závěrečný akt konference o bezpečnosti a spolupráce v Evropě a řadu rezolucí OSN, pro něž ČSSR hlasovala, naposledy rezoluce Valného shromáždění OSN z 19.12.1977 (deklarace o prohloubení a upevnění uvolnění mezinárodního napětí).

Podle stanoviska uznávaného našimi zákonodárny sbory i výkonnými orgány a socialistickou právní vědou se mezinárodní smlouva, platně uzavřená ve shodě s ústavními předpisy, stává *automaticky* součástí právního řádu naší republiky; vnitrostátní účinnosti nabývá řádnou publikací. Projevil-li s ní souhlas zákonodárny sbor a byla-li ratifikována prezidentem republiky a publikována ve Sbírce zákonů, má *platnost zákona* a pro její vztah k ostatním součástem právního řádu platí zásady obecně platné.

Podle čl. 2, odst. 1,2 obou paktů se jejich účastníci, tedy i ČSSR, zavázali:

a) respektovat práva v paktech uznaná,

b) zajistit tato práva *všem jednotlivcům* na svém území a podléhající jim jurisdikci státu – účastníka smlouvy, bez jakéhokoli rozlišování podle rasy, barvy, pohlaví, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, majetku, rodu, nebo jiného postavení,

c) podniknout nutné kroky v souladu se svými ústavními předpisy a ustanoveními paktů k tomu, aby byla schválena taková *zákonodárna nebo jiná opatření* nutná k tomu, aby byla uplatněna práva uznaná v obou paktech, pokud dosavadní zákonodárna nebo jiná opatření nejsou dostačující.

Pakty mají u nás vnitrostátní platnost zákona: specifikují, zpřesňují a prohlubují příslušné zásady vyjádřené v ústavě. V jejich duchu mají být vykládány všechny právní předpisy týkající se práv i povinností občanů. Zkušenosti, z nichž některé byly i podnětem k podání Charty 77 Federálnímu shromáždění, svědčí o tom, že mocenské orgány u nás tak nečiní, nýbrž často ustanovení paktů ignorují, ba přímo porušují. Odpovídalo by proto nejen čl. 17 ústavy o povinnosti dbát o dodržování zákonnosti, nýbrž i duchu a literě usnesení Federálního shromáždění z 5. dubna 1977 o důsledné ochraně práv a zájmů občanů, kdyby tento nejvyšší orgán státní moci soustavně a cílevědomě dbal, aby praxe všech státních orgánů i společenských institucí důsledně vycházela z ustanovení paktů o lidských právech a dodržovala závazky, které z nich pro ČSSR vyplývají. Tento úkol se týká nejen Federálního shromáždění jako celku,

nýbrž podle uvedeného usnesení i jeho výborů a všech členů.

Soulad právního řádu s mezinárodními pakty lze ovšem zjednávat výkladem dosavadních právních předpisů jen v některých případech, a to často jen teoreticky. V jiných případech se klade otázka novelizace dosavadních předpisů nebo vypracování právní úpravy vztahů, jaká dosavad chybí.

Navrhujeme proto Federálnímu shromáždění i vládě ČSSR, aby provedly rozbor našeho právního řádu z hledisek vyplývajících z paktů o lidských právech a vypracovaly program potřebných legislativních opatření. V příloze předkládáme konkrétní podněty. Charta 77 je připravena k serióznímu dialogu o jejich uskutečnění, jakož i o dalších problémech plynoucích z úkolu daného potřebou uplatnit zásady a ustanovení paktů v československém právním řádu.

Domníváme se rovněž, že podobně jako v některých jiných socialistických zemích by bylo třeba zajistit:

– co nejširší publicitu dokumentů o lidských právech, zejména Deklarace a paktů, souvisejících zvláštních konvencí atd.,

– vědecké rozpracování této problematiky a vydání vědeckých a vědecko-populárních publikací.

– zařazení tematiky lidských práv do učebních programů škol všech stupňů.

Takový postup je podmínkou realizace zásady vyjádřené v preambuli paktu o občanských a politických právech, podle níž «jednotlivec, mající povinnosti k jiným a ke společenství, ke kterému přísluší, je povinen usilovat o rozvíjení a dodržování práv uznaných v tomto Paktu».

dr. Jiří Hájek
mluvčí Charty 77

dr. Ladislav Hejránek
mluvčí Charty 77

Marta Kubišová
mluvčí Charty 77

Příloha: konkrétní podněty.

Příloha k dokumentu č. 15

Konkrétní podněty

1) Obecné postavení občana ve vztahu ke státu

V preambuli paktu o občanských a politických právech se uvádí mj. že smluvní strany uznávají «přirozenou důstojnost a rovná a nezczitelná práva všech členů lidské rodiny» jako základ svobody, spravedlnosti a míru ve světě, uznávají, že «tato práva se odvozují od přirozené důstojnosti lidské bytosti».

Občanská a politická, jakož i další práva nejsou tedy státem občanům «darována», stát se jejich «poskytnutím» neomezuje ve «svých» právech, nýbrž je tomu naopak: veškerá moc v ČSSR patří pracujícímu lidu, státní moc vykonává pracující lid zastupitelskými sbory, od nichž je teprve pravomoc ostatních orgánů státu odvozena (čl. 2 Ústavy ČSSR).

Z toho vyplývají zejména tyto důsledky:

a) občan není «státním poddaným», nýbrž právně rovnocenným partnerem státu a jeho orgánů;

b) stát může zasahovat do života občanů jen potud, pokud mu to právní řád (zahrnující i oba pakty) výslovně dovoluje; zbylá sféra života společnosti je sférou činností právně indiferentních, popř. sférou činností dovolených (zásada «co není právně zakázáno, je dovoleno»);

c) státní správa není činností «vrchnostenskou», nýbrž společenskou službou, konanou v zájmu a ve prospěch občanské pospolitosti.

Tyto zásady, vyplývající z celkové koncepce jednotlivých ustanovení paktů (a ovšem i Ústavy ČSSR), by mělo Federální shromáždění ve své legislativní i politicko-kontrolní (srov. bod A/7) činnosti důrazně prosazovat.

2) *Povinnost zajistit právní ochranu před porušením práv nebo svobod* (čl. 2, odst. 3 paktu o občanských a polit. právech). K tomu srov.:

– dosud nebyl vydán prováděcí zákon Federálního shromáždění a ústavní zákony národních rad předvídané ust. čl. 100 a 101 úst. zák. č. 143/1968 Sb., takže ústavní soudy dosud nebyly zřízeny (ačkoliv cit. ústavní zákon s existencí ústavního soudu počítá a jeho základní působnost upravuje).

– Dosud nebyl vydán zákon o působnosti soudu při přezkoumávání zákonnosti rozhodnutí správních orgánů, předvídaný v ust. čl. 98 odst. 4 ústavy ve znění úst. zák. č. 155/1969 Sb., takže soudy přezkoumávají zákonnost správních rozhodnutí prakticky jen ve sféře sociálního zabezpečení, a to ještě jen v některých věcech (tato úprava je realizací závazků podle jiných mezinárodních smluv).

– Protože odpovědnost za škodu způsobenou nezákonným rozhodnutím je vázána na zrušení takového rozhodnutí pro nezákonnost, přičemž meriterní přezkoumání správního rozhodnutí soudem není vesměs umožněno, může se zákon č. 58/1969 Sb. ve sféře státní správy uplatňovat jen ve značně omezené míře.

– Petiční právo ve smyslu čl. 29 ústavy není – pokud jde o jeho výkon – upraveno zákonem (vládní vyhláška č. 150/1958 Ú. 1., o vyřizování stížností, oznámení a podnětů pracujících má pochybnou právní hodnotu a dostatečně neřeší celou problematiku). V praxi se někdy projevují dokonce tendence ústavou zaručené petiční právo omezovat na podání určitého obsahu apod.

– Otázku, zda jsou prokuraturou důsledně stíhány všechny trestné činy všech veřejných činitelů bez rozdílu, spáchané v souvislosti s výkonem jejich funkcí, nelze svědomitě zodpovědět, protože v tomto ohledu nejsou veřejnosti poskytovány potřebné informace.

3) *Právo na život* (čl. 6 téhož paktu).

Nutno podotknout, že pakt zjevně preferuje zrušení trestu smrti, i když provedení takového opatření smluvním stranám neukládá. Nicméně vývoj ve světě ke zrušení trestu smrti vede a v tomto smyslu vyústily i vědecké diskuse vedené v ČSSR.

4) *Právo na svobodu a osobní bezpečnost* (čl. 9 a 10 téhož paktu; nedotknutelnost osoby podle čl. 30 ústavy). K tomu srov.:

– toto právo není komplexně zákonem upraveno.

– zadržení osoby podezřelé z trestného činu nebo přečinu, zadržení obviněného a vzetí obviněného do vazby trestní řád (úplné znění pod čl. 148/1973 Sb.) podrobně upravuje. Procesní úprava však úzce navazuje na úpravu hmotněprávní (trestní zákon – úplné znění pod čl. 113/1973 Sb.): pokud by pro to skutková podstata nějakého trestného činu (přečinu) byla vykládána v rozporu s pakty, je s nimi nepřímou v rozporu i zadržení atd. pro takový čin.

– oprávnění příslušníků SNB požadovat vysvětlení ve smyslu ust. § 19 zák. č. 40/1974 Sb. (a za tím účelem předvolávat občany atd), jakož i oprávnění zajistit osobu ve smyslu ust. § 23 cit. zák. není po procesní stránce dostatečně upraveno tak, aby se zamezilo příp. zneužití.

– Zatímco výkon trestu odnětí svobody je upraven zákonem (č. 59/1965 Sb. v platném znění), výkon vazby osob obviněných (obžalovaných) je upraven pouze rozkazem příslušných ministrů a zákonná úprava chybí (s obviněnými osobami má být podle čl. 10 odst. 2 paktu o občanských a politických právech zacházeno úměrně tomu, že o jejich vině dosud nebylo rozhodnuto).

5) *Svoboda pohybu a svoboda zvolit si místo pobytu* (čl. 12 odst. 1 a 3 téhož paktu; svoboda pobytu podle čl. 31 ústavy). K tomu srov.:

– Komplexní zákonná úprava těchto práv chybí.

– Chybí právní úprava regulace vstupu a pobytu v hraničním pásmu předvídaná v ust. § 10 zákona č. 69/1951 Sb., o ochraně státních hranic (pouhé směrnice charakteru interního předpisu nemohou občany zavazovat).

6) *Každý může svobodně opustit kteroukoli zemi, i svou vlastní; nikdo nesmí být svévolně zbaven práva vstoupit do své vlastní země* (čl. 12 odst. 2, 3 a 4 paktu; v ústavě úprava chybí, lze tu aplikovat jen ust. čl. 31 o neomezené svobodě pobytu). K tomu srov.:

– Podle zákona č. 63/1965 Sb. o cestovních dokladech může být vydání cestovního dokladu odepřeno občanům «jejichž cesta do ciziny by nebyla v souladu se státními zájmy» a dále pak ve třech konkrétních dalších případech. Pojem «státní zájem» byl specifikován (způsobem naprosto nevyhovujícím) ve vládn. nař. č. 114/1969 Sb., které bylo vládou vydáno bez zákonného zmocnění a jehož právní hodnota je proto přinejmenším sporná. Tato celá úprava je v rozporu s ustanovením čl. 12 odst. 3 paktu o občanských a politických právech, podle něhož právo svobodně opustit kteroukoli zemi, i svou vlastní, nepodléhá žádným omezením, kromě těch, která

a) stanoví zákon,

b) která jsou nutná pro ochranu národní bezpečnosti, veřejného pořádku, veřejného zdraví nebo morálky nebo práv a svobod druhých

c) která jsou v souladu s ostatními právy uznanými v tomto paktu.

Nová zákonná úprava by měla být koordinována se zvláštními zákonnými úpravami (např. trestní řád, zákon o péči o zdraví lidu – pokud jde o epidemiologická opatření, atd.), měla by respektovat důvody, které jsou podle paktu přípustné a co nejkonkrétněji stanovit, kdy má být vydání cestovního dokladu odepřeno.

Platná prováděcí vyhláška č. 44/1970 Sb. daleko překračuje zmocnění daná zákonem a jde dokonce tak daleko, že vydání cestovního dokladu de facto podmiňuje souhlasem vedoucího zaměstnavatelské organizace, ředitele školy, národního výboru atd.

Pokud bylo anebo je vydání cestovního dokladu v praxi podmiňováno podepsáním tzv. renunciačního prohlášení, kterým se žadatel vzdává práv ke svému majetku, nároků ze sociálního zabezpečení atd., jde o postup, který je zcela nezákonný hned z celé řady důvodů.

– Ze stejných hledisek vyžadují přehodnocení i předpisy o správních poplatcích, pokud poskytují právním orgánům formální oprávnění stanovit správní poplatek za vydání cestovního dokladu ve výši až 10.000, – Kčs, a to podle volné úvahy (žádná kritéria nejsou stanovena).

– Skutková podstata trestného činu opuštění republiky podle § 109 tr. zákona musí být nyní vykládána v souladu s ustanovením čl. 12 odst. 2 a 3 paktu o občanských a politických právech. Soudy sice mají možnost aplikovat v případech, kdy to přichází v úvahu, ustanovení § 3 odst. 2 trest. zákona (čin, jehož stupeň nebezpečnosti pro společnost je nepatrný, není trest. činem, i když jinak vykazuje znaky trest. činu) a považovat jednání pachatele za pouhý přestupek podle zákona č. 60/1961 Sb., nicméně takový postup nebude patrně dlouhodobě únosný a lze proto doporučit, aby ustanovení § 109 trest. zákona bylo v potřebném směru novelizováno, popř. vůbec zrušeno.

– Ze stejných důvodů je třeba přehodnotit právní úpravu odnímání stát. občanství a právní předpisy o správních poplatcích, pokud umožňují požadovat za propuštění ze státního svazku zaplacení správního poplatku ve výši až 12 500, – Kčs (a to podle volné úvahy – kritéria nejsou stanovena). Obdobně to platí i pro předpisy devizové (zejm. ustanovení § 1 odst. 3 vyhl. č. 143/1970 Sb.).

– Přehodnocení těchto hledisek vyžaduje i ustanovení § 69 zákona o soc. zabezpečení č. 121/1975 Sb., podle něhož «nestanoví-li jinak mezinárodní smlouva, dávky do ciziny se nevyplácejí a za dobu, po kterou se oprávněný zdržuje v cizině trvale, nenáleží». Toto ustanovení v dnešní podobě je totiž de facto sankcí za využití zaručeného práva a nemá oporu ani v logice celé právní úpravy, protože občan, na něhož se toto ustanovení vztahuje, získal právo na dávky svou prací pro československou společnost stejně, jako ten, kdo v cizině nepobývá.

– Nově bude třeba řešit i známou problematiku související s aplikací ustanovení § 39 obč. zákoníku (neplatnost právních úkonů) na právní úkony osob, které po učinění úkonu bez povolení opustili území republiky nebo zůstaly v cizině.

7) *Nikdo nesmí být vystaven svévolnému zasahování do soukromého života, do rodiny, domova nebo korespondence ani útokům na svou čest a pověst.*

(čl. 17 odst. 1 paktu; nedotknutelnost obydlí, listovní tajemství a tajemství, dopravovaných zpráv jsou podle čl. 31 ústavy zaručeny bez omezení). K tomu srov.:

– Komplexní zákonná úprava ochrany před zasahováním do soukromého života a domova chybí. Jde o velmi složitou problematiku, která zasahuje od lékařského či advokátního tajemství přes regulaci vstupu do bytu bez souhlasu jeho uživatele až po otázky ochrany před zasahováním do soukromého života formou sledování, odposlouchávání, filmování, sledování pomocí televizní kamery apod.

Pokud jde o nedotknutelnost obydlí, platí i zde, pokud jde o úpravu provedenou trestním řádem to, co bylo uvedeno v souvislosti s právem na svobodu a osobní bezpečnost (bod 4).

Do této kategorie patří i vyžadování různých informací o občanech bez jejich vědomí a aniž by byli se získanými informacemi seznámeni a měli možnost jejich eventuální nesprávnost vyvracet, dále pak vyžadování informací (zaměstnavatelskými organizacemi, správními orgány), o soukromých záležitostech pracovníka či účastníka správního řízení, o jeho příbuzných apod., aniž by byla dána věcná souvislost těchto informací svýkonem práce atd.

– Poštovní a telekomunikační tajemství jsou upravena příslušnými zákony; jde především o záruky jejich dodržování (pokud jde o trestní řízení, platí i zde to, co bylo uvedeno zhora).

– Proti útokům na čest a pověst chrání občana ustanovení § 11 a násl. obč. zákoníku (pokud jde o pracovní posudky ustanovení § 60 zákoníku práce) ustanovení § 206 trest. zákona (trestný čin pomluvy). Jde především o to, aby ochrana byla účinně poskytována (otázkou je např. zda sankce podle obč. zákoníku jsou dostatečně účinná).

– Trestné činy spočívající v porušení těchto práv stíhá prokurátor z úřední povinnosti; nejsou tedy tzv. soukromožalobní a občan se proti názoru orgánu trestního řízení nemůže domoci ani toho, aby trestní řízení bylo zahájeno. (to platí podle čs. trest. práva všeobecně).

8) *Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství* (čl. 18 paktu; svobodné vyznání podle čl. 32 ústavy).

Jde tu nejen o svobodu všeobecného smýšlení (ideového, filosofického, náboženského vyznání či přesvědčení), ale též o mínění o určitých konkrétních otázkách. Z všeobecného smýšlení vychází i svědomí jakožto mravní vědomí (druh sebekontroly lidského jednání, ocenění vlastních činů). Tato svoboda tvoří jeden ze základů svobody člověka vůbec. K tomu srov.:

– Toto právo zahrnuje nejen právo mít (vnitřně) určité přesvědčení atd., ale i právo tímto přesvědčením se netajit bez strachu z nepříznivých následků (na rozdíl od práva zastávat svůj názor podle čl. 19 paktu).

– Nelze vynucovat závazné prohlášení o určitém přesvědčení nebo o tom, že někdo určité přesvědčení nezastává (srovnej však text přísah a slibů, jejichž složením se vyžaduje projev oddanosti určitému filosofickému a politickému přesvěd-

čení – např. u příslušníků ozbrojených sborů, pracovníků některých státních orgánů, učitelů apod.).

– Chybí právní úprava umožňující náhradní službu osobám, které vzhledem ke svému přesvědčení a s ohledem na své svědomí odpírají vykonávat vojenskou službu se zbraní.

– Uvedené právo podle paktu zahrnuje v sobě «svobodu vyznávat nebo přijmout náboženství nebo víru podle vlastní volby a svobodu projevat své náboženství nebo víru sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, prováděním náboženských úkonů, bohoslužbou, zachováváním obřadů a vyučováním». Podle čl. 18 odst. 2 paktu o občanských a politických právech «svoboda projevat náboženství nebo víru může být podrobena pouze takovým omezením, jaká předpisuje zákon a která jsou nutná k ochraně veřejné bezpečnosti, pořádku, zdraví nebo morálky nebo základních práv a svobod jiných».

Praxe výkonných orgánů rozlišuje církve a náboženské společnosti povolené a sekty státem nepovolené (ilegální). Oprávnění příslušného ústředního orgánu státní správy «povolovat» činnost církví a náboženských společností se vyvozovala z ustanovení § 2 (nyní již neplatného) zákona č. 217/1949 Sb., podle něhož bylo úkolem Státního úřadu pro věci církevní «dbáti o to, aby se církevní a náboženský život vyvíjel v souladu s ústavou a zásadami lidově demokratického zřízení»; jde ovšem jen o úpravu organizační (kompetenční), hmotně – právní úprava chybí a nejsou proto ani stanovena kritéria, podle nichž by se posuzovalo, zda činnost církve nebo náboženské společnosti «povolená» být má či nemá. Zákon č. 218/1949 Sb. zrušil všechny závazky přispívat na účely církevní atd., zavedl státní dozor nad majetkem církve atd. a současně stanovil, že stát poskytuje osobní požitky duchovním církví a náboženských společností, avšak jen ve stanovených mezích a za podmínky, že duchovnímu byl dán k jeho činnosti státní souhlas (podmínky poskytování tohoto souhlasu nejsou stanoveny).

Pakt tedy zavádí změny zcela zásadního významu, které by měly být vyjádřeny novou zákonnou úpravou.

S tím souvisí o otázka přehodnocení obsahu skutkové podstaty zneužívání náboženské funkce podle § 101 trest. zák. a skutkové podstaty trestného činu maření dozoru nad církvemi a náboženskými společnostmi podle § 178 trestního zákona, popř. jejich výkladu a aplikace.

9) Každý má právo zastávat svůj názor bez překážky a právo na svobodu projevu (čl. 19 paktu; svoboda projevu včetně svobody slova a tisku podle čl. 28 ústavy). K tomu srov.:

– Právo zastávat svůj názor bez překážky navazuje na svobody uvedené pod bodem 8; podle paktu nemůže být nijak omezováno (omezením jsou pouze práva jiných podle paktu). Určité přesvědčení, i když je navenek projevováno ve formě názoru, nesmí být důvodem diskriminace nebo privilegií ve směru respektování a zajištění práv zaručených paktem (čl. 2 odst. 1 paktu); nesmí mít také za následek nerovnost (diskriminaci, privilegia) před zákonem (čl. 26 paktu, čl. 20 odst. 1 ústavy).

Přesvědčení (názor) nesmí být tedy důvodem diskriminace (privilegií) při přijímání do zaměstnání, při rozvazování pracovního poměru ze strany zaměstnavatelské organizace, při rozhodování o právech a povinnostech občanů v soudním či správním řízení atd. Zastávání (nezastávání) určitého názoru tedy nemůže být důvodem rozvázání pracovního poměru výpovědí danou organizací podle § 46 odst. 1 písm. e/zákoníku práce (nemůže jít o předpoklad nebo požadavek pro výkon práce), důvodem nepřijetí na střední nebo vysokou školu, neposkytnutí cestovního dokladu, nepřidělení bytu, nepovolení držet zbraň (loveckou či jinou), důvodem diskriminace při řešení věcí manželských a rodinných apod.

– Svoboda projevu zahrnuje podle čl. 19 odst. 2 paktu o občanských a politických právech svobodu vyhledávat, rozšiřovat a přijímat informace a myšlenky všeho druhu, bez ohledu na hranice, ať ústně, písemně nebo tiskem, prostřednictvím umění nebo jakýmkoliv jiným způsobem; omezení těchto práv mohou být stanovena pouze zákonem. Z tohoto hlediska je třeba posoudit zejm.: jsou-li nutná k respektování práv nebo pověstí jiných, k ochraně národní bezpečnosti nebo veřejného pořádku nebo veřejného zdraví nebo morálky (čl. 19 odst. 3).

Se svobodou projevu v tomto pojetí úzce souvisí *právo každého účastnit se kulturního života atd.* ve smyslu čl. 15 paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

– Platná právní úprava je v Československu založena na těchto základních zásadách:

a) organizace

1. Čs. tisková kancelář je monopolním zpravodajským orgánem ČSSR. Je to státní organizace, jejímž úkolem je mj. obstarávat a zpracovávat politické, hospodářské, kulturní, sportovní a jiné zpravodajství slovem i obrazem z ČSSR i ze zahraničí, dodávat na základě smluv zpravodajský materiál tisku atd. (zákon č. 123/1965 Sb. v platném znění).

2. Čs. rozhlas je monopolní státní organizací pro vytváření a šíření rozhlasových pořadů; jeho činnost je založena na politice Komunistické strany Československa (zákon č. 17/1964 Sb. v platném znění).

3. Čs. televize je státní organizace s monopolním právem vytvářet televizní programy; její činnost je založena na politice KSČ (zákon č. 18/1964 Sb. v platném znění).

4. Periodický tisk (noviny, časopisy a pod.) mohou vydávat politické strany, dobrovolné společenské organizace, státní orgány, vědecké a kulturní instituce, hospodářské a jiné organizace k plnění svých společenských úkolů. Oprávnění vydávat periodický tisk vzniká registrací (tj. vydáním povolení státním orgánem); toto povolení nemá být vydáno, nejsou-li dány «záruky, že periodický tisk bude plnit své společenské poslání» (podrobnější podmínky nejsou právními předpisy stanoveny). Registrace pozbude platnosti a oprávnění vydávat periodický tisk zanikne, «nastane-li dodatečně skutečnost, pro kterou by nebylo možno registraci provést»; kromě toho mohou státní orgány vůči vydavateli použít jiných sankcí (mož-

nost soudního přezkoumání těchto rozhodnutí správních orgánů byla v r. 1969 zrušena – zákon o periodickém tisku a ostatních hromadných informačních prostředcích č. 81/1966 Sb. ve znění dosud platného zákona o některých přechodných opatřeních v oblasti tisku a ostatních hromadných informačních prostředků č. 127/1968 Sb. a zákonného opatření PFS č. 99/1969 Sb.).

Podmínkou registrace je i okolnost, že vydávání tisku je «plánovitě zabezpečeno po stránce materiálně-technické, finanční a hospodářské»; vznikne-li později stav, že tato podmínka není splněna, je to důvodem k zániku oprávnění. Polygrafický průmysl (tiskárny atd.) je v rukou státu, stát rozhoduje o přidělu papíru vydavateli a tak ovlivňuje nejen rozsah nákladu, ale i samu existenci určitých novin atd.

Vydavatelé mohou rozšiřovat svůj periodický tisk přímo nebo prostřednictvím příslušné monopolní státní organizace (poštovní novinová služba).

5. Knihy, hudebniny a jiné neperiodické publikace mohou vydávat jen určité organizace, jimž byla státem poskytnuta vydavatelské oprávnění; ke zřízení vydavatelského podniku je třeba zvláštního povolení; podmínky vydání (odepření) těchto povolení nejsou stanoveny.

K rozšiřování neperiodických publikací je třeba státního povolení, pokud nejde o publikace rozšiřované tím, kdo je podle vydavatelského oprávnění sám vydal (zákon č. 94/1949 Sb. v platném znění, prováděcí předpisy).

6. Film (zpravodajský i umělecký) je v rukou státu, a to pokud jde o výrobu, dovoz i promítání. Ústřední ředitel Čs. filmu je oprávněn vydávat předpisy na úseku kinematografie, zejm. směrnice pro provoz kin národních výborů a veřejné promítání v nich (vl. nař. č. 13/1962 Sb. v platném znění).

7. Veškeré divadelnictví řídí jednotně stát. Stát zřizuje a provozuje vlastní divadla a povoluje zřizování jiných divadel (pouze socialistickým právnickým osobám), dále povoluje představení mimo sídlo nebo oblast působení divadla, představení mimo provoz divadla, veřejná ochotnická představení (mohou být pořádána jen určitými organizacemi) atd. Podmínky pro vydání (nevydání) povolení nejsou stanoveny. (divadelní zákon č. 55/1957 Sb. a prováděcí předpisy).

8. Koncertní a jinou hudební činnost řídí stát prostřednictvím svých orgánů a organizací. Soubory hudebníků z povolání mohou zřizovat jen speciálně k tomu oprávněné státní organizace, soubory lidových hudebníků provozujících hudbu především jako zájmovou činnost mohou zřizovat jen určené organizace na základě povolení státního orgánu (kritériem je mj. «potřebná ideová a umělecká úroveň»). (zákon č. 81/1957 Sb., vyhláška č. 112/1960 Sb. aj.).

Veřejné hudební produkce (i když jsou uskutečňovány mechanickými, optickými nebo jinými zařízeními) se mohou konat jen na základě povolení státního orgánu.

9. Pořádání estrádních a artistických produkcí a podniků lidové zábavy (lidové slavnosti, taneční zábavy, lunaparky apod.) řídí stát prostřednictvím svých orgánů a speciálních organizací; k pořádání

je třeba povolení státního orgánu. (zákon č. 82/1957 Sb.).

10. Knihovny státních orgánů a organizací, společenských organizací, družstev atd. jsou uspořádány do jednotné soustavy knihoven. Posláním knihoven je «přispívat k všestrannému vzdělání pracujících v duchu vědeckého světového názoru». Státní orgány sledují a kontrolují činnost knihoven v tom směru, aby jejich činnost «svým ideovým obsahem odpovídala potřebám socialistické společnosti».

11. Osvětová činnost je na všech stupních územního uspořádání státu řízena pomocí jednotného plánu osvětové činnosti, který schvalují příslušné státní orgány. Osvětová zařízení zřizují státní orgány (národní výbory), společenské organizace sdružené v Národní frontě, jednotná zemědělská družstva a složky ozbrojených sil. Pořádání jednotlivých osvětových akcí povolují státní orgány (zákon č. 52/1959 Sb.).

b) Cenzura

Zatímco Ústava 9. května (z roku 1948) předběžnou cenzuru výslovně zakazovala, ústava z roku 1960 o ní nemá výslovné ustanovení.

1. Hromadné informační prostředky (periodický tisk, agenturní zpravodajství, zpravodajské o ostatní publicistické části rozhlasového a televizního vysílání a zpravodajský film, zvukové a obrazové záznamy používané k pravidelné informovanosti veřejnosti o událostech, jevech, faktech a názorech v ČSSR nebo v zahraničí), jakož i jiné veřejné publikační prostředky a veřejná činnost kulturních a osvětových zařízení, podléhaly podle ust. § 17 tiskového zákona č. 81/1966 Sb. státní kontrole z toho hlediska, aby obsah informací nebyl v rozporu se zájmy společnosti. Jestliže informace obsahovala skutečnosti tvořící předmět státního, hospodářského nebo služebního tajemství, mohl příslušný státní orgán uveřejnění, popř. rozšiřování informace pozastavit (takové rozhodnutí podléhalo přezkoumání soudem); byl-li obsah informace v rozporu s jinými zájmy společnosti, státní orgán měl na to šéfredaktora a vydavatele upozornit.

Zákonem č. 84/1968 Sb. bylo toto ustanovení zrušeno a bylo výslovně stanoveno, že «cenzura je nepřipustná»; ustanovení § 17 tiskového zákona od té doby platí takto novelizovaném znění.

Zákonem č. 127/1968 Sb., o některých přechodných opatřeních v oblasti tisku atd. (který je v platnosti již téměř 10 let) bylo stanoveno, že:

– účinnost § 17 tiskového zákona v novelizovaném znění se pozastavuje; toto ustanovení tedy zůstalo platnou součástí čs. právního řádu, nelze však podle něho postupovat a zásady že «cenzura je nepřipustná», se nelze v praxi dovolávat;

– příslušný státní orgán prostřednictvím svých zmocněnců zajišťuje, aby v hromadných sdělovacích prostředcích nebyly zveřejňovány informace, které obsahují skutečnosti, jež jsou v rozporu s důležitými zájmy vnitřní nebo zahraniční politiky státu; zveřejnění nebo jiné rozšiřování takové informace je příslušný státní orgán nebo jeho zmocněnec oprávněn pozastavit (soudní kontrola připuštěna není);

– svoboda zveřejňování výsledků vědecké a umělecké tvorby není touto úpravou dotčena.

Již v červnu 1970 bylo z nejvyššího místa prohlášeno, že od září 1969 bylo možno od této předběžné kontroly upustit a «odpovědnost přenést plně na šéfredaktory, takže dnes (1970) prakticky žádná cenzura v ČSSR neexistuje»; sdělovací prostředky se totiž «v rozhodující většině opět staly politicko-mocenským nástrojem politiky strany (KSC) a státu» a «vedením redakcí byli pověřeni lidé, kteří podporují nový kurs politiky strany (KSC)» (Rudé právo 27.6.1970). Právní úprava však dosud změněna nebyla.

2. Pokud jde o neperiodické publikace, může vláda podle ustanovení § 5 zákona č. 127/1968 Sb. stanovit povinnost organizacím a orgánům, kterým bylo uděleno vydavatelské oprávnění tak, aby v rámci své vydavatelské činnosti zajistily, že nebudou narušovány důležité zájmy vnitřní a zahraniční politiky státu; obdobně může stanovit povinnosti podnikům polygrafického průmyslu nebo jiným organizacím při výrobě tiskovin, na které se nevztahuje zákon č. 94/1949 Sb. Podrobnosti nebyly právními předpisy stanoveny. Také zde platí, že svoboda zveřejňování výsledků vědecké a umělecké činnosti není touto úpravou dotčena.

3. Pořadatelé veřejných koncertních a jiných hudebních produkcí, veřejných produkcí estrádních a artistických, podniků lidové zábavy, veřejných divadelních představení mimo oblast působení nebo mimo provoz divadla a pořadatelé veřejných představení ochotnických, výstav, přednášek a veřejných filmových představení mimo provoz stálých kin jsou povinni vyžádat si předem povolení příslušného státního orgánu, a to i tehdy, je-li pořad produkce prováděn mechanickými, optickými nebo jinými technickými zařízeními.

Při rozhodování o povolení státní orgán má přihlídnout především k tomu, zda «ideová a umělecká úroveň produkce odpovídá požadavku soustavného zvyšování úrovně produkcí».

Pracovník pověřený příslušným orgánem vykonává dozor nad průběhem produkce a je oprávněn průběh produkce přerušit. (srov. vyhl. č. 99/1958 Ú. 1.)

Schválení dramaturgického plánu divadla zahrnuje v sobě povolení provozovat divadelní díla v něm obsažená; způsob a podmínky schválení právní předpisy neupravují.

c) Postavení pracovníků tisku atd.

Redaktorům novin, rozhlasu a televize atd. nejsou poskytnuty právní záruky v souvislosti s realizací jejich práva projevovat svůj názor bez překážky (např. zvláštní ochrana pracovně právní, oprávnění vyjádřit svůj názor odlišný od názoru vydavatele atd.).

d) Výměna informací se zahraničím

1. Podle ustanovení § 22 tiskového zák. č. 81/1966 Sb. platí, že výměna informací mezi ČSSR s ostatními státy je svobodná; této výměny nesmí být zneužíváno k ohrožování cti a práv čs. občanů a jejich socialistického soužití ani ohrožování zájmů socialistického státu a společnosti nebo rozvoje mírové spolupráce. Dovoz a rozšiřování zahraničního periodického tisku atd. příslušný státní orgán zakáže, porušuje-li jejich obsah zákonem chráněné zájmy společnosti, nebo meziná-

rodní dohody (§ 23 cit. zákona). Způsob vyslovení a publikace tohoto zýkazu není stanoven, srov. k tomu skutkovou podstatu přečinu podle § 5 písm. b) zák. č. 150/1969 Sb. (dovoz zahraničního tisku ve větším množství, filmu nebo fonografického záznamu, jejichž dovoz je zakázán, anebo rozšiřování těchto věcí).

2. Rozšiřování neperiodických publikací dovezených z ciziny řídí příslušný státní orgán.

3. Vývoz a dovoz filmu a televizních záznamů je vyhrazen příslušným státním organizacím (vyhl. č. 31/1967 Sb.).

4. Jen prostřednictvím příslušné organizace je dovoleno realizovat autorská práva v cizině (cizinci v ČSSR), uskutečňovat zahraniční styky v oboru koncertní a jiné hudební činnosti a-t-d.

e) Přímý vliv pracujících na státní a jiné kulturní organizace

Chybí právní úprava, která by pracujícím – jimž podle ústavy patří veškerá moc ve státě – umožňovala přímo ovlivňovat činnost zejména státních organizací jako rozhlasu, televize, filmu Poštovní novinové služby, divadel, organizací v oboru hudby apod. a tak působit na zaměření, kvalitu a rozsah programu, organizační uspořádání, personální a technické vybavení atd. (v oboru rozšiřování tisku i neperiodických publikací za včasnost a dostatečný rozsah dodávek publikací atd.).

– Skutkové podstaty některých přečinů a trestných činů jsou formulovány natolik obecně a za použití tak neomezených pojmů, že občané nemohou mít jistotu, že se projevením určitého názoru nedopouštějí jednání právně zakázaného. Taková jistota je však nezbytnou podmínkou uvědomělého postoje občana v každém státě, tím spíše pak ve státě socialistickém; v oblasti hromadných sdělovacích prostředků je pak při event. existenci předběžné cenzury základem jejich činnosti vůbec. Bylo by proto třeba rozlišovat sféru základních zájmů společnosti (ochrana republikánského zřízení, správy státu podle zásad socialistické demokracie, základních práv a svobod občanů atd.) od sféry svobodného projevu názorů, svobody myšlení, svědomí a vyznání atd. V tom směru je třeba upravit I. hlavu zvl. části trestního zákona, zejména §§ 98 – 104 a 112.

10. Právo na pokojné shromažďování (čl. 21 paktu o občanských a politických právech podle čl. 28 odst. 1 ústavy je zaručena svoboda shromažďovací a svoboda pouličních průvodů a manifestací).

Podle paktu výkon tohoto práva nesmí být žádným způsobem omezován s výjimkami, jež stanoví zákon a jež jsou nutné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejného pořádku, ochrany veřejného zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných. K tomu srov.:

– základní právní úprava regulující veřejná shromáždění zná pouze povinnost ohlašovací; ke konání shromáždění tedy není nikdy třeba předchozího povolení (zákon č. 68/1951 Sb., vyhl. č. 320/1951 Ú. 1.). Podle výkladu min. vnitra (směrnice z 20.12.1951 intimované pod č. 969/1951 Sb. oběž. pro KNV) mohou státní orgány vyslat do shromáždění svého zástupce, který může shromáždění rozpustit, dojde-li v něm k protizá-

konným událostem, nebo nabude-li takového rázu, že by jim mohlo být ohroženo lidově demokratické zřízení nebo veřejný pokoj a řád (tento výklad byl založen při nedostatku jiné právní úpravy na tom, že lze přímo aplikovat ustanovení § 24, odst. 1 Ústavy 9. května).

– Zákonem č. 126/1968 Sb., o některých přechodných opatřeních k upevnění veřejného pořádku, který je dosud v platnosti (§ 1), bylo stanoveno, že příslušný státní orgán může zakázat, popř. rozpustit veřejné shromáždění, manifestaci a průvod, jestliže zaměření nebo průběh takového veřejného shromáždění by mohl narušit důležité zahraničně-politické zájmy státu, jestliže by konání veřejného shromáždění bylo v rozporu se zákonem, bylo zaměřeno proti socialistickému řádu nebo by jinak ohrozilo veřejný pořádek.

– Služební zákrok směřující k rozpuštění veřejného shromáždění, manifestace nebo průvodu provádí útvar Sboru národní bezpečnosti na základě rozhodnutí příslušného státního orgánu (národního výboru). Bez tohoto rozhodnutí může služební zákrok provést, pokud účastníci veřejného shromáždění, manifestace nebo průvodu páchají trestný čin, přečin nebo přestupek; o služebním zákroku vyrozumí neprodleně příslušný národní výbor (§ 40 zák. č. 40/1974 Sb.).

I zde platí to, co bylo řečeno o obecnosti skutkových podstat přestupků, přečinů a trestných činů. Zvláštní pozornost vyžaduje výklad skutkové podstaty trest. činů výtržnictví podle § 202 trest. zák.

11. Každý má právo na svobodu sdružovat se s jinými i právo zakládat na ochranu svých zájmů odborové organizace a přistupovat k nim. (čl. 22 paktu o občanských a politických právech, dále čl. 8 paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech – srov. čl. 5 ústavy upravující postavení dobrovolných společenských organizací).

Výkon tohoto práva nesmí být podle paktu žádným způsobem omezován. Výjimkou jsou omezení, jež jsou stanovena zákonem a jež jsou nutná demokratické společnosti v zájmu národní nebo veřejné bezpečnosti, veřejného pořádku, ochrany veřejného zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných. K tomu srov.:

– čs. právní řád rozlišuje zejména:

a) dobrovolné organizace jako je organizace žen, organizace mládeže, tělovýchovné a sportovní organizace, kulturní, technická a vědecká sdružení; ke vzniku organizace je třeba, aby příslušný státní orgán schválil její organizační řád (podmínky nejsou stanoveny).

b) Spolky vzniklé před 1. říjnem 1951 se mají přeměnit v organizace, včlenit se do nich apod.; mohou být také rozhodnutím státního orgánu rozpuštěny, jestliže podle názoru státního orgánu jejich existence «výstavbě socialismu nepomáhá nebo ji dokonce brzdí».

(Zákon č. 68/1951 Sb., vyhl. č. 320/1951 Ú. 1.; existence některých dobrovolných společenských organizací je založena přímo na zákoně – např. Čs Červený kříž, organizace v oboru myslivosti, rybářství, brannosti apod.)

c) Na odborové organizace se nyní úprava týkající se dobrovolných organizací nevztahuje (zák. č. 74/1973 Sb.). Ke vzniku odborových organizací

tedy není třeba povolení atd. (jde o sféru právem neupravenou).

d) Zákon č. 68/1951 Sb. se nevztahuje ani na politické strany. Jejich postavení tedy není po zrušení zákona č. 128/1968 Sb., o Národní frontě, zákonem č. 146/1970 Sb., právně upraveno.

e) Postavení církví a náboženských společností je upraveno zvláštními předpisy.

– Stát pečuje o rozvoj organizací, vytváří příznivé podmínky pro jejich činnost a růst a dbá aby život v nich se vyvíjel v souladu s ústavou a se zásadami lidově demokratického zřízení (§ 4 zák. č. 68/1951 Sb.). Právo státního orgánu rozpustit organizaci se vyvozovalo přímo z ustanovení § 24 Ústavy 9. května (podrobná úprava chybí).

– Podle ustanovení § 2 zák. č. 126/1968 Sb., o některých přechodných opatřeních k upevnění veřejného pořádku, jež je dosud v platnosti, orgán státní správy zastaví činnost dobrovolné organizace nejvýšena dobu 3 měsíců, popř. organizaci rozpustí, jestliže její činnost směřuje proti Ústavě ČSSR, proti samostatnosti a celistvosti státu, proti socialistické hospodářské soustavě, mírovému soužití mezi národy nebo proti důležitým zahraničně politickým zájmům státu; učiní tak též, jestliže činnost organizace je jinak v rozporu se zákony nebo se stanovami pokud nebude sjednána náprava ve stanovené lhůtě a nelze-li nápravy dosáhnout opatřeními podle jiných právních předpisů. Možnost soudního přezkoumání takového rozhodnutí byla zrušena zák. opatř. PFS č. 99/1969 Sb.

– Výkonné orgány státu v praxi aplikují teorii nepřipustné duplicity, podle níž lze odmítnout registraci nebo zakázat činnost organizace, jestliže má podle jejich názoru předmět činnosti obdobný s předmětem činnosti jiné organizace.

– V praxi se projevuje tendence vytvářet z dobrovolných společenských organizací svého druhu nucené svazky: určitá práva obecně občanům příslušející se jim totiž poskytují jen tehdy, jsou-li členy určité společenské organizace (nejde o faktické výhody, k jejichž dosažení se právě občané sdružují). Jako příklad lze uvést, že závodní výbor ROH reprezentuje všechny pracovníky organizace, i když členy ROH nejsou, monopolní organizace tvůrčích pracovníků vydávají různá právně relevantní stanoviska (ve věcech daňových, bytových, autorských apod.), v určitých organizacích musí být organizováni zájemci o myslivost, radioamatérskou činnost, kinologii apod. (jinak jim nejsou poskytnuta potřebná veřejnoprávní oprávnění), na členství v ROH je výzána možnost uzavřít pojištění odpovědnosti za škody způsobené při výkonu povolání (popř. jiné druhy pojištění na členství v jiných organizacích) atd.

12. Právo a možnost podílet se bez jakýchkoliv rozdílů uvedených v čl. 2 paktu o občanských a politických právech a bez neodůvodněných omezení na vedení veřejných záležitostí (čl. 25 paktu).

Jde tu o realizaci zásad vyjádřených podrobně v čs. ústavních předpisech, zejm. v čl. 2 a 3 ústavy (veškerá moc patří pracujícímu lidu, zastupitelská soustava, odvození pravomocí ostatních orgánů státu od pravomocí zastupitelských sborů, volební právo) a v ust. čl. 1 a 2 ust. zák. č. 143/1968 Sb. (zvl. princip socialistické demokracie).

Kromě této celkové problematiky k tomu srov.:

– Chybí právní úprava, jež by občanům zajišťovala úplnou informovanost o činnosti státu ve sféře politické i hospodářské (publikace podrobných státních rozpočtů a státních závěrečných účtů a dalších dokumentů vyjadřujících skutečný stav věcí atd; právo na přístup k neuveřejněným podkladům a dokumentům, atd).

– Čl. 25 paktu se vztahuje i na výkon správy v jednotlivých územních částech státu a navozuje potřebu rozpracování problematiky místní samosprávy (srov. závěry semináře OSN konaného na téma «Účast občana v místní správě jako nástroj pokroku v oblasti lidských práv», Budapešť, červen 1966).

13. *Všichni jsou si před zákonem rovni a mají právo na stejnou ochranu zákona bez jakékoliv diskriminace* (čl. 26 paktu o občanských a politických právech: podle čl. 20 ústavy všichni občané mají rovné právo a rovné povinnosti a mají jim být vytvářeny stejné možnosti a stejné příležitosti ve všech oborech života společnosti). Též čl. 2 odst. 2 paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech. K tomu srov.:

– Podle cit. čl. má zákon zakázat jakoukoli diskriminaci a zaručit všem osobám stejnou a účinnou ochranu proti diskriminaci z jakýchkoli důvodů, např. podle rasy, barvy, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného přesvědčení, národnostního nebo sociálního původu, majetku a rodu. Ústava ČSSR sice v čl. 20 proklamuje absolutní rovnost občanů, v konkrétních zákonech však tato zásada nebývá výslovně vyjádřená, což může vést k tomu, že jednotlivá obecněji formulovaná ustanovení mohou být státními orgány interpretována diskriminujícím způsobem (formou diskriminace je i poskytování privilegií); totéž platí i pro praxi organizací, zejm. jakožto organizací zaměstnavatelských. Uvedená zásada musí proto nalézt svůj výraz již ve fázi legislativních prací.

14. *Práva etnických, náboženských nebo jazykových menšin* (čl. 27 paktu o občanských a politických právech). K tomu srov.:

– Nebyly vydány prováděcí zákony předvídané ústavním zákonem č. 144/1968 Sb., o postavení národností v ČSSR, takže zásady ústavního zákona v podstatné míře ani nemohou být prakticky realizovány.

15. *Právo na práci* (čl. 6 paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, čl. 19 odst. 2 ústavy). K tomu srov.:

– Chybí právní úprava, která by každému zaručila právo na příležitost vydělávat si na živobytí svoji prací, kterou si svobodně vybere nebo přijme, a to bez jakékoliv diskriminace vzhledem k rase, barvě, pohlaví, jazyka, náboženství, politickému nebo jinému smýšlení, národnostnímu a sociálnímu původu, majetku, rodu nebo jinému postavení (čl. 2 odst. 2 paktu). Postup upravený ustanovením § 5 vládn. nař. č. 93/1958 Sb. (popř. v předpisech o sociálním zabezpečení) nepostačuje, protože občan nemá na doporučení národního výboru vymahatelný nárok a nemá ani jinou právní možnost domáhat se rozhodnutí že nebyl do zaměstnání přijat z diskriminujících důvodů.

– Úprava rozvazování pracovních poměrů ze

strany organizací nevyhovuje, pokud je v rozporu s pakty o lidských právech a s ústavou vykládána tak, že důvodem výpovědi atd. jsou i okolnosti, které nemají s výkonem práce žádnou věcnou souvislost.

– Chybí právní úprava, která by zajišťovala «stejnou příležitost pro všechny dosáhnout v zaměstnání povýšení na odpovídající vyšší stupeň, přičemž nebudou uplatňována jiná kritéria než délka zaměstnání a schopnosti» (čl. 7 písm. c) a e) paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

– Formulace čl. 19 odst. 2 ústavy o povinnosti pracovat by mohla být vykládána také tak, že je v rozporu se zákazem nucené práce podle čl. 8 odst. 3 o občanských a politických právech.

– Podle čl. 9 ústavy je v mezích socialistické hospodářské soustavy přípustné drobné soukromé hospodářství založené na osobní práci a vylučující vykořisťování cizí pracovní síly. Po zrušení živnostenského řádu zákoníkem práce však dosud vůbec chybí právní úprava činnosti v této oblasti, což vyvolává vážnou právní nejistotu. (zásady pro poskytování některých služeb a oprav pro občany na základě povolení národního výboru, schválené usnesením vlády ze dne 3.3.1965 a publikované č. 20/1965 Sb., nemají vůbec oporu v zákoně a nejsou právním předpisem, ač jsou někdy za takový v praxi státních orgánů chybně považovány).

16. *Právo na stávku* (čl. 8 odst. 1 písm. d paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech). K tomu srov.:

– Právo na stávku podle paktu má být vykonáváno v souladu se zákony státu. Zákon o právu na stávku a jeho realizaci však dosud vydán nebyl.

– Některá ustanovení právních předpisů, např. zákoníku práce (o pracovní kázní) a předpisů trestních (§ 8 zák. č. 150/1969 Sb., o přečinech a j.), mohou vyvolávat dojem, že stávka je právním deliktem; nejsou vyřešeny související otázky pracovněprávní, v oboru sociálního zabezpečení atd., také však v oboru náhrady škody (§ 173 odst. 3 a j. zák. práce). Třeba dodat, že již na VII. zasedání generální rady Světové odborové federace, konaném v prosinci 1954 ve Varšavě, byla jednomyslně přijata Charta odborových práv, podle níž právo na stávku je základním právem pracujících a organizování stávky, účast na stávce atd. nesmí být důvodem jakýchkoli represivních opatření.

17. *Právo na vzdělání* (čl. 13 paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech; srov. též čl. 24 ústavy). K tomu srov.:

– Výběr studentů prováděný v rámci přijímacího řízení na střední, vysoké a jiné školy podle platných právních předpisů, omezuje realizaci obecně zaručeného práva na vzdělání jen na osoby ke studiu přijaté; mimo to ani neposkytuje záruku, že nebude docházet k diskriminaci (poskytování privilegií) v rozporu s čl. 2 odst. 2 paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

18. *Svoboda vědeckého výzkumu a tvůrčí činnosti* (čl. 15 odst. 3 paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech). K tomu srov.:

– Formulace čl. 16 odst. 1 ústavy, že «veškerá kulturní politika v Československu, rozvoj vzdě-

lání, výchova a vyučování jsou vedeny v duchu vědeckého světového názoru, marxismu-leninismu», by mohla vyvolávat dojem, že toto ustanovení je v rozporu se závazkem podle čl. 15 odst. 3 paktu a se svobodami a právy zaručenými paktem o občanských a politických právech.

Protože vědecký výzkum se uskutečňuje především v rámci vysokých škol a akademií věd, třeba uvážit, zda požadavku svobody vědeckého výzkumu odpovídají právní úpravy prohlubující vliv státních orgánů na činnost vědeckých institucí srov. zejm. zák. opatření PFS č. 26/1970 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 54/1963 Sb., o Československé akademii věd; zákon č. 163/1969 Sb., kterým se mění zákon č. 19/1966 Sb. o vysokých školách. S tím pak souvisí i celková problematika vzniku a zániku pracovního poměru vědeckých a vědecko-pedagogických pracovníků atd., problematika publikace vědec. děl apod.

Obdobně je tomu v tvůrčí oblasti (postavení a působnost tvůrčích svazů, kulturních fondů a různých orgánů a organizací působících v této oblasti, realizace autorských práv atd.).

19. Československá republika se sice při hlasování o Všeobecné deklaraci lidských práv ve Valném shromáždění OSN v roce 1948 zdržela hlasování, oba Pakty se však na Deklaraci výslovně odvolávají, takže lze mít ve světle soudobého mezinárodního práva za to, že i ČSSR je vázána ustanovení čl. 15 Deklarace, podle něhož *«každý má právo na státní příslušnost; nikdo nesmí být svévolně zbaven své státní příslušnosti ani práva svou státní příslušnost změnit»*.

V tomto světle by bylo třeba posoudit nyní velmi nejasnou a složitou úpravu státního občanství, zejména též pokud jde o oprávnění státních orgánů rozhodovat o odejmutí státního občanství (měla by být dána možnost pouze zániku státního občanství na základě skutečností přesně v zákoně stanovených, a to tak, aby nevznikal stav bezdomovectví a aby i jinak toto opatření odpovídalo pravidlům mezinárodního práva).

PETICE 78

Rok 1978 má pro oba naše národy mimořádný historický význam. Svým letopočtem připomíná tři mezníky v dějinách naší národní existence:

Před 60ti lety – v roce 1918 – se zrodil československý nezávislý stát založený na demokratických principech a humanistických ideálech T. G. Masaryka.

Před 30ti lety – v roce 1948 – byl v zemi zničen parlamentní systém, přerušen demokratický vývoj a postupně nastolen stalinismus devastující národní vědomí, duch a přírodní i lidské zdroje po mnoho let.

Před 10ti lety – v roce 1968 – vpadly do naší vlasti armády sovětského bloku, které zastavily proces obnovy národní kultury, demokratizace a humanizace veřejného života, což vyústilo v masové porušování základních lidských práv a svobod.

Proto my dnes, iniciátoři a podporovatelé této petice:

- (1) ŽADÁME odchod sovětských vojsk z Československa, obnovu nezávislosti, suverenity a práva sebeurčení pro občany naší vlasti, jak jsou formulována v člancích I, II, III, IV a VII Helsinské dohody z roku 1975,
- (2) PODPORUJEME Chartu 77 a její požadavky vznesené na nynější režim ve věci občanských a politických práv opírající se jak o Helsinskou dohodu samou tak i o zákon č. 120/75 Sb. ze dne 11. listopadu 1975,
- (3) POŽADUJEME, aby pražský režim upustil od persekuce chartistů i ostatních občanů žádajících respektování platných československých zákonů i mezinárodních smluv, na které vláda ČSSR přistoupila,
- (4) VYZÝVÁME vládu ČSSR, aby revidovala všechny právní normy, které jakkoliv Helsinskou dohodu porušují nebo omezují,
- (5) OBRACÍME se na Výbor lidských práv při Organizaci spojených národů, aby požadoval od vlády ČSSR pravidelná hlášení o tom, jaká opatření byla v oblasti úpravy právních předpisů provedena,
- (6) ŽADÁME všechny signatáře Helsinské dohody, aby při všech příležitostech požadovali od vlády ČSSR dodržování všech závazků z podepsané Helsinské dohody a všech na ni navazujících dokumentů.

Dostali jsme do redakce tento text se žádostí o jeho uveřejnění. Jde o iniciativu skupiny českých a slovenských exulantů, kteří žijí ve Spojených státech a Kanadě, ale která se obrací ke všem našim exulantům ve světě. Má být výrazem souznělosti těch, kdo žijí za hranicemi s těmi, kdo doma bojují za respektování občanských práv a se vším, co se doma děje. Je to současně odpověď na CHARTU 77.

Jak vyplývá z textu, jeho autoři dbali, aby dokument vyjadřoval základní požadavky čs. exilu bez ohledu na politické směry a organizace. Nevyjadřuje proto podporu té či oné exilové organizaci či skupině, i když ta či ona jej svým stanoviskem podpoří. PETICE 78 je formulována tak, aby každý Čech a Slovák v exilu mohl bez zábran svým podpisem vyjádřit podporu těmto cílům. Text bude odevzdán se všemi podpisy v den 10. výročí okupace Československa Výboru pro lidská práva při OSN v New Yorku a zaslán všem signatářům Helsinské dohody.

Svůj souhlas zašlete na adresu: PETICE 78

*P. O. Box 4339, Sunnyside Station
Long Island City, NY 11104, USA*

Setkání ve Franken

Ve dnech 23.-26. února 1978 se ve Frankenu konalo z iniciativy sdružení OPUS BONUM sympodium o vývoji Československa v letech 1945-1948.

Třicet let po nastolení totalitní politické diktatury v Československu se tu sešli společně lidé, kteří jako političtí exulanti museli opustit svou vlast. Sešli se tu ti, koho vyhnala z vlasti diktatura KSČ v roce 1948 i ti, kteří před 30 lety patřili k

politickému táboru tehdejších vítězů a z vlasti je vyhnala až sovětská okupace v srpnu 1968 a po ní dosazený režim.

Setkání bylo vedeno snahou všech účastníků překonat iluze a mýty o minulosti a současnosti Československa. Jeho účastníci vycházeli z vědomí, že minulost nelze vymazat z dějin ani ze života jednotlivců a nelze také zpětně změnit staré omyly, chyby, viny. Vycházeli však zároveň z přesvědčení, že minulost není nepřekonatelnou záležitostí pro budoucnost. V pohledu do minulosti musí však zvítězit pravda – padni komu padni –. Pro budoucnost pak nesmí chybět vůle minulé chyby nikdy neopakovat.

Únor 1948 byl porážkou demokratických a humanitních ideálů včetně demokratických ideálů socialistických. Byl vítězstvím totalitního principu, který popírá nedělitelnost lidských práv a politických svobod: vylučuje postupně stále další a další skupiny občanů z demokracie, staví je mimo zákon a nakonec činí bezprávnou celou ovládanou společnost.

Po roce 1945 byly nejdříve v Československu postaveny mimo zákon miliony občanů německé národnosti a princip odplaty zvítězil nad principem spravedlnosti a práva.

Po únoru 1948 byli mimo zákon postaveni občané, v nichž diktatura viděla politickou opozici proti komunismu; v dalších letech to pak byli

všichni, kteří kriticky vystupovali vůči vládnoucí totalitní moci – až nakonec po srpnu 1968 to spolu s ostatními občany byla i velká část komunistů samotných.

Princip vylučování diktatury nepohodlných skupin občanů z politických svobod a práv je i nadále základní oporou totalitní diktatury v Československu a úplného podřízení této země sovětské nadvládě. Demokratická perspektiva i perspektiva národní a státní suverenity je bez jeho překonání nemožná. Východiskem pro budoucnost může být proto jen uznání nedělitelnosti lidských práv a politických svobod pro všechny občany, bez ohledu na jejich víru, filosofické a politické přesvědčení.

«Charta 77» dokázala, že k tomtu poznání dospěli stoupenci demokratických a humanitních ideálů v Československu. Také stoupenci těchto ideálů, žijící v politickém exilu, vidí další smysl svého úsilí do budoucna v tom, aby nedělitelnost lidských práv a politických svobod byla základní společně uznávanou hodnotou, nehledě na rozdíly víry, filosofického a politického přesvědčení.

Podepsáni:

Richard Belcredi, Alexander Heidler, Karel Kaplan, Antonín Kratochvíl, Zdeněk Mlynář, Anastaz Opasek, Luděk Pachman, Jaroslav Pecháček, Vilém Prečan, Radoslav Selucký, Karel Skalický, Jiří Sláma, Rudolf Ströbinger, Pavel Tigrid.

FEJETON

Tajemství protistátní činnosti Dr. L. Lise

JIRÍ HOCHMAN

V katastru obce Sosnová na okrese Česká Lípa leží kouzelné údolí Karby s Novozámeckým potokem; v jeho středu pak rokle, zvaná Peklo, s hájenkou až dole u potoka. Z rokle, do níž vede příšerná stezka, se ozývají zvuky početného domácího zvířectva. Nahoře podél okraje rokle, v místech výhodných pro pozorování hájovny, polehávají dobře živě státní zaměstnanci s dalekohledy a sluchátky na uších. V rokli se přes den nic nešmrncne, aby o tom nevěděli. Pokud se tam něco šmrncá v noci, mají to jenom zvukově. Infra-červený kukr dosud nedostali, ale mají ho už objednaný z Ugandy.

Nad rokli je také jedna z budov státního statku Zahradky, kde bydlí debilní kočí Burda se svou loyální rodinou, a v budově také sídlí detašované polní velitelství Severočeské správy Státní bezpečnosti, jakož i Okresní správa Státní bezpečnosti z České Lípy a všichni četníci ze Zahradek, jichž je celkem osm. Ti však hlavně jezdí nadřízeným orgánům pro pivo. Suma sumárum je kolem Pekla ve dne v noci asi dvě stě střelů, z čehož jsou tři plukovníci, dvanáct podplukovníků, 47 majorů a 85 kapitánů. Zbytek jsou menší šarže. Je zde rovněž, ve službách policie několik dam, které měly původně jiné zaměstnání.

Zajištění a pozorování rokle Peklo je nejvýznamějším úkolem, který Severočeská správa STB plní, a za těch devět let, co na tom pracuje, povýšili většinou přidělení příslušníci až o čtyři šarže; 127 soudruhů dostalo vysoká státní vyznamenání a jeden dokonce Leninův řád in memoriam, protože pod ním praskla větev a spadnul do rokle, přerazil se o králíkárnou.

Dole v rokli bydlí lesní dělník a kovozemědělec

JUDr. Ladislav Lis, jenž v zimě řeže kulatinu a v létě stříká porosty ve školce anglickým preparátem XB-12, což se také považuje za přítěžující okolnost. Původně to ovšem zkoušeli stříkat sovětským preparátem, ale pochcípaly jim od toho stromečky, zatím co plevelé povyroستly, takže chudák doktor Lis, jenž už takhle je na tom politicky špatně, má ještě v popisu práce, že stříká imperialistickým preparátem.

Platově je na tom dr. Lis tak, že má 1.100 měsíčně. Protože má dvě malé děti, dohání to záhumenkem, jenž se skládá z kolisavého množství slepic, perliček, kachen a krůt, z čehož zaslouží zvláštní pozornosti hlídací krocan Nixon a retardovaný kohout Korčák, jehož jsem dr. Lisovi přenechal z vlastního stáda, když jsem emigroval. Kromě drůbeže má dr. Lis ovce, obvykle tři, a králíky, obvykle asi deset. Králíkárna má sice nejméně trojnásobnou kapacitu, ale přespávají v ní psi, kterých má dr. Lis rovněž velké množství, ohavné potvory nepopsatelných ras, které se mezi sebou neustále rozmnožují a zaplavují rokli i okolí, avšak proti tomu je dr. Lis bezmocen a jediné pravidelné odstřel dotěrných psů za pomoci policejního aparátu v okolí zabraňuje nejhoršímu.

Pýchou drobného zemědělského závodu tohoto českého intelektuála jsou však kozy. Kozy hrají v Pekle hlavní roli a dr. Lis to dobře ví; proto věnuje kozám hlavní pozornost. Každá koza má např. své jméno – Soňa, Lydie, Carmen, Zuzana atd. Jedna koza se jmenovala paní Müllerová, ale ta málo dojila a proto skončila v klobásách, půl na půl s vepřovým bučkem.

Kozy zajišťují v Pekle krmnou základnu celého

podniku, jehož ekonomický mechanismus je podle sovětského vzoru (dr. Lis je reformovaný marxista) založen na principu rotace. V nejjednodušším schématu dávají kozy mléko, mléko vypijí psi a psy sežere policie, protože z psů dr. Lise vaří žena debilního kočího Burdy guláš a roštěnou pro Státní bezpečnost.

Občas vstupuje policie bez zaklepání do hájovny a obrací všechno vzhůru nohama, neboť zájem státu vyžaduje, aby se domovní prohlídky v Pekle konaly pravidelně a důkladně. Nebezpečné předměty se zabavují. Zatím tam našli jednu patronu do mauserovky-jehlovky z roku 1867, dva výtisky Nové mysli z roku 1968, jednu příliš velkou podprsenku, generálskou čepici, kterou jsem v r. 1955 vyměnil na manévrech v podroušeném stavu s velitelem divize, šněrovačku s podezřelým monogramem J.D. (majetek Jiřího Dienstbiera) a utrženou titulní stránku Svědectví č. 47 s nápisem «Vole, nezapomeň koupit horčiči», což se dosud vyšetřuje. Dvakrát týdně chodí dr. Lis k vyslechu do fízlárny v České Lípě, kde ho vyslýchá zejména major Miroslav Kaplan, jenž byl před Únorem majitelem kožedělné továrny v Lysé n/Labem. Bývají u toho i další významní činitelé STb v severních Čechách, jako např. major Ota Šimek (bývalý antoušek), major Josef Vlk (bývalý hoteliér) a major Josef Melichar (bývalý dispečer sexuálních služeb). Jelikož se dr. Lis narodil na Krejčárku, může se od těchto živnostníků těžko dočkat nějakých sympatií k proletariátu. Jejich vrchním náčelníkem je plukovník Kašný, který šlapal vězňům v Kolodějích na varlata, tak miloval Sovětský svaz.

Z čeho vlastně pozůstává protistátní činnost kozičkáře dr. Lise, zůstává dosud služebním tajemstvím, ukrytým hluboko v sejfách fízláren. Je to tak složitá aféra, že STb nakonec přivolala ke spolupráci i Doprvní inspektorát v České Lípě v čele s kapitánem Ludvíkem, který jinak soukromě prohlašuje, že nemá se Státní bezpečností nic společného.

K dramatickému obratu v případě zločince Lise došlo před rokem, když mu teta z Vídně koupila Tra-

banta. Když si dr. Lis přivezl tento východoněmecký technický zážrak do Pekla, pozorovalo ho přitom několik set fízlů až z Ústí nad Labem, z Prahy a dokonce bratrská delegace z Azerbajdžánu, kde je také mnoho protistátní činnosti s kozami. K této události došlo 4. ledna a hustě sněžilo, takže tak početná přítomnost orgánů byla důkazem jejich služební horlivosti. Mnozí u toho nastydli a nadporučík Landda z Doks tam chytil kapavku, taková to byla chumelenice!

Trabant byl ovšem jasným důkazem o tom, že dr. Lis chová protistátní úmysly. «Nejdřív ty kozy a teď automobil, tak to teda ne!» – zvolal podplukovník Zámečník, okresní náčelník fízlů v České Lípě. A dr. Lisovi sebrali řidičský průkaz. Údajně proto, že prý s Trabantem řezal zatačku u Zakšína.

Trabant od tety z Vídně tedy stojí v lese nad Peklem, a dr. Lis nadále nosí svůj nákup ze Zahrádek na zádech, což je ovšem také podezřelé, protože by s tolika kozami vlastně neměl vůbec chodit nakupovat. Co by měl, to dosud nebylo ustanoveno, zatímco by vlastně neměl vůbec nic, neboť je to celkově podezřelé.

Píši tento raport s výčitkami svědomí, protože polovina fízlů, kteří dnes hlídají dr. Lise, hlídala až do července 1974 mne, a když jsem odjel, zbyl jim dr. Lis jako jediný zajímavý protistátní živel na katastru. Na druhé straně si ale myslím, že dr. Lis má lepší nervy a pak je v Pekle větší naděje, že tam ještě někdo spadne, zatímco já měl chalupu na rovině a měli na mně kolem dokola maringotky. Na dr. Lise s maringotkou nemohou, i když by to byl jistě hezký pohled jak taková maringotka, plná fízlů, padá dolů do Pekla. To by bylo na okrese radosti!

Nevím ovšem, jak by na to pohlížel dr. Lis, jenž je duše jemná, milovník přírody a pak, ovšem, má nade vše rád své kozy. Budou-li fízlové padat do Pekla i nadále po jednom, mnoho škody nenadělají. Kdyby tam však spadla celá maringotka, mohla by mu rozbít ovčinec, či spíše kozinec. A to mu opravdu nepřeju.

KRONIKA ROKU 1968

Protože letošní rok si připomínáme mnoho událostí z roku 1968 a normalizovaný tisk řadu z nich zamlčuje nebo zkresluje a protože naši zahraniční čtenáři jsou dotazováni v zemích svého pobytu na to či ono datum z roku 1968, přinášíme stručnou kroniku tohoto památného roku.

- 3.-5.1 Na zasedání ÚV KSČ odstoupil Antonín Novotný z funkce I. tajemníka ÚV KSČ a na jeho místo byl zvolen Alexander Dubček
- 1.-3.2. VII. sjezd Jednotných zemědělských družstev vystoupil s iniciativou k vytvoření zájmové organizace rolníků a vyslechl první Dubčekovo veřejné vystoupení v nové funkci
- 22.-23.2. Představitelé komunistických stran sovětského bloku v čele s Leonidem Brežněvem se zúčastnili oslav výročí únorových událostí 1948 v Praze a podrobili novou situaci v Československu první kritice
- 5.3. Předsednictvo ÚV KSČ uvolnilo tiskovou cenzuru a ve funkci tajemníka ÚV pro ideologickou práci nahradilo Jiřího Hendrycha Josefem Špačkem
- 12.3. Vedoucí funkcionáři Ústřední rady odborů ohlásili svou demisi
- 13.3. Ve Slovanském domě v Praze konalo se veřejné shromáždění, na němž vystoupila řada kritických politiků a intelektuálů s demokratizačními požadavky
- 14.3. Národní shromáždění odvolalo ministra vnitra a generálního prokurátora; slovenká národní rada uvolnila z funkce svého předsedu Chudíka a vyslovila požadavek federalizace republiky

- 21.3. Antonín Novotný odstoupil z funkce prezidenta republiky
- 23.3. V Praze byla vytvořena «akční skupina» pro obnovu sociálně demokratické strany
- 23.-24.3. V Drážďanech se konala porada představitelů komunistických stran SSSR, NDR, Polska, Maďarska, Bulharska a Československa s ostrou kritikou československého vývoje
- 27.3. V Praze byl založen přípravný výbor «Klubu 231»
- 29.3.-5.4. Na zasedání ÚV KSČ byl schválen Akční program KSČ, provedena volba nového předsednictva ÚV KSČ (Barbírek, Bilak, Černík, Dubček, Kolder, Kriegel, Piller, Rigo, Smrkovský, Špaček, Švestka, Kapek, Lenárt, Vaculík), do funkce prezidenta republiky navržen generál Ludvík Svoboda, do funkce předsedy vlády Oldřich Černík, do funkce předsedy Národního shromáždění Josef Smrkovský a do funkce předsedy ÚV Národní fronty František Kriegel
- 5.4. V Praze byla ohlášena iniciativa k založení «Klubu angažovaných nestraníků»
- 24.4. Národní shromáždění schválilo programové prohlášení Černíkovy vlády
- 3.-4.5. Dubček, Černík a Bilak se setkali při svém jednání s vedením KSSS v Moskvě s tvrdou kritikou čs. vývoje
- 6.5. V Praze byl založen «Koordinační výbor tvůrčích svazů»
- 7.5. TASS uveřejnil ostrý útok proti Československu v souvislosti s obnoveným šetřením o smrti Jana Masaryka v roce 1948
- 9.-10.5. V Praze se uskutečnila porada o vytvoření Komunistické strany českých zemí
- 10.5. Byly ohlášeny pohyby sovětských vojenských jednotek směrem k československým hranicím
- 15.5. Byla ustavena vládní komise pro přípravu ústavního zákona o federalizaci republiky v čele s Gustávem Husákem
- 17.-22.5. V Karlových Varech se zdržoval a s čs. představiteli jednal Alexej Kosygin; v Československu dlela současně sovětská vojenská delegace v čele s maršálem Grečko
- 29.5.-1.6. Na zasedání ÚV KSČ bylo rozhodnuto o svolání 14. sjezdu KSČ na 9. září 1968
- 4.-15.6. V SSSR dlela čs. parlamentní delegace v čele s Josefem Smrkovským
- 6.6. Vláda schválila směrnice pro ustavování prozatímních orgánů podnikové samosprávy
- 19.6. V Praze se konal celostátní aktiv příslušníků Lidových milic
- 20.6. Na území Československa bylo zahájeno cvičení vojsk států Varsávské smlouvy
- 24.-27.6. Národní shromáždění schválilo zákony o soudní rehabilitaci obětí politických procesů, novelu tiskového zákona, zákon o odložení voleb do Národního shromáždění a národních výborů, zákon o přípravě federalizace republiky a zákon o volbě České národní rady
- 27.6. Byl publikován «Manifest 2.000 slov»
- 28.-30.6. Ve všech okresích konaly se mimořádné konference KSČ jako součást přípravy 14. sjezdu KSČ (5-7.7. následovaly krajské konference)
- 30.6. Bylo ukončeno cvičení vojsk států Varsávské smlouvy, avšak část sovětských vojsk zůstala na území Československa až do poloviny července
- 4.-6.7. ÚV KSČ obdržel kritická vyjádření o situaci v Československu od ústředních výborů komunistických stran SSSR, Polska, NDR, Maďarska a Bulharska
- 10.7. Národní shromáždění zvolilo Českou národní radu
- 14.-15.7. Ve Varšavě se konala porada představitelů komunistických stran SSSR, Polska, NDR, Maďarska a Bulharska o situaci v ČSSR bez československých zástupců
- 19.7. ÚV KSČ odmítl «Varšavský dopis» komunistických stran 5 zemí sovětského bloku
- 22.7. Národohospodářská rada vlády vyhlásila nové zásady plánování ekonomického rozvoje
- 25.7. Na nátlak Moskvy byl ze své funkce odvolán generál Václav Prchlík
- 26.7. Byl uveřejněn manifest «Svoboda-spojenectví-socialismus-suverenita»
- 29.7.-1.8. V Čierne nad Tisou uskutečnilo se jednání předsednictev ÚV KSČ a ÚV KSSS
- 3.4. V Bratislavě se konala konference představitelů komunistických stran SSSR, Polska, NDR, Maďarska, Bulharska a Československa, a byla podepsána společná «Bratislavská deklara-ce»
- 6.8. Předsednictvo ÚV KSČ schválilo návrh nových stanov KSČ a postoupilo jej k předsjezdové diskusi
- 9.-11.8. V Praze dlel na oficiální návštěvě jugoslávský prezident Josip Broz-Tito
- 12.8. V Karlových Varech se uskutečnila schůzka Alexandra Dubčeka s Walterem Ulbrichtem
- 15.-17.8. V Praze dlel na oficiální návštěvě rumunský prezident Nicolai Ceausescu
- 17.8. Alexander Dubček se setkal v Komárně s Jánosem Kádárem
- 19.8. Dubčekovi byl doručen dopis L. Brežněva s projevem nespokojenosti nad vývojem situace v Československu
- V Moskvě se konalo tajné zasedání ÚV KSSS, na němž bylo rozhodnuto o vojenské interven-ci v Československu

- 20.8. Kolem 23. hodiny vstoupila na území Československa intervenční vojska 5 států Varšavské smlouvy
- 21.8. Kolem 1. hodiny přijalo předsednictvo ÚV KSČ prohlášení odmítající intervenci
V průběhu dne provedl městský výbor KSČ v Praze přípravy ke svolání delegátů 14. sjezdu KSČ
Do SSSR byli odvezeni zatčení představitelé KSČ Dubček, Smrkovský, Černík, Šimon, Kriegel a Špaček
TASS vydal materiál o « pozvání » vojsk do Československa jako nepodepsaný dopis nejmenovaných « československých představitelů »
Rada bezpečnosti OSN zahájila projednávání vpádu cizích vojsk do Československa
- 22.8. V závodě ČKD Sokolovo v Praze se sešli delegáti 14. sjezdu KSČ, prohlásili se sjezdem, přijali stanovisko proti intervenci a zvolili nový ústřední výbor KSČ
- 23.8. Prezident Ludvík Svoboda odletěl v doprovodu Husáka, Dzúra, Kučery, Bilaka, Indry a Pillerera k jednání do Moskvy
- 24.8. K jednání do Moskvy byli přivezeni dříve internovaní čs. představitelé Dubček, Smrkovský, Černík, Šimon a Špaček (Kriegel nebyl k jednání připuštěn)
Na celém území Československa uskutečnila se jednohodinová generální stávka na protest proti intervenci
- 25.8. K jednání v Moskvě byli z Prahy přivezeni další členové vedení KSČ Barbírek, Rigo, Švestka, Lenárt, Jakeš a Mlynář
Předsednictvo ÚV KSČ ve Vysočanech a vláda a parlament schválily text dopisu čs. delegaci v Moskvě
- 26.8. V Bratislavě bylo zahájeno jednání slovenského sjezdu KSS, který se postavil za usnesení 14. sjezdu KSČ ve Vysočanech
- 27.8. Československá delegace se vrátila z Moskvy do Prahy, a bylo uveřejněno komuniké o průběhu a výsledcích jednání
- 29.8. V Bratislavě skončil sjezd KSS a Gustáv Husák byl zvolen 1. tajemníkem ÚV KSS
- 31.8. ÚV KSČ schválil výsledky moskevských « jednání »; byl rozšířen kooptací z řad členů zvolených na vysočanském zasedání 14. sjezdu KSČ a bylo doplněno předsednictvo ÚV KSČ
- 2.9. Vláda přijala vynucenou demisi místopředsedy Oty Šika a ministra Josefa Pavla; v ÚV Národní fronty byla přijata vynucená demise Františka Kriegela
- 12.9. Vláda zřídila Výbor pro tisk a informaci a vydala pokyny pro omezenou cenzuru
- 13.9. Národní shromáždění schválilo prohlášení vlády, zákon o Národní frontě, zákonné opatření « k obnově pořádku » a opatření omezující svobodu tisku
- 26.9. V závodě Škoda v Plzni byla řádně zvolena podniková rada pracujících jako orgán podnikové samosprávy
- 1.10. Historický ústav Akademie věd vydal sbírku dokumentů « Sedm pražských dní »
- 3.-4.10. Dubček, Černík a Husák jednali v Moskvě o « normalizaci »; Brežněv zcela odmítl československé pojetí
- 9.10. V sále pražské « Čechie » konalo se první shromáždění protidubčekovských « zdravých sil »
- 14.-15.10. Čs. vládní delegace jednala v Moskvě o smlouvě o pobytu sovětských vojsk na území ČSSR
- 16.10. V Praze byla podepsána čs.-sovětská smlouva o pobytu sovětských vojsk v Československu; Národní shromáždění ji schválilo 18.10.
- 27.10. Národní shromáždění schválilo zákon o čs. federaci a zákon o právech národnostních menšin
- 5.11. Vláda dočasně zastavila vycházení časopisů « Politika » a « Reportér »
- 7.11. V Praze, Bratislavě, Brně i na jiných místech došlo k silným protisovětským demonstracím
- 14.-17.11. Na zasedání ÚV KSČ byla přijata kompromisní základna pro pokračování v omezené reformní politice; byl odložen sjezd strany, zřízeno « Byro pro řízení stranické práce v českých zemích » v čele se Štrougalem, a ustaven výkonný výbor předsednictva ÚV KSČ (Černík, Dubček, Erban, Husák, Sádovský, Smrkovský, Svoboda a Štrougal)
- 17.-21.11. V českých zemích byla uskutečněna protestní stávka vysokoškoláků
- 17.-19.12. Sjezd Českého odborového svazu v kovoprůmyslu se vyslovil pro pokračování v reformní politice a vyjádřil podporu kandidatury Josefa Smrkovského na funkci předsedy budoucího Federálního shromáždění
- 25.12. Gustáv Husák vyslovil požadavek slovenského kandidáta na funkci předsedy Federálního shromáždění
- 29.12. Prezident Svoboda přijal demisi Černíkovy vlády a ÚV Národní fronty projednal návrhy na vytvoření federální vlády ČSSR od 1.1.1969

(Zpracováno podle kroniky v knize Z. Hejzlara a V. Kusína « Czechoslovakia 1968-1969 », New York 1975)

SPOLEČENSKÁ RUBRIKA

MUDR. OTA ŠMAHEL, Dr. Sc., jeden z nejlepších čs. internistů zemřel v 26. ledna 1978 v Praze, kde byl také pochován. V roce 1970 byl z politických důvodů zbaven místa ředitele Výzkumného ústavu experimentálního vnitřního lékařství, avšak úřady se neodvážily ho vyhodit z práce, jak naložily s mnoha ostatními odborníky. Ač v ústraní, dr. Šmahel byl vyhledáván ke konzultacím řadou oficiálních představitelů nynějšího režimu.

MILOSLAV LOJEK, bohoslovec Českobratrské církve evangelické, naposled zaměstnán jako dělník v důsledku ztráty státního souhlasu k výkonu duchovenské funkce, byl zatčen 19.12.1977. Je obviněn z trestného činu pobuřování, kterého se měl dopustit rozšiřováním textu Charty 77. Je to první případ, kdy čs. občan má být postaven před soud za šíření dokumentů Charty.

PROF. DR. OLDŘICH STARÝ, Dr. Sc., člen-korespondent Čs. akademie věd a známý čs. neurolog (v šedesátých letech byl členem ÚV KSČ a rektorem Karlovy Univerzity), byl protiprávně penzionován a zbaven možnosti vykonávat své lékařské povolání.

FRANTIŠEK PITOR, pracovník elektroinstalačního provozu n.p. Pozemní stavby Plzeň, byl odsouzen 16. listopadu 1977 městským soudem v Plzni na 3 roky vězení nepodmíněně. Byl obviněn, že rozšiřoval Chartu 77 a «podobné materiály». Přitěžující okolností pro něho byl zřejmě fakt, že v době 2. světové války, kdy pracoval v Německu, byl získán pro spolupráci se zpravodajskými službami západních spojenců. Byl tehdy zatčen Gestapem a odsouzen k trestu smrti, avšak podařilo se mu při náletu utéci a přejít hranice do Švýcarska. V roce 1945 se vrátil domů se spojeneckými armádami. V roce 1950 byl odsouzen pro «velezradu» na doživotí spolu se svým bratrem Slávkem Pitorem a propuštěn v roce 1960 při obecné amnestii. Zajímavé je, že v letech 55-56 byl v Leopoldově spoluvězněm Dr. Gustava Husáka. Proces v Plzni proběhl bez účasti veřejnosti.

ALENA KLÍMOVÁ, knihovnice-civilní zaměstnanec čs. armády, byla v témže procesu odsouzena na rok vězení nepodmíněně za to, že F. Pitorovi pomáhala v rozmnožování textů Charty 77.

EMILIE PUŠKAROVÁ, manželka čs. chargé d'affaires ve Wellingtonu na Novém Zélandu se stala zajímavým způsobem středem zájmu tamního tisku: když zaměstnanec obchodního domu v Cuba Street zjistil, že jedna kupující vrátila po vyzkoušení o dvoje šaty méně a schovala v dalším oddělení do své tašky nezaplacené gramofonové desky a když ji zadržel ke kontrole, pokoušela se ho uplatit 20-tidolarovou bankovkou. Když pak zavolal policii, zadržená se legitimovala jako manželka čs. diplomata, tudíž jako osoba, požívající diplomatické imunity. Jistě výborná reprezentace čs. republiky.

VÁCLAV KRÁL, dvorní historik okupačního režimu je znám denuncováním historiků a vědců. Méně je však známo jeho pedagogické působení na filosofické fakultě Karlovy univerzity, kde terorizuje také své posluchače. Tak na př. vytkl ostře studentce Hrabalové, že se ve své seminární práci o Mnichovu 1938 dovolávala práce českého historika J. Křena, vyhozeného z práce a vyloučeného z historie právě Králem a normalizací. Když mu posluchačka odporovala, že takový postoj se rovná fašistické diskriminaci, odpověděl V. Král: «Postarám se, aby to byl váš poslední seminář nejen v tomto roce, ale vůbec». Studentka, dcera dnešního ředitele českého rozhlasu Karla Hrabala, spáchala v rozrušení sebevraždu. Po zásahu StB byl skandál ututlán.

LISTY (řídí Jiří Pelikán s redakční radou) vycházejí jako dvouměsíčník a jsou určeny především čtenářům v Československu. Přečtěte a předejte známým!

V ZAHŘANIČÍ je možno časopis objednat za roční předplatné

20, - DM (nebo ekvivalent v cizí valutě) pro evropské země

25, - DM pro USA, Kanadu, Izrael a j. zámořské země (letecky)

27, - DM pro Austrálii, N. Zéland, Jižní Afriku a Již. Ameriku (letecky)

Předplatné a příspěvky na tiskový fond posílejte na

LISTY, PSchA München 112 76-802 složenkou nebo.

LISTY, Konto No 112844, Bayerische Vereinsbank, Leopoldstrasse, München.

Objednávky časopisu a knih (Tanky proti sjezdu, Zakázaný dokument) a ostatní korespondenci posílejte na adresu redakce:

LISTY, Via Torre Argentina 21, 00186 ROMA